

*Inteligența
spirituală*

FRANCESC TORRALBA

INTELIGENȚA SPIRITUALĂ

CURTEA VECHĂ PUBLISHING

București, 2012

FRANCESC TORRALBA ROSELLÓ s-a născut la Barcelona (15 mai 1967). A studiat filozofia la Universitatea din Barcelona și teologia la Facultatea de Teologie din Catalonia, iar ulterior și-a continuat studiile la Universitatea din Copenhaga, unde a învățat daneza pentru a-și putea scrie teza de doctorat în filozofie despre Søren Kierkegaard. Teza de doctorat în teologie, pe tema gândirii antropologice a teologului catolic Urs Von Balthasar, a fost susținută 1997. Pe parcursul traiectoriei sale profesionale a fost distins cu numeroase premii, a publicat peste 70 de cărți de filozofie pe diverse teme și este prezent în mass-media din Catalonia.

În prezent este profesor la Universitatea Ramon Lull din Barcelona și ține cursuri și seminarii la multe alte universități din Spania și America de Sud.

Predă Istoria filozofiei contemporane și Antropologie filozofică și-și alternează activitatea la catedră cu meseria de scriitor. Ține cursuri în întreaga țară și participă la congrese naționale și europene.

Gândirea sa, cu vădite origini creștine, este orientată spre antropologia filozofică și etică. Este specializat în filozofia lui Søren Kierkegaard, a cărui operă a tradus-o din daneză în catalană și este foarte familiarizat cu gândirea lui Friedrich Nietzsche.

INTELIGENTA SPIRITUALĂ

FRANCESC TORRALBA

Traducere din limba spaniolă de
ELENA-ANCA COMAN

*Curtea
veche*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TORRALBA, FRANCESC

Inteligența spirituală /

Francesc Torralba ; trad. Elena-Anca Coman. - București : Curtea Veche Publishing, 2012

Bibliogr.

ISBN 978-606-588-403-8

I. Coman, Elena-Anca (trad.)

159.961

Editor: Grigore Arsene

Redactor: Simona Ceașu

Corector: Gina Copel

Tehnoredactor: Dragoș Dumitrescu

CURTEA VECHE PUBLISHING

str. Aurel Vlaicu nr. 35, București, 020091

tel.: 021 260 22 87, 0744 55 47 63

fax: 021 223 16 88

distribuție: 021 222 25 36

e-mail: redactie@curteaveche.ro

internet: www.curteaveche.ro

Design interior & Coperta: Griffon and Swans

www.griffon.ro

FRANCESC TORRALBA

Inteligencia espiritual

Copyright © Francesc Torralba, 2010

Copyright © Platforma Editorial, 2010

All rights reserved.

© CURTEA VECHE PUBLISHING, 2010

pentru prezenta versiune în limba română

ISBN 978-606-588-403-8

„Trăim într-un deșert spiritual.“

Francesc Torralba

PROLOG

ÎN ULTIMII 25 DE ANI s-a scris mult despre teoria inteligențelor multiple. De când Howard Gardner a identificat opt forme de inteligență la ființa umană, s-au dezvoltat concepții foarte diferite care, pe de o parte, confirmă și dezvoltă teoria lui Gardner, iar, pe de altă parte, au fost deschise noi căi de investigație, aflate încă în fază incipientă, care dau amploare și completează în mod semnificativ intuițiile sale.

De câțiva ani, cercetători competenți din diferite universități ale lumii susțin teza conform căreia tabloul inteligențelor nu este complet dacă nu se include în el și *inteligența spirituală*, denumită și *existențială* sau *transcendentă*. Însuși Gardner nu a negat o asemenea ipoteză. Mai degrabă a lăsat deschisă posibilitatea de a identifica o nouă formă de inteligență. După părerea lui, cercetători aparținând unor ideologii foarte diferite și unor domenii disciplinare foarte îndepărtate au dezvoltat, după cum vom vedea de-a lungul acestei lucrări, o asemenea ipoteză.

Ideea conform căreia în ființa umană ar exista o inteligență spirituală care acționează într-o intimă conexiune

cu celelalte forme de inteligență a fost evidențiată în contextul anglo-saxon și în cel american, dar nu s-a dezvoltat încă în sfera limbii hispanice. În această carte ne propunem să disecăm inteligența spirituală, luând în considerare contribuțiile menționate, dar abordate dintr-un punct de vedere nou. Ne însușim câteva proprietăți care au fost deja expuse în aceste lucrări, dar introducem alte funcții ale așa-numitei inteligențe spirituale care, după părerea noastră, nu au fost încă prezentate.

Suntem conștienți de faptul că sintagma *inteligență spirituală* poate stârni, în sfera noastră culturală, anumite nedumeriri și neînțelegeri, din multe motive.

Dăinuie încă, în imaginarul colectiv, o viziune materialistă despre ființa umană, care neagă orice fel de proprietate sau simț spiritual în ea. Concepută ca o ființă crasă și pur materială, teza conform căreia ființa umană ar poseda o inteligență spirituală poate părea contradictorie. Totuși, filozofi, psihologi, psihiatri, neurologi, antropologi și teologi proveniți din școli foarte diferite și având proveniențe ideologice foarte variate descoperă în ființa umană o serie de operațiuni, o sferă de necesități și de puteri care cu greu se pot explica pornind de la tabloul inteligențelor multiple oferit, în timpul lui, de Howard Gardner.

Avem impresia că astfel de capacități se pot explica în mod corect doar dacă se recunoaște în ființa umană o formă de inteligență precum cea spirituală. După părerea acestui colectiv polifonic de autori, o astfel de inteligență reprezintă o particularitate exclusivă și unică a speciei umane în cadrul ansamblului ființelor vii, ceea ce ar explica o serie de comportamente diferite din punct de vedere calitativ spre deosebire de cele ale unei alte ființe vii.

Nu abordăm, în această carte, complicata chestiune a dualismului sau a monismului antropologic. După cum se știe, dualismul se poate defini ca acea înțelegere a ființei umane conform căreia aceasta este compusă din două substanțe sau structuri (trup și suflet) unite în mod întâmplător, în timp ce din punctul de vedere al monismului, ființa umană este concepută ca o singură structură, spirituală sau materială, dar nu ca ansamblul celor două.

Nu face parte din obiectivele noastre discuția despre teza materialistă și nici apărarea tezei dualiste. Așa cum am subliniat în alte lucrări, precum în *Antropologia del cuidar* (1998), concepem ființa umană ca pe o unitate multidimensională, exterioară și interioară, dotată atât pe dinăuntru, cât și pe dinafară, ca pe o unică realitate multilaterală, capabilă de acțiuni foarte diferite datorită diverselor tipuri de inteligență care există în ea.

Presupunând că ființa umană ar fi numai materie în mișcare, există în ea o serie complexă de puteri care nu se regăsesc la alte ființe vertebrate și care, pe baza unor motive temeinice, permit dezvoltarea ipotezei unei forme de inteligență care ar putea fi denumită *spirituală*. Cei mai mari fizicieni și biologi ai timpului nostru identifică în ființa umană un sens spiritual, o formă de cunoaștere și niște grade de experiență care nu pot fi explicate, în ultimă instanță, cu ajutorul tezei inteligențelor multiple.

Adjectivul *spiritual* poate evoca ideea de dualitate, dar pe noi nu ne interesează acest aspect. În unele lucrări se folosește sintagma *inteligență transcendentă*, dar adjectivul *transcendent* are prea multe conotații religioase. Chiar dacă autotranscendența, după cum vom vedea, este o proprietate a ființei umane, adăpostește o multitudine

de semnificații care depășesc domeniul antropologic. Termenul *existențial* are unele conotații filozofice, evocă o afinitate clară cu filozofia existenței, al cărei centru de gravitate este existența umană.

Inteligența spirituală pregătește ființa umană pentru analiza evaluativă a propriei existențe și a idealurilor și orizonturilor de sens ale acesteia, dar deschide și alte posibilități pe care nu le conține termenul *existențial*.

Prin urmare, suntem adepți ai păstrării denumirii de *inteligență spirituală*, deoarece pornim de la teza conform căreia în ființa umană, dincolo de viața ei exterioară, există o viață interioară, care este o consecință directă a cultivării inteligenței intrapersonale și a celei spirituale.

În această carte încercăm să abordăm bazele filozofice ale inteligenței spirituale. Nu intră în sarcina noastră cercetarea bazelor biologice ale acesteia, deoarece nu dispunem de instrumentele adecvate pentru a verifica în mod empiric această inteligență spirituală. În această privință, adunăm valoroasele contribuții ale oamenilor de știință, care consideră legitimă referința la o astfel de inteligență.

Ne limităm, prin urmare, la prezentarea proprietăților *intelenței spirituale* și a caracterului ei particular în cadrul ansamblului inteligențelor multiple. Nu ne propunem să abordăm celelalte forme de inteligență într-un mod exhaustiv. În ultimii ani s-au publicat eseuri și monografii despre diversele forme de inteligență, în special despre cea emoțională, pe care cititorul cultivat știe să o prețuiască.

Din diferite puncte de vedere și din diferite centre academice cu un prestigiu intelectual recunoscut, se susține teza

conform căreia ființa umană posedă o inteligență spirituală, dar caracterizarea acestei inteligențe, dezvoltarea și educarea ei constituie o temă liberă și demnă de a fi cercetată. În această lucrare ne dorim să facem cunoscută o primă prezentare formală a puterilor inteligenței spirituale, cultivarea acesteia și beneficiile ei în ceea ce privește dezvoltarea vieții umane. De asemenea, ne propunem să cercetăm consecințele dramatice ale atrofiei inteligenței spirituale, atât în plan individual, cât și colectiv.

Această carte cuprinde opt părți. În prima parte se abordează conceptul de inteligență și rolul pe care aceasta îl joacă în evoluția ființei umane în lume și în lupta pentru supraviețuire. În partea a II-a se prezintă, ca o sinteză, harta inteligențelor multiple urmărind gândirea lui Howard Gardner. Cititorii care sunt deja familiarizați cu teoria lui nu vor găsi la el nimic nou.

Ulterior, în partea a III-a, se prezintă inteligența spirituală și relația ei cu celelalte forme de inteligență. În partea a IV-a sunt expuse, în mod exhaustiv, puterile inteligenței spirituale, dezvoltând, în mod semnificativ, câteva cercetări despre aceasta, care au fost publicate până acum. În partea a V-a sunt prezentate diferitele moduri de a dezvolta și de a consolida o astfel de inteligență. În partea a VI-a sunt analizate beneficiile inteligenței spirituale, un ansamblu de bunuri intangibile care provin din exersarea corectă a acestei inteligențe. În partea a VII-a sunt prezentate, în opoziție, neplăcerile pe care le provoacă în viața personală și socială atrofia inteligenței spirituale. În ultima parte, inteligența spirituală este legată de căutarea fericirii, de conștiința ecologică și de pacificarea lumii.

Dincolo de diferitele conotații pe care le suscită sintagma *inteligență spirituală*, îl încurajăm pe cititor să depășească prejudecățile și ideile preconceptuate, în cazul în care le-ar avea, să pătrundă în esența ei și să cerceteze caracteristicile acesteia.

Este cinstit, intelectual vorbind, să îi prezentăm cititorului pe așa-ziii intelectuali de la care pornim în această cercetare.

Pornim de la teza conform căreia ființa umană dispune de o capacitate spirituală, care are anumite necesități de ordin spiritual pe care nu le poate dezvolta, nici satisface în alt mod decât cultivându-și și dezvoltându-și inteligența spirituală. Aceste necesități sunt comune tuturor ființelor umane. Este esențial să le identificăm și să le exprimăm, precum și să găsim în mod inteligent forme de a răspunde acestor nevoi, deoarece în joc este însăși fericirea și întreaga bunăstare. Pornim de la presupunerea că uitarea acestei dimensiuni duce la o gravă secătuire.

Ne dorim să expunem, în primul rând, o altă supoziție care se află la baza acestei cărți. După părerea noastră, orice ființă umană, indiferent de credința religioasă sau adeziunea confesională, dispune de o inteligență spirituală. Inteligența spirituală este o capacitate care permite dezvoltări și experiențe multiple. Nu este o proprietate exclusivă care aparține celor care, în mod legitim, se simt membrii unei comunități religioase. Dincolo de adeziunea confesională, orice ființă umană are un sens și niște nevoi de ordin spiritual, iar acestea se pot desfășura atât în cadrul obișnuit al tradițiilor religioase, cât și în afara lor.

Dincolo de viziunea materialistă și pragmatică asupra ființei umane, restabilim o înțelegere holistică a acesteia care, respectând diferitele opțiuni religioase și laice, să ne permită să identificăm o serie de capacități și de posibilități spirituale în toate persoanele.

În cazurile de anemie spirituală ca acela în care ne aflăm, dezvoltarea unei asemenea forme de inteligență deschide noi orizonturi în multe sensuri. De aceea, este esențial să ne gândim la strategii potrivite pentru a educa o asemenea formă de inteligență și pentru a o stimula la noile generații. O educație integrală trebuie să o înglobeze, pentru că este în joc nu numai întreaga dezvoltare a persoanei, ci și a culturilor și a popoarelor.

Terminăm acest prolog cu o idee a lui Wassily Kandinsky din *Despre spiritual în artă* (1912) care adoptă, în mod clar, un ton profetic: „Spiritul nostru, care după o lungă etapă materialistă se află încă la începutul deșteptării sale, posedă gemeni de disperare, este lipsit de credință, nu are nici scop și nici sens. Dar încă nu s-a terminat definitiv coșmarul tendințelor materialiste care au făcut din viață un joc rușinos și absurd în lumea asta. Spiritul care începe să se trezească se află încă sub influența acestui coșmar. Apare doar o lumină slabă ca un punct mic într-un mare cerc negru. Este doar un presentiment la care spiritul nu riscă să se uite, căci se întreabă dacă nu cumva lumina este doar un vis, iar cercul negru realitatea.”

Morgovejo, august 2009

I

Ce este inteligența?

ÎN SENS PUR ETIMOLOGIC, cuvântul *inteligentă* denotă capacitatea de a discerne, de a separa, de a alege între diferite alternative și de a putea lua decizia cea mai potrivită. O persoană inteligentă este, de fapt, o persoană care știe să separe esențialul de neesențial, ceea ce este valoros de ceea ce este lipsit de valoare, ceea ce îi este necesar pentru a desfășura o anumită activitate de ceea ce este irelevant pentru această activitate. Inteligența, în sens pur etimologic, se referă la această capacitate de a discerne.

Cuvântul latin *intelligentia* provine din *intelligere*, termen compus din *intus* (între) și *legere*, care înseamnă a alege sau a citi. A fi inteligent înseamnă, prin urmare, a ști să alegi cea mai bună alternativă dintre mai multe, dar și a ști să citești în interiorul lucrurilor. Acest lucru este posibil dacă, înainte de a alege, ai capacitatea de a delibera, de a cântări argumentele pro și contra ale unei asemenea decizii și de a anticipa posibilele consecințe care decurg din asta.

Inteligența permite să păstrezi cu ajutorul memoriei experiențele din trecut și să anticipezi, cu ajutorul imaginației,

scenariile ipotetice din viitor. Această calitate, după ce este exersată din plin, salvează ființa umană de multe eșecuri din viața sa și îi deschide porțile spre dobândirea succesului personal, afectiv și profesional.

Condiția umană este sărmană. Ființa umană este animalul cel mai neajutorat: se naște gol, desculț și lipsit de apărare, dar îi sunt date două posibilități, după cum spunea Aristotel: mâinile și mintea, prin care le depășește pe toate celelalte animale și cu care realizează, într-o oarecare măsură, orice lucru. Inteligența este mijlocul care oferă deschiderea spre ansamblu și puterea de a cuceri adevărul. Ea îl face pe om capabil de a transcende, de a depăși orice limită.

Inteligența se poate defini și ca *puterea de a învăța* sau de *a înțelege*, ca aptitudinea de a cunoaște, de a înțelege ceva. Potrivit definiției oferite, de obicei, în manualele de psihologie: inteligența este capacitatea și abilitatea de a răspunde, în cea mai potrivită formă posibilă, exigențelor pe care le prezintă lumea. Îți permite să reflectezi, să-ți faci griji, să cercetezi, să controlezi și să interpretezi realitatea.

Există un răspuns fundamental, cu caracter instinctiv; dar, dincolo de el, ființa umană, datorită inteligenței sale, este capabilă de a-și stăpâni acest răspuns și de a se gândi, mai înainte, la cel pe care trebuie să-l dea, fiind în funcție de context. Inteligența permite elaborarea de răspunsuri complexe în situații fundamentale ale vieții, răspunsuri gândite și meditate care depășesc logica mecanică a impulsului.

De asemenea, prin inteligență se mai poate înțelege și acea capacitate care permite să ne adaptăm destul de repede posibilităților disponibile și să ne confruntăm cu situații noi pe care nu le-am prevăzut dinainte.

Ne oferă abilitatea necesară pentru a rezolva probleme și a crea produse care sunt importante într-un context cultural sau într-o anumită comunitate. Capacitatea de a rezolva probleme permite abordarea unei situații în care se urmărește un obiectiv, precum și stabilirea drumului potrivit care conduce la acesta.

În viața unei persoane există multe probleme de rezolvat: născocirea unui final de poveste sau anticiparea unei mișcări de șah, sau de ce nu, peticirea unei saltele uzate. O persoană produce ceva în mod inteligent atunci când creează ceva ce nu există în mediul înconjurător și care este necesar.

Inteligența se poate caracteriza și ca un ansamblu de aptitudini pe care oamenii le folosesc cu succes pentru a-și realiza obiectivele alese în mod rațional, oricare ar fi aceste obiective și oricare ar fi mediul înconjurător în care acestea s-ar afla.

Inteligența face posibilă planificarea și codificarea informației, precum și stimularea atenției. A *planifica* presupune, între altele, a face planuri și a concepe strategii, precum și a selecta planurile folositoare și a le pune în aplicare. Printre conotațiile planificării este inclusă și luarea de decizii, care poate fi concepută ca aptitudinea de a conduce comportamentul, utilizând informația captată, învățată, elaborată și produsă chiar de el. Datorită inteligenței știm la ce să ne așteptăm și putem să ne adaptăm comportamentul în funcție de ceea ce ne înconjoară.

Autogovernarea mentală este o putere, este produsul direct al inteligenței. Scopul acesteia este furnizarea mijloacelor de a ne governa pe noi înșine, în așa fel încât gândurile și acțiunile noastre să fie organizate, coerente și adecvate

atât nevoilor noastre interne, cât și nevoilor mediului înconjurător.

Inteligența este acea putere care permite cunoașterea realității în diverse grade și niveluri de profunzime. Încă de la primul contact sensibil în ceea ce privește înțelegerea celei mai intime structuri a realității se deschide un spațiu mare care implică un exercițiu progresiv. O persoană inteligentă are puterea de a-și conduce viața și capacitatea de a evita ca alții să-i dirijeze viața, în alte scopuri. Știe să se adapteze circumstanțelor, descoperă elementele valoroase care există în ea și are capacitatea de a ocoli elementele negative. Prin urmare, inteligența îndeplinește o funcție de adaptare: face posibile traiul și *supraviețuirea*.

Inteligența animalelor face același lucru, în felul ei, dar cea umană o face într-o formă extravagantă. Se adaptează mediului, adaptând mediul la nevoile sale. Se pare că nu se delectează cu liniștea, pune mereu inima mai presus de orizont, deoarece își creează încontinuu noi țeluri care îi provoacă neîncetate dezechilibre.

O ființă vie își dirijează viața în mod inteligent atunci când pune în practică o conduită caracterizată prin următoarele trăsături: să aibă rațiune, să nu se abată de la încercările anterioare sau să repete fiecare nouă încercare; să reacționeze la situațiile noi care nu sunt tipice nici pentru specie, nici pentru individ.

Inteligența este, la urma urmelor, o însușire atât de greu de înțeles, pătrunzătoare, colosală și ingenioasă, încât un tratat științific convențional nu reușește să facă lumină în complexitatea acestei chestiuni. Ceea ce numim *intelligență* este, înainte de toate, capacitatea pe care o are aceasta de a se crea singură.

II

Harta tipurilor de inteligență

INTELIGENȚA A FOST CONSIDERATĂ, în mod tradițional, singura însușire inerentă fiecărei ființe umane care s-ar putea dezvolta în diferite grade de perfecțiune. Totuși, după publicarea în 1983 a teoriei lui Howard Gardner, psiholog american, s-a pornit de la teza conform căreia există diferite forme de inteligență la ființa umană și s-a dezvoltat teoria inteligențelor multiple. De atunci, noțiunea de inteligență s-a extins în mod semnificativ și a fost adoptată teza conform căreia ființa umană nu este în mod univoc inteligentă, ci dimpotrivă, după cum spunea Aristotel despre ființă, inteligența se exprimă în mai multe moduri.

Identificarea diferitelor forme de inteligență nu conduce la o viziune fragmentară a minții umane, deoarece fiecare dintre ele dezvoltă o funcție particulară și este integrată în ansamblu. Sunt forme interdependente și niciuna dintre ele nu este independentă.

Pentru a trăi o viață ordonată și echilibrată, ființa umană are nevoie de toate aceste forme, chiar dacă în diferite etape. Ar fi imposibil să trăim, de exemplu, doar cu inteligența

logico-matematică, deoarece în multe situații din viața practică este necesară puterea inteligenței interpersonale, care ne ajută să intrăm în legătură cu semenii noștri, în mod corect.

Inteligențele acționează mereu laolaltă și orice rol, oricât de puțin complex ar fi el, implică participarea mai multora dintre ele. Nu suntem ființe unidimensionale, ci multilaterale, iar ansamblul de inteligențe care dăinuie în fiecare dintre noi ne permite să reacționăm în situații foarte diferite.

După părerea lui Howard Gardner, inteligența este o însușire care folosește la rezolvarea problemelor prin intermediul unor potențialități neuronale, care pot fi sau nu stimulate, depinzând de mai mulți factori, cum ar fi mediul cultural și familial. Însuși Mozart, de exemplu, nu ar fi ajuns să fie ce a fost fără ambianța muzicală din Salzburg.

Cu toții avem un anumit nivel de inteligență și posedăm vreuna dintre variantele sale într-o mai mare sau mai mică măsură. Fiecare dintre noi are o combinație care evoluează și se amplifică pe măsură ce se activează sau nu capacitatea de a procesa informație. Se consideră că 30% din inteligența noastră este moștenită, restul este educație, cultură, mediu economic și chiar alimentație. Ceea ce este cu adevărat înăscut este felul de a dezvolta o inteligență mai mult decât alta.

Fiecare tip de inteligență are particularitățile sale și oferă niște posibilități unice și diferite. Nu toate ființele umane ne tragem din aceeași bază biologică-genetică și nici nu atingem cu toții aceleași culmi în dezvoltarea diferitelor

tipuri de inteligență. Atât în planul inteligenței, cât și în acela al limbajului, ființa umană este multidimensională, ceea ce exprimă bogăția ei inerentă și complexitatea ei în cadrul ființelor vii.

Se pot dezvolta unele forme de inteligență, iar altele se pot menține într-o stare potențială. De exemplu, se poate întâmpla ca un profesor universitar să înțeleagă ecuații complicate (inteligență logico-matematică) și, în plus, să fie în relații bune cu studenții lui (inteligență socială) și să știe să-și controleze emoțiile (inteligență emoțională), dar, în schimb, să fie prea puțin abil pentru a practica un tip de sport, dans sau exerciții fizice (pentru care este nevoie de inteligență corporală).

Inteligența este ca un diamant neprelucrat. Ca să strălucească trebuie să fie șlefuit cu meticulozitate. Întreaga dezvoltare a inteligenței intră în sarcina practicii educative. Orice acțiune, oricât de simplă ar fi ea, are nevoie nu doar de un tip de inteligență, ci de mai multe, pentru a o executa. O acțiune aparent simplă — spune Gardner — cum ar fi a cânta la vioară depășește simpla subordonare a inteligenței muzicale. De exemplu, pentru a ajunge un violonist de succes este nevoie și de dexteritate cinetico-trupească și de inteligență interpersonală pentru a interacționa cu publicul.

O persoană în deplinătatea facultăților sale mentale poate să nu fie dotată în mod special cu nicio inteligență și, totuși, datorită faptului că este înzestrată cu o combinație aparte sau cu un amestec de abilități, poate fi capabilă de a îndeplini o funcție unică.

1. Inteligență lingvistică

Inteligența lingvistică este acea formă de inteligență care ne dă puterea de a folosi cuvintele și de a învăța diferite limbaje sau limbi străine. Este capacitatea de a gândi în cuvinte și de a utiliza limbajul pentru a înțelege, a exprima și a evalua conținuturi semantice complexe. Își face simțită prezența în special la scriitori, la poeți și la cei mai buni redactori.

Ființa umană a fost definită de Aristotel ca *zoón logikón*, adică animalul care are *logos*. *Logos* înseamnă atât cuvânt, cât și gândire. Inteligența lingvistică înzestrează ființa umană cu limbaj, fie verbal, fie nonverbal. Cuvântul interiorizat se transformă în gândire și orice gândire umană se exercită prin cuvinte.

Competențele specifice inteligenței lingvistice sunt a vorbi, a ști să ascuți, a citi și a scrie. În procesul de educare, este esențială stimularea acestor competențe pentru a dobândi o dezvoltare completă a personalității.

Cultivarea oricărei forme de inteligență necesită efort, tenacitate și perseverență în timp. Doar în acest mod se poate stimula și dezvolta deplin natura genetică. Același lucru se întâmplă și cu dezvoltarea inteligenței lingvistice. Când se începe învățarea unei limbi străine, traducerea unui mic text cu rol de exercițiu sau pronunțarea unor fraze în acea limbă necesită un efort mare; totuși, există persoane foarte bine dotate pentru astfel de activități care dobândesc foarte ușor abilități lingvistice.

Pentru aceste persoane, după un timp relativ îndelungat, astfel de exerciții sunt la fel de ușoare ca un joc. Pornind

de la această aptitudine înnăscută, cunoașterea și folosirea acelei limbi se transformă într-o deprindere dobândită. Fără aptitudinea necesară, acest lucru nu ar fi fost posibil, dar nici fără efortul depus, cu toate că intensitatea acestuia se va modifica în funcție de magnitudinea aptitudinii corespunzătoare.

Învățarea unei limbi străine este un proces deosebit de complex în care acționează cele mai diferite puteri. Este necesar să înțelegem și să deosebim între ele structurile fonetice necunoscute, exercițiu al auzului (și parțial al văzului). Este necesară emiterea acestor structuri fonetice cu propriile instrumente ale vorbirii, ceea ce necesită adaptarea anumitor organe ale corpului la niște mișcări cu care poate că nu suntem obișnuiți. În plus, este necesară înțelegerea sensului acestor structuri și a relațiilor obiective pe care le păstrează între ele, iar sunetele trebuie să rămână în memorie împreună cu respectivele lor sensuri. În final, trebuie să se ajungă la a gândi în noua limbă, adică, la formularea treptată a ideilor, nu în conformitate cu propriul mod de gândire, ci cu acela al celeilalte limbi.

2. Inteligență muzicală

Inteligența muzicală pune la dispoziție capacitatea de a recunoaște modele tonale, cu o profundă sensibilitate în ceea ce privește ritmurile și sunetele.¹ Este caracteristică persoanelor care se dedică muzicii, precum interpreții și compozitorii. Această inteligență este cea pe care au cultivat-o și au dezvoltat-o marii muzicieni, compozitori și

¹ Cf. M. L. FERRERÓS, *Inteligencia musical: estimula el desarrollo de tu hijo por medio de la música*, Timum, 2008.

interpreți ai istoriei. De asemenea, și persoanele bolnave de autism pot cânta minunat la un instrument chiar dacă le lipsesc alte tipuri de inteligență.

De-a lungul istoriei culturii, putem identifica personaje extraordinare în domeniul compoziției și al interpretării muzicale care, încă din copilărie, au demonstrat o măiestrie ieșită din comun. Marile genii ale muzicii sunt exemple paradigmatică ale cultivării inteligenței muzicale până la niveluri maxime de calitate. Dezvoltarea unei astfel de inteligențe nu a fost mereu însoțită de dezvoltarea altor tipuri de inteligență, precum cea socială sau emoțională. Unele dintre marile genii muzicale au fost, din punct de vedere social, niște ființe foarte problematice; solitare, taciturne și instabile din punct de vedere emoțional.

3. Inteligență logico-matematică

Inteligența logico-matematică ne înzestrează cu abilitatea de a rezolva probleme cu ajutorul procedeelelor inductive și deductive, aplicând raționamentul, numerele și șabloanele abstracte. Folosirea acestui tip de inteligență este deosebit de intensă mai ales în viața oamenilor de știință. Întru-nește calitățile necesare pentru a face calcule, precum și capacitate științifică. Această inteligență asigură principala bază pentru testele de coeficient intelectual.

Mult timp, aceasta a fost considerată singura inteligență în lumea occidentală, inteligența numerelor. Cu toate acestea, după elaborarea teoriei inteligențelor multiple a lui Gardner, această schemă unidimensională a fost depășită și se admite ideea conform căreia o persoană poate fi foarte pricepută în domeniul matematicii, logicii și al

rezolvării problemelor de aritmetică, dar acest lucru nu înseamnă că, în același timp, poate să fie și în relații bune cu concetățenii săi sau poate să-și controleze propriul corp.

Fără a disprețui bogăția inerentă a limbajului matematic și frumusețea lui interioară, dominarea inteligenței logico-matematice nu mai este considerată culmea inteligenței umane, ci o manifestare oarecare a acesteia. Tendința de a poziționa știința matematică la nivelul cel mai înalt în arborele științelor este o moștenire a gândirii moderne inițiată de René Descartes. Gânditorii moderni au considerat matematica regina științelor și au transformat-o în modelul și șablonul de urmat pentru toate celelalte științe.

4. Inteligență corporală și chinestezică

Inteligența corporală sau chinestezică ne face apți pentru a ne folosi propriul corp cu scopul de a rezolva probleme sau de a realiza activități.¹ Ea reprezintă dominarea propriului corp și capacitatea de a orienta mișcările și toată energia care se desprinde din ele în conformitate cu anumite scopuri dinainte alese. O persoană care cultivă inteligența corporală își controlează mișcările trupului, folosindu-și corpul într-un mod diferit și competent. Această inteligență se formează cu ajutorul exercițiului fizic, al sportului, al dansului, al artelor scenice și al oricărui tip de activitate locomotoare.

¹ Cf. M. KOCH, *La inteligencia corporal: todo lo que debes saber para mantenerte joven*, Editorial Sirio, 2006; M. CASTAÑER (Coord.), *La inteligencia corporal en la escuela. Análisis y propuestas*, Graó, Vic, 2007.

Timp de secole, această formă de inteligență a fost subestimată și cu greu luată în considerare în mediul culturii oficiale. Rareori se recunoștea la un atlet sau la un balerin prezența acestui tip de inteligență, excepție făcând culturile greacă și latină, unde a fost stimulată în multe feluri, în mod special prin intermediul Jocurilor Olimpice. Consecința uitării și pierderii acestei inteligențe reprezintă atrofierea corpului, incapacitatea de a-l dirija și de a-l domina, ceea ce, în societatea tehnologică se dovedește și mai grav. Această uitare are consecințe grave în ceea ce privește dezvoltarea persoanei.

Persoanele foarte antrenate în ceea ce privește inteligența corporală sunt capabile de a-și domina foarte bine corpul. Acesta este cazul balerinilor, acrobaților, actorilor sau atleților. Când privim mișcările unui săritor cu prăjina, dexteritatea lui, grația și precizia activității sale, observăm cât de mult poate ființa umană să-și dezvolte inteligența corporală. O persoană care cultivă această modalitate de inteligență știe bine care sunt limitele și nevoile corpului său, se cunoaște foarte bine, iar asta îi permite să obțină cel mai bun randament și să trăiască în conformitate cu obiceiurile fizice sănătoase.

În mod tradițional, această inteligență a fost subestimată și s-a considerat că educația trebuie să se centreze, exclusiv, pe cunoaștere, pe intelectual, pe stimularea memoriei, a imaginației și a intelectului. Totuși, în ultima vreme s-a recunoscut valoarea acestui tip de inteligență. De asemenea, s-a scos în evidență faptul că stimularea fizică este cheia pentru o bună asumare a cunoștințelor și pentru controlarea emoțiilor.

5. Inteligență spațială și vizuală

Inteligența vizuală și spațială ne face capabili de a recunoaște și de a crea imagini vizuale, de a distinge cu ajutorul văzului trăsături specifice obiectelor, de a crea imagini mentale, de a cugeta asupra spațiului și dimensiunilor sale, de a manevra și reproduce imagini externe și interne.

Nu trebuie să confundăm simțul vederii cu inteligența vizuală și nici corpul cu inteligența corporală, căci aceea include aspecte referitoare la spațiu și la percepția dimensiunilor.

Această inteligență este cultivată în special de artiști, designeri, arhitecți, ingineri, mecanici și diverși profesioniști capabili de a imagina spații în format tridimensional și de a anticipa, înainte de construirea edificiilor, probleme și situații ce trebuiesc soluționate. Persoanele educate cu inteligență vizuală sunt pricepute la pictură, la construirea de modele tridimensionale și la decorarea spațiilor. Știu să măsoare, să calculeze, să facă legătură între volume și spații înainte de a le măsura în mod concret.

Inteligența vizuală și spațială ne arată că ochiul nu se ocupă numai cu observarea pasivă a unei lumi preexistente, ci este un instrument privilegiat care se ocupă cu stabilirea unui prim contact cu toate aspectele experienței noastre, de la modul în care se mișcă animalele până la nuanțele pe care le are lumina la apusul soarelui.¹

¹ Cf. D.D. HOFFMAN, *Inteligencia visual. Cómo creamos lo que vemos*, Paidós, Barcelona, 2000.

În prezent, utilizarea tehnologiei informației, cum ar fi video-ul, televiziunea și calculatorul, precum și tehnologiile cu o importantă componentă vizuală, favorizează învățarea acestui tip de inteligență, căci în astfel de medii conținutul se exprimă mai ales prin intermediul formelor, imaginilor, culorilor și figurilor.

6. Inteligență intrapersonală

Inteligența intrapersonală ne face capabili de a ne forma o imagine adevărată și exactă despre noi înșine, de a distinge ceea ce suntem de ceea ce reprezentăm în planul relațiilor sociale. De asemenea, ne permite să înțelegem nevoile mai profunde și dorințele fundamentale care ies la suprafață din ființa noastră.

Această inteligență ne permite cunoașterea aspectelor interne ale propriei noastre identități. Ne înzestrează pentru a avea acces la propria viață emoțională, la propria gamă de sentimente. De asemenea, ne dă posibilitatea de a face deosebiri între diferitele emoții pe care le simțim, de a le denumi și de a le organiza.

Inteligența intrapersonală ne asigură capacitatea de a ne forma un model adevărat despre noi înșine, de a ne asculta emoțiile și de a ști să le folosim pentru a ne descurca în viață. Este atributul celor care-și cunosc personalitatea. După cum spune Howard Gardner, „o persoană cu inteligență intrapersonală posedă un model trainic și eficace despre sine“. Acest lucru nu este garantat de nicio altă formă de inteligență. Așa cum inteligența interpersonală permite să-i înțelegi pe ceilalți și să lucrezi alături de ei, cea intrapersonală îți permite să te înțelegi pe tine însuși și

să muncești cu tine însuși. Cultivarea acestei inteligențe este esențială pentru a ne lămuri ce profesie trebuie să exercităm și ce funcție socială să desfășurăm.

Totuși, trebuie să semnalăm că, în dezvoltarea noastră ca persoane, cei din jur au un rol determinant. Nu suntem ființe izolate și nici atomi care plutesc în atmosferă. Suntem ființe care interacționează încă de la naștere. De fapt, suntem rezultatul unei interacțiuni. Când ne cercetăm pe noi înșine, când ne cultivăm inteligența intrapersonală, descoperim în noi înșine sedimentele altor persoane care, prin multiple întâlniri, și-au pus amprenta asupra noastră, ne-au afectat natura noastră. Inteligența intrapersonală permite delimitarea a ceea ce există din alții în noi înșine și identificarea propriului nostru caracter singular.

De la Socrate până în zilele noastre, pedagogi și filozofi aparținând unor școli foarte diferite au scos în evidență semnificația prioritară a acestei inteligențe. Da, după cum spun înțelepții culturii occidentale, cunoașterea de sine este cheia succesului în viața afectivă și profesională, condiția întregii fericiri viitoare, cultivarea inteligenței intrapersonale trebuie să ocupe un loc de onoare în practica educativă.

7. Inteligență interpersonală

Inteligența interpersonală, denumită și socială, ne oferă capacitatea de a-i cunoaște și de a-i înțelege pe ceilalți. O persoană care cultivă această inteligență are o abilitate specială în ceea ce privește relațiile sociale, de a stabili legături și alianțe empatică cu semenii săi, ceea ce este

folositor în special pentru crearea de proiecte în echipă și asigurarea coeziunii grupurilor la locul de muncă.¹

Stimularea acestui tip de inteligență nu este legată de dezvoltarea inteligenței logico-matematice sau muzicale. Are nevoie de niște procese speciale de învățare. De exemplu, există persoane care au o adevărată abilitate de a rezolva probleme de matematică foarte complicate și altele care au un auz excepțional pentru muzică, dar cărora le lipsesc abilitățile necesare pentru a se putea descurca în mod corespunzător în viața socială. O formă de inteligență nu garantează și o alta.

Persoanele care cultivă în profunzime inteligența interpersonală ajung să stăpânească arta empatiei, știu să se transpună în pielea celorlalți, sesizează suferințele și bucuriile acestora, comunică intens cu stările lor de spirit.

Această abilitate este esențială atunci când trebuie să gestionăm informația și să comunicăm vești greu de suportat. Acest tip de inteligență este extrem de util profesioniștilor care interacționează cu persoane în situații critice, cum sunt medicii și asistentele medicale, căci, de multe ori, aceștia trebuie să comunice vești grave și au nevoie de abilitate și de competență pentru a face acest lucru într-un mod cât mai potrivit. A găsi modul de a comunica un adevăr greu de suportat necesită o deosebită stăpânire a inteligenței interpersonale.

¹ Cf. M. SILBERMAN, *Inteligencia interpersonal: una nueva manera de relacionarse con los demás*, Paidós Ibérica, Barcelona, 2001; M. SILBERMAN, F. HANSBURG, *Seis estrategias para el éxito: la práctica de la inteligencia interpersonal*, Paidós Ibérica, Barcelona, 2005.

Inteligența interpersonală ne înzestrează cu capacitatea de a înțelege diferențele și caracterul singular al celorlalți; mai precis, de a înțelege schimbările referitoare la stări de spirit, temperamente, motivații și intenții.

În fazele cele mai avansate, această formă de inteligență ne permite să deslușim intențiile și dorințele celor din jur, chiar dacă acestea sunt ascunse. Această capacitate se dezvoltă într-un mod deosebit de sofisticat în cazul liderilor religioși, al oamenilor politici, dar și al profesioniștilor care oferă ajutor oamenilor, precum și în cazul cadrelor didactice. Este vorba de ceea ce se numește, în mod obișnuit, darul de a ști să-ți apropii oamenii.

8. Inteligență naturistă

Inteligența naturistă oferă ființei umane capacitatea de a observa cu atenție natura înconjurătoare și de a studia procesele care au loc în ea. O persoană care dezvoltă o asemenea formă de inteligență are o abilitate specială pentru a identifica elementele naturii, pentru a le clasifica și a le deosebi. Această inteligență pregătește ființa umană pentru buna observare a fenomenelor și pentru sugerarea de ipoteze lămuritoare cu privire la ceea ce are loc în natură.

Este tipul de inteligență care se dezvoltă mai ales la profesioniștii care lucrează în mediul înconjurător, precum biologii, geologii, aventurierii și exploratorii. Această inteligență oferă ființei umane abilitatea de a acționa dezvoltat în natură și de a-i descoperi tainele. Această formă de inteligență a fost cultivată în special de filozofii și

oamenii de știință romantici care au dus la capăt procese de identificare de specii vii, mânați de pasiunea lor pentru natură, pe care au conceput-o ca pe un organism viu, ca pe manifestarea divinității însăși.

III

Ce este inteligența spirituală?

1. Curmând nedreptăți

ÎN ULTIMUL DECENIU AL SECOLULUI XX s-a pătruns mai adânc în caracteristicile și particularitățile inteligenței emoționale. Niciun om de știință serios nu pune la îndoială, în prezent, existența unei asemenea inteligențe și nici nevoia de a o dezvolta și a o cultiva în procesele educative. În ultimii cinci ani, s-au dezvoltat multe aplicații ale acesteia, atât în plan personal, cât și în mediul educativ și la locul de muncă.

S-a scos în evidență, într-un mod clar și deosebit, faptul că pentru ca o ființă umană să se dezvolte corect în mediul social, politic, educativ sau la locul de muncă este necesară cultivarea inteligenței emoționale și că acest lucru este necesar pentru a evita multe eșecuri și pentru a obține succes atât pe plan personal, cât și social.

Apariția inteligenței emoționale, elaborată de Daniel Goleman, în ultimul deceniu al secolului trecut, a venit să consolideze științific ceea ce era deja o convingere prezentă în toată tradiția filozofică din Occident, de la René

Descartes până la Xabier Zubiri, altfel spus, că ființa umană nu se poate defini doar ca o ființă gânditoare, ca o *res cogitans*, ci, în mod necesar, și ca o ființă care simte, dotată cu inimă. Gândirea și emoția reprezintă două dimensiuni ale realității umane și sunt legate reciproc.

Dezbaterea inițiată la începutul secolului XXI are drept scop identificarea altei forme de inteligență, cea *spirituală*, *existențială* sau *transcendentă* care, în cazul în care ar exista, ar lărgi în mod semnificativ harta inteligențelor multiple a lui Howard Gardner.

De la începutul acestei dezbateri, s-au publicat și s-au răspândit opere și monografii de diferite tipuri în cele mai însemnate universități ale lumii. Din prisma mai multor discipline (psihologie, filozofie, neurologie, pedagogie) și din perspective intelectuale diferite, se abordează o astfel de chestiune, deși nu se ajunge la aceleași concluzii.

Nu ne-am propus să vă prezentăm această enormă producție bibliografică, căci aceasta, în cazul în care ar fi posibil de abordat, ar depăși, cu mult, limitele prezentei lucrări. O simplă prezentare panoramică a acestei bibliografii ne informează despre intensitatea și complexitatea acestei dezbateri, de faptul că este vorba despre o chestiune vie din punct de vedere intelectual, prezentă în sferele educației superioare. Probabil că asistăm la nașterea unei noi forme de înțelegere a ființei umane, la apariția neprevăzută a unei noi paradigme.

Howard Gardner a numit inteligența spirituală inteligență existențială sau transcendentă și a definit-o drept „capacitatea de a se situa pe sine în raport cu cosmosul, precum și capacitatea de a se situa pe sine în raport cu trăsăturile

existențiale ale condiției umane, ca de exemplu semnificația vieții, semnificația morții și scopul final al lumii fizice și psihologice în experiențe profunde precum dragostea pentru o altă persoană sau adâncirea într-o operă de artă“.

Psihiatrul Robert Cloninger face referire la un model de personalitate care include o dimensiune pe care el o denumește spiritualitate și autotranscendență. Așa cum vom vedea ulterior, după părerea creatorului logoterapiei existențiale, Victor Frankl, autotranscendența este o capacitate unică întâlnită la ființa umană, care o ajută să depășească bariere și să pătrundă mai profund în domenii necunoscute, să se autodepășească mereu, să caute ceea ce se ascunde dincolo de limitele cunoașterii ei.

În cadrul panoramei bibliografice internaționale, merită să acordăm o atenție specială contribuțiilor profesorilor Zohar și Marshall (1997). După părerea acestor doi oameni de știință, inteligența spirituală întregeste inteligența emoțională și pe cea logico-rațională și oferă capacitatea de a înfrunța și de a transcende suferința și durerea și de a crea valori; oferă abilități de a găsi semnificația și sensul acțiunilor noastre.¹

Mai precis, termenul *inteligență spirituală* a fost creat de acești doi cercetători. Dahar Zohar este profesoară la Universitatea Oxford și Ian Marshall este psihiatru la Universitatea din Londra. Amândoi au descoperit că, atunci când persoanele realizează o practică spirituală sau vorbesc despre sensul global al vieților lor, undele electromagnetice

¹ Cf. D. ZOHAR, I. MARSHALL, *Inteligencia «espiritual»*, Plaza & Janés, Madrid, 2001.

din creierul lor prezintă oscilații de până la patruzeci de megaherți prin neuroni. Aceste oscilații străbat tot creierul, dar prezintă o oscilație mai mare și stabilă în lobul temporal. După părerea lui Zohar, inteligența spirituală activează undele cerebrale, permițând ca fiecare zonă specializată a creierului să tindă spre un întreg funcțional.

Potrivit investigațiilor sale, persoanele care cultivă această formă de inteligență, ultima care a fost cercetată până în prezent, sunt mai deschise spre diversitate, au o vădită tendință de a se întreba *de ce* și *pentru ce* există lucrurile, caută răspunsuri fundamentale și, în plus, sunt capabile de a înfrunta greutățile vieții, dând dovadă de curaj. Din perspectiva sa, persoanele inteligente din punct de vedere spiritual sunt în căutarea unei concepții asupra lumii, tind să-și evalueze acțiunile și întregul lor traiect, precum și opțiunile lor de viață.

Inteligența spirituală permite, deci, accesul la semnificațiile profunde, punerea în discuție a scopurilor existenței și a celor mai importante motivații ale acesteia. Inteligența eului profund este cea care se înfruntă cu problemele grave ale existenței și, cu ajutorul ei, caută răspunsuri credibile și raționale.

Robert Emmons (2000) definește inteligența spirituală drept acea capacitate care include transcendența omului, semnificația lucrurilor sfinte și comportamentele pline de virtuți. O relaționează în mod direct cu experiența religioasă și etică. O concepe și ca folosirea adecvată a informației spirituale cu scopul de a ne ușura viața de toate zilele, de a rezolva problemele zilnice și de a obține realizarea țăelurilor noastre.

După părerea lui, această inteligență spirituală ne dă puterea de a transcende lumea fizică și cotidiană și de a avea o percepție mai elevată despre noi înșine, precum și despre lumea înconjurătoare. De asemenea, ne oferă capacitatea de a intra în stări de conștiință iluminate, de a da activității și întâmplărilor un sens sfânt. Ne oferă capacitatea de a folosi resurse spirituale care să ne permită rezolvarea problemelor vieții și capacitatea de a ne comporta într-un mod virtuos și de a ne asuma responsabilitățile vieții.

Alți autori, încercând să aducă discuția la un nivel mai accesibil, au abordat problema virtuților acestui tip de inteligență în mediul afacerilor. Unul dintre aceștia este Tony Buzan (2001) cu lucrarea sa, *The Power of Spiritual Intelligence*. În această lucrare, autorul ne asigură că, dezvoltând o astfel de inteligență, putem să intrăm mai profund în legătură cu cei care ne înconjoară, să dezvoltăm o atitudine solidară și să intensificăm randamentul.

Dincolo de reușite și erori, această lucrare prezintă o idee interesantă: inteligența spirituală nu numai că oferă capacitatea de a trăi experiențe la intensitate maximă, precum trăirea religioasă, estetică și etică, ci ne este folositoare și pentru viața practică, permițându-ne să ne descurcăm cu problemele de zi cu zi, afective și de serviciu.

Kathleen Noble (2000/2001) concepe inteligența spirituală ca pe o putere înnăscută a ființei umane, dar așa cum se întâmplă cu tot ceea ce este înnăscut, necesită o dezvoltare și o exercitare pentru a putea înflori și a se dezvolta în totalitate. Sensibilitatea spirituală sau spiritualitatea este, în mod esențial, o transformare a persoanei și acest lucru necesită o muncă asupra propriei persoane, o muncă

asupra propriului eu. Dă naștere unei calități de a fi, care este punctul de plecare al cunoașterii spirituale.

Este nevoie de o dublă mișcare pentru a atinge acest țel: un proces de interiorizare și, simultan, o mișcare de auto-depășire a *ego*-ului care se deschide spre ceilalți. Ca și alți autori, Kathleen Noble subliniază capacitatea pe care o are inteligența spirituală de a transcende *ego*-ul și de a-și deschide sufletul spre alții, spre natură și spre tot ceea ce există. În acest sens, inteligența spirituală ne face mai deschiși și permeabili, capabili de a crea o conexiune cu interiorul celorlalți. Contrar a ceea ce s-ar putea crede, stimulează inteligența interpersonală și creează un fel de relații sociale profunde și pătrunzătoare.

Frances Vaughan (2002) o definește drept viața interioară a minții și a spiritului și relația ei cu ființa umană în lume. Inteligența spirituală implică, după părerea acestui cercetător, capacitatea de a înțelege în profunzime problemele existențiale prin intermediul unor diferite niveluri de conștiință. Este, după părerea lui, mai mult decât o abilitate a minții, căci pune în legătură personalul cu transpersonalul și eul cu spiritul. O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual are o capacitate enormă de a intra în legătură cu tot ceea ce există, căci este în stare să intuiască elementele care se contopesc, ceea ce se ascunde în noi toți, ceea ce rămâne dincolo de individualități.

David B. King (2007) a cercetat conceptul de inteligență spirituală în cadrul Trent University din Peterborough (Ontario, Canada). Consideră că aceasta ne face capabili pentru patru activități. Ne face apti pentru a înțelege gândirea existențială și critică, pentru a contempla în mod

critic specificul existenței, realitatea, universul, spațiul, timpul. În acest sens, inteligența spirituală o transcende pe cea logico-matematică, deoarece aceasta nu se afundă în problemele existențiale și nici nu are capacitate critică. Această inteligență este proprie filozofilor, căci gândirea lor este în mod fundamental existențială și critică.

În plus, inteligența spirituală oferă capacitatea pentru producerea unui sens personal. După cum vom vedea ulterior, întrebarea referitoare la sensul existenței și căutarea acestuia aparțin, în întregime, inteligenței spirituale. Această formă de inteligență ne face apti pentru a identifica dimensiunile transcendente ale realității, ale celorlalți oameni, ale lumii fizice și, în cele din urmă, pentru o expansiune a stării de conștiință. Ne face apti pentru a intra și a ieși din stări de conștiință precum conștiința cosmică, contemplarea profundă, practicarea rugăciunii și exercițiul meditației.

Singh G. (2008) o concepe ca pe o abilitate înnăscută de a gândi și de a înțelege fenomenul spiritual și de a orienta existența cotidiană pornind de la o înțelepciune aleasă în mod liber de noi înșine. După părerea acestui autor, inteligența spirituală reprezintă condiția fundamentală pentru a dezvolta experiența religioasă și a interpreta mesajele simbolice ale tradițiilor religioase.

Ființa umană are capacitatea de a elabora instrumente și ecuații, de a dezvolta tehnici și tehnologii sofisticate, dar și de a interpreta sensul unui simbol, al unei parabole, al unui rit și al unui mesaj religios. Inteligența spirituală ne face apti pentru a duce până la capăt această fațetă a vieții.

Dacă este cultivată în mod corect, ea face din ființa umană un *homo religiosus*.

Cu toate acestea, inteligența spirituală nu trebuie să se confunde și nici să se identifice, fără niciun motiv, cu conștiința religioasă. Prima este condiția care o face posibilă pe cea de-a doua. Doar datorită faptului că ființa umană posedă această formă de inteligență poate să trăiască experiența religioasă, dar inteligența spirituală este o dovadă antropologică, nu o chestiune de credință.

Credința religioasă este o manifestare, o dezvoltare a inteligenței spirituale ce constă în aderarea la un tip de adevăruri care nu se pot demonstra în mod rațional, care sunt obiect de credință. Această aderare dă sens vieții omenești și permite înțelegerea importantelor momente ale existenței: evenimente precum nașterea, moartea, dragostea și suferința.

Credința este o chestiune de voință, dar și de inteligență. După cum arată José Ortega y Gasset, în *Idei și credințe*, orice ființă umană, prin simplul fapt de a fi o ființă umană, trăiește anumite credințe bine determinate, religioase sau nu. Disponibilitatea de a crede se datorează acestei forme de inteligență care există în ea.

Pornind de la acest scurt și panoramic itinerar bibliografic, ne dăm seama că inteligența spirituală, dincolo de diferitele și bogatele caracterizări care au fost schițate, este specific omenească, ne oferă capacitatea de a avea aspirații profunde și intime, de a ne dori o viziune asupra vieții și a realității care să înglobeze, să unească, să transceadă și să dea sens existenței.

2. Inteligență spirituală și viață spirituală

Unul dintre cuvintele cele mai încărcate de semnificații de-a lungul istoriei este cuvântul *spirit* și adjectivul *spiritual*. *Spiritus* înseamnă același lucru ca și termenul grecesc corespunzător cuvântului *pneuma*, al cărui sens original este *sufflare*. Faptul că s-a dat un astfel de nume spiritului s-a datorat concepției materialiste a filozofilor antici greci, care nu puteau să înțeleagă prin spirit altceva decât un fel de materie, ușoară și volatilă. Folosind această denumire au nimerit-o pe deplin în ceea ce privește esența spiritului: lipsa lui de fixare, inconstanța lui, mobilitatea lui.

Suntem conștienți de dificultatea pe care o implică termenul *spiritual*. Știm că este vorba de un termen folosit în mod abuziv de-a lungul timpului. În mod tradițional, cuvântul *spirit* a fost opusul cuvântului *corp* și s-a dezvoltat o viziune dualistă a ființei umane, în care ambele substanțe se prezintă într-un mod antitetic și sub formă de conflict. În plus, viața spirituală era considerată o formă de a fugi de lume, de a se îndepărta de tot ce era pământean, trupesc, de lumea senzațiilor și a impresiilor, în timp ce viața materială era asociată cu tot ceea ce era animalic, fizic și lumesc.

Când afirmăm că ființa umană este capabilă de o viață spirituală ca urmare a inteligenței sale spirituale, ne referim la faptul că posedă capacitatea necesară pentru un tip de experiențe, de întrebări, de mișcări și de operațiuni care sunt posibile numai la ea și care nu numai că nu o îndepărtează de realitate, de lume, de materialitate și de natură, ci, din contră, îi permite să trăiască cu mai multă

intensitate, cu mai multă pătrundere, afundându-se până la ultimele niveluri.

Viața spirituală nu este o viață paralelă cu cea trupească; cele două sunt unite în mod intim. Cine o cultivă trăiește mai intens fiecare senzație, fiecare atingere, fiecare experiență, fiecare relație interpersonală. De fapt, cine se antrenează în viața fizică își predispune ființa și pentru viața spirituală. După cum vom vedea mai târziu, cultivarea inteligenței spirituale nu cere, în mod necesar, retragerea din „lumescul zgomotos“, viață de ascet și uitarea trupului. Cultivarea inteligenței spirituale trece prin practicarea dialogului, a exercițiului fizic și a delectării muzicale, între alte posibilități.

Urmând gândirea lui Viktor Frankl, concepem spiritualul ca ceea ce este liber în ființa umană, ca ceea ce scapă biologicului, deși este unit în mod intrinsec de somatic. Spunând că o persoană este o ființă spirituală, nu negăm dimensiunea ei carnală și senzuală, cu atât mai puțin nu o disprețuim. Ceea ce indicăm este faptul că ființa ei nu se limitează doar la aceste aspecte, ci transcende dimensiunea ei fizică și că, făcând asta, o trăiește într-un mod diferit, din punct de vedere al calității, în comparație cu o ființă căreia îi lipsește inteligența spirituală.

Modul în care ființa umană își trăiește condiția sexuată are niște particularități diferite, deoarece poate, ca urmare a spiritualității sale, să se distanțeze de instinctele primare și să experimenteze cu mai multă intensitate interacțiunea sexuală. Nu este capabilă doar să o pună între paranteze, ci și să-și depășească *ego*-ul și să se deschidă spre nevoile celorlalți, căutând, mai presus de propria plăcere, binele

celuilalt. De aceea, pe lângă faptul de a-și satisface nevoile sexuale, este capabilă să iubească, să se dăruiască, să pună între paranteze propriile dorințe și să pună pe primul loc binele celorlalte persoane. Inteligența spirituală oferă capacitatea de a iubi dincolo de instinctul de posesiune.

Viața spirituală eliberează ființa umană de rânduiala necesităților și tocmai acest lucru o transformă în persoană. Urmând gândirea lui Max Scheler, numim *persoană* acea ființă care se poate comporta în mod liber, în orice împrejurare; acea ființă capabilă să se opună oricărei situații: nu numai unei situații externe, ci și interne. Această capacitate are nevoie, după cum vom vedea, de educație, de cultivarea inteligenței spirituale.

„Spiritualul — afirmă Viktor Frankl — nu se dizolvă niciodată într-o situație: mereu este capabil să se distanțeze de situație fără să se dizolve în ea; să păstreze distanța, să ia atitudine față de situație. Spiritualul posedă libertate pornind de la acea distanță și doar din perspectiva libertății sale spirituale, ființa umană se poate hotărî într-un sens sau altul: în favoarea sau contra unei dispoziții, a unei baze caracterologice sau a unei predispoziții instinctive; într-un cuvânt, doar din perspectiva libertății sale spirituale omul poate să-și afirme sau să-și nege instinctul.”¹

Inteligența spirituală este proprie și caracteristică condiției umane având, în plus, un caracter universal. Orice ființă umană, dincolo de caracteristicile sale externe sau interne, posedă acest tip de inteligență, în ciuda faptului că aceasta se poate identifica în grade foarte diferite de dezvoltare. Orice persoană are în interiorul ei capacitatea de

¹ V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 1990, pp. 174-175.

a-și dori integrarea ființei sale într-o realitate mai amplă decât a ei și, în același timp, dispune de capacitatea de a găsi o cale pentru o astfel de integrare.

Caracteristica dimensiunii spirituale este ieșirea din noi înșine, pătrunderea în structura lucrurilor. Este ceea ce permite persoanei să se desprindă de ea însăși și să se abandoneze. Viața spirituală nu înseamnă închistare, cu atât mai puțin autism. Înseamnă exact contrariul: fluiditate, dăruire și deschidere.

O persoană sensibilă din punct de vedere spiritual nu se mulțumește cu o cunoaștere superficială a lucrurilor, a lumii, a ceea ce o înconjoară; nu îi este de ajuns o viziune panoramică; dorește să ajungă în profunzimi și mergând pe acest drum descoperă o serie de elemente și proprietăți, de niveluri ale realității care, la prima vedere, au trecut pe lângă ea fără să le observe. Viața spirituală înseamnă profunzime, mișcare spre necunoscut, interes pentru ceea ce este ascuns, pentru ceea ce este invizibil ochilor.

Această putere de iradiere este inerentă dimensiunii spirituale, dar poate produce și preocuparea pentru tine însuși. Cel care se închide în mod ermetic în el însuși oprește iradierea. Cel care procedează în felul acesta acționează împotriva spiritualului și se neagă pe sine.

Edith Stein, gânditoare de origine evreiască, spune: „Cine perturbă ființa spirituală o anulează, fără ca în acest fel să o poată suprima în întregime (...). Firea naturală a spiritului, păstrarea fluidității este ceva ce nu costă nimic: spiritul își întrebuințează pentru asta toată forța fără să o epuizeze. Mai mult, chiar iese în câștig, din moment ce a pătrunde din punct de vedere spiritual într-un alt lucru

înseamnă în același timp că îl primești în tine însuți. Să primești în tine ceva diferit și să crești spiritual datorită acelui lucru, să poți experimenta o dezvoltare a ființei tale, toate aceste posibilități aparțin esenței spiritului.”¹

Când o ființă umană își neagă forța spirituală și printr-o oarecare metodă încearcă să o înăbușe fără să o poată, cu toate acestea, elimina, se transformă într-o ființă întunecată și fragilă și, în același timp, închisă în sine însăși, în care nu mai încap nimic altceva.

Inteligența spirituală ne stimulează să ne punem semne de întrebare legate de existență și să trăim experiențe care transcend limitele obișnuite ale simțurilor, care intră în legătură cu cel mai de jos fond al realității și care ne apropie de descoperirea adevăratului potențial care există în fiecare dintre noi. Este un fel de dinamism care ne împinge să căutăm deplinătatea, dezvoltarea perfectă a ființei noastre, profunzimea și sensul a ceea ce facem, a ceea ce suferim și trăim. Se exprimă printr-o profundă aspirație spre o viziune globală a vieții și a realității care să cuprindă, să transceadă și să dea sens existenței.

Această inteligență ocupă, în cadrul discuției despre natura umană, un loc central și dominant. Ea este cea care dă întregii ființe caracterul personalității și al individualității autentice, cea care face ca toate straturile să fie pătrunse de acest caracter.

Nu negăm, în niciun fel, viața instinctivă a ființei umane. A nega acest aspect ar fi o naivitate. În orice ființă umană

¹ E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 682.

există instinctul tanatic și cel erotic, instinctul morții și cel generator de viață. Nu negăm lumea exterioară, nici pe cea interioară; nu suntem solipsiști nici în ceea ce privește lumea exterioară, nici în ceea ce privește lumea interioară.

Ceea ce subliniem este faptul că inteligența spirituală nu ne opune lumii — nici celei exterioare, nici celei interioare —, ci ne face să luăm poziție față de ea, să adoptăm un *comportament*, iar acest comportament este liber. Ființa umană nu este sclavul instinctelor sale. Adoptă o poziție, în fiecare clipă, în ceea ce privește existența sa atât față de mediul natural și social, mediul înconjurător extern, cât și față de lumea internă, psihofizică. Năzuiește să se înțeleagă pe sine și restul lumii, să trăiască o viață plină atât timp cât aceasta există în ea.

În societățile noastre se cere cultivarea acestei dimensiuni, căci sunt dominate de viteză, de funcționalism și de economism. Simțul nu este ceva ce se găsește în ele. Se dovedesc incapabile de a găsi o viziune globală a existenței umane și consecința finală a acestui fapt este frustrarea și golul lăuntric. Pentru a face față unei asemenea situații, este necesară cultivarea inteligenței spirituale, căutarea unor răspunsuri raționale pornind de la cercetarea personală și de la dialog, de la lectură și de la meditare asupra marilor texte spirituale ale umanității.

Viața spirituală nu este patrimoniul persoanelor religioase. Orice ființă umană, prin simplul fapt că este ființă umană, este capabilă de viață spirituală, de a o cultiva înăuntrul și în afara contextului religiilor. Ca urmare a inteligenței sale spirituale, ființa umană simte nevoia de a da un sens existenței sale și lumii în care trăiește,

experimentează existența ca pe una plină de probleme și trebuie să se gândească la ceea ce poate face cu ea.

Viața spirituală este produsul inteligenței spirituale. Dacă în ființa umană nu ar fi existat această formă de inteligență, niciodată nu s-ar fi pus problema deschiderii spre mister, a sensului de apartenență la Întreg, a căutării unui sens pentru existență. Spiritualul este o emergență umană, aspectul cel mai nobil care există în ființa umană, funcția ei cea mai elevată, o transformă într-o ființă diferită față de o brută.

Viața spirituală nu se poate identifica cu cunoașterea propriului eu, a trăsăturilor sale psihologice, a limitelor și posibilităților naturale. Ea este deschidere, mișcare, dinamism spre infinit. Acest dinamism încă nu dovedește existența Absolutului, dar indică o sete de plenitudine, o mișcare spre ceea ce nu există, spre ceea ce nu se posedă. Viața spirituală este potențială în ființa umană; are nevoie de niște condiții, de niște contexte și de o educație pentru a se forma în mod creativ, pentru a atinge expresia ei maximă.

Aceasta se revarșă în ființa umană, nu poate fi localizată într-o anumită dimensiune sau fațetă a ființei sale. Persoana inteligentă din punct de vedere spiritual își trăiește toate relațiile, senzațiile, cunoștințele și experiențele din perspectivă spirituală. Cuprinde totalitatea vieții umane.

După cum spunea Søren Kierkegaard și, cu multe secole înaintea lui, Augustin din Hippona, suntem ființe finite deschise spre infinit, ființe efemere deschise spre eternitate, ființe relative deschise spre Absolut. Această deschidere este consecința inteligenței spirituale, a celei mai

elevate forme de inteligență care a fost creată de-a lungul evoluției.

Spiritualitatea este inerentă persoanei așa cum este și materialitatea ei, sociabilitatea sau firea sa emoțională. Nicio ființă umană nu poate trăi fără această dimensiune, mai ales dacă ceea ce o motivează sunt niște motivații și convingeri puternice. Spiritualitatea aparține celui mai profund substrat al ființei umane. Se exprimă în multe feluri, include multe domenii posibile de realizare. După părerea teologului elvețian Hans Urs von Balthasar, spiritualitatea este atitudinea de bază, practică sau existențială, specifică ființei umane, este o formă actuală și obișnuită a vieții sale pornind de la viziunea și decizia ei ultimă și obiectivă.

3. Necesități spirituale

În fiecare persoană există un ansamblu de necesități care nu sunt de ordin trupesc, nici psihologic, nici social. Sunt de ordin spiritual. Adesea, acest ansamblu de necesități se încadrează în sfera celor psihologice, dar nu pot fi reduse la planul minții sau la cel emoțional. Năvălesc în străfundurile ființei umane și au nevoie de efortul inteligenței spirituale pentru a putea răspunde la ele în mod satisfăcător.

Aceste necesități afectează ființa umană în totalitatea ei, deoarece în ea totul se află în strânsă conexiune, iar ceea ce afectează una dintre dimensiuni are consecințe și asupra celorlalte. Schema tridimensională (trupesc, psihic și social) nu răspunde în mod adecvat complexității de necesități și de posibilități care se identifică în ea, de aici nevoia de a ne referi la o a patra dimensiune: cea spirituală.

Aceste necesități au fost puse în tabele și analizate în cele mai sofisticate ambianțe sanitare din lume. De asemenea, au fost studiate și de diverse colective. S-a pus în discuție și modul în care să se dea răspuns acestora în cadrul unei societăți laice și multiple, unde soluția confesională include un segment din populație, dar nu pe toată. S-a considerat că exercițiul întregii îngrijiri nu afectează doar dimensiunea corporală, socială și psihologică a persoanei, ci că trebuie să o cuprindă și pe cea spirituală. Pe lângă necesitățile de ordin religios, proprii și caracteristice oricărui credincios și care necesită o atenție specifică pornind de la limbajul simbolic și ritual al fiecărei sfere religioase, există și cele de ordin spiritual, care sunt comune și colaterale oricărui ființe umane.

În situațiile-limită ale existenței umane, precum boala incurabilă, eșecul, durerea, deteriorarea sau apropierea morții, aceste necesități se exprimă într-un mod foarte emfatic și au nevoie de un răspuns satisfăcător. Apar cu o mare intensitate și au nevoie de o cuvenită atenție profesională. Vulnerabilitatea fizică și emoțională catalizează necesitățile de ordin spiritual; de aceea, nu este de mirare că acestea sunt mai vizibile în mediile sanitare decât în altele.

După cum am dezvoltat această idee și în alte lucrări, urmând intuițiile lui Simone Weil, gânditoare de origine franceză, necesitățile de ordin spiritual sunt următoarele: necesitatea de sens, cea de împăcare cu tine însuși și cu propria viață, cea de recunoaștere a propriei identități ca persoană, cea de ordine, de adevăr, cea de libertate, de

¹ Cf. F. TORRALBA, «Necesidades espirituales del ser humano. Cuestiones preliminares», en *Labor Hospitalaria* 271 (2004), pp. 7-16.

înrădăcinare, cea de a ne ruga, cea simbolico-ritualică și cea de singurătate și tăcere.¹ Nu pretindem să o identificăm pe fiecare dintre ele și să arătăm multiplele ei manifestări, dar se manifestă cu vehemență la persoanele bolnave și solicită efortul inteligenței spirituale pentru a găsi răspunsul satisfăcător.

Cu toate că în ultimii ani s-au făcut mari progrese, există încă reticențe și dificultăți în a recunoaște dimensiunea spirituală a unei persoane. Materialismul teoretic și practic este cel mai mare obstacol în calea recunoașterii ei, căci acesta reduce ființa umană la simplu trup.

Această ideologie nu este deloc o nouă filozofie. De-a lungul istoriei s-a descoperit o persistență a materialismului care se dovedește a fi îndârjită. Această persistență a parcurs toate pozițiile: pe cea evoluționistă a lui Darwin, pe cea instinctuală a lui Freud, pe cea pozitivistă a lui Comte și pe cea relațională a lui Marx.

Materia este o componentă a realității, dar ea nu este de ajuns, nici măcar în domeniul științei. Împreună cu aluatul trebuie să simțim și energia. De aceea, materialismul este închisoarea gândirii, negarea acesteia. Aristotel a remarcat deja că nu trupul este cel care conține sufletul, ci, invers, sufletul este cel care conține trupul, îi dă viață și îl dirijează. Nu există filozofie dacă nu există spiritualitate; nu există cultură fără spiritualitate.

Materialismul sau concepția materialistă despre realitate, de-a lungul secolului XX, a fost nevoit să se schimbe radical în ceea ce privește principiile și paradigmele sale. Fizica actuală ne învață că fizicul posedă o structură atomică, iar aceasta, la rândul ei, posedă o structură ce cu greu

ar putea fi descrisă ca materială. Fizica nucleară explică faptul că nucleul este compus din protoni și neutroni, descoperiți de foarte mult timp, și că neutronii sunt compuși din ceva și mai mic ce poartă denumirea de *quarcuri*.

Nu putem să uităm faptul că materialismul a adus după sine formarea unei școli sau a unei mișcări, din punct de vedere științific, de o importanță fundamentală în ceea ce privește înțelegerea realității, a lumii care ne înconjoară. Totuși, ceea ce spunem și dorim să confirmăm este faptul că însăși această mișcare se află într-un continuu progres sau evoluție, iar materialismul fundamental lasă în afara sferei sale un domeniu extins al realității.

Fizica cuantică zdruncină doctrina materialistă, deoarece arată că materia posedă mai puțină substanță decât ne-am putea noi imagina. Noua fizică și-a deschis drum trecând peste dogmele fundamentale ale doctrinei materialiste. Există încă un progres și mai mare în ceea ce privește această nouă concepție a fizicii ce năruie imaginea și concepția pe care a oferit-o Newton despre materie. Acest progres este teoria haosului care în ultimul timp a atras foarte mult atenția. În fond și la urma urmei este doar o parte din schimbarea atât de radicală care s-a produs în acest sens asupra forme de a gândi a oamenilor de știință în tot ceea ce are legătură cu sistemele dinamice.

4. O spiritualitate laică?

În mod tradițional, s-a considerat că orice fel de spiritualitate este legată de viața religioasă; totuși, în ultimul deceniu, formularea *spiritualitate laică* a căpătat o anumită relevanță în unele țări europene. Este o expresie pe care

o revendică mulți gânditori contemporani, care recunosc valoarea spiritualului în viața umană, separat de tradițiile religioase.

Această revendicare a spiritualului și a necesităților spirituale este, fără îndoială, simptomul unei profunde schimbări de mentalitate în lumea occidentală. Nu este ușor să interpretăm această transformare, dar după cum indică unii filozofi, înseamnă crearea unei noi paradigme, a unei noi sensibilități care-și deschide drum după eșecul propunerilor și modelelor de eliberare a societății materialiste și de consum.

În Franța, de exemplu, problema spiritualității laice a preocupat numeroși gânditori precum Bernard Besret, Luc Ferry, René Barbier și, mai recent, André Comte-Sponville.

Bernard Besret, în cartea sa *Du bon usage de la vie* (1996), propune tuturor, credincioși și necredincioși, o artă de a trăi pornind de la elementele fundamentale ale condiției umane: sănătatea și boala, cuvântul și tăcerea, moartea și suferința. Pentru el, spiritualitatea trebuie să fie eliberată de orice lanț dogmatic și să constituie un patrimoniu comun care să permită fiecăruia dintre noi să se orienteze spre ceea ce este esențial. Această căutare spirituală, adaptată lumii contemporane, este foarte prezentă în opera lui Raimon Panikkar, deși el o formulează dintr-un punct de vedere propriu legat de creștinism și de budism.

Luc Ferry constată statornicia chestiunilor de ordin spiritual în societățile noastre laicizate. După părerea lui, spiritualitatea nu trebuie să fie înțeleasă ca o transcendență verticală, care leagă ființa umană de Absolut, ci ca o transcendență orizontală, care o leagă de ea însăși, de ceilalți și

de ansamblul naturii înconjurătoare. După părerea lui, spiritualitatea laică se trăiește în această lume pământească, fără a face nicio referire la lumea transcendentă de dincolo. El consideră spiritualitatea laică o formă immanentă de noi legături, o legătură profundă cu tot ceea ce există. Această teză se apropie foarte mult de cea a lui André Comte-Sponville atunci când acesta apără necesitatea de a recupera o spiritualitate fără Dumnezeu, fără credințe, fără biserici și fără dogme.

Pentru René Barbier, spiritualitatea este o dimensiune sfântă a ființei umane care se află dincolo de instituțiile și definițiile raționale. Din punctul lui de vedere, spiritualitatea este un instrument critic al raționalității științifice și al credinței religioase. Pornind de la această afirmație se poate elabora o critică tăioasă despre dezvoltarea științifică și tehnică și evitarea exceselor sale, dar acest punct de vedere ne poate salva, în egală măsură, de dogmatismul unor manifestări religioase.

Unii filozofi, precum Gabriel Madinier, restabilesc spiritualitatea laică și o consideră un antidot pentru mecanismele de programare socială. Într-o societate ca a noastră, care a fost denumită societatea spectacolului, a divertismentului și a consumului masiv, care ne solicită în mod constant să ieșim afară din noi înșine și să ne risipim în nenumărate activități, spiritualitatea este o inversare a distracției, constă în a învăța să te închizi în tine însuși și, în consecință, permite o mai bună cunoaștere a propriei persoane, cunoaștere indispensabilă pentru dezvoltarea armonioasă a acesteia. După părerea acestui lucid filozof, a educa inteligența spirituală a tinerilor și a adolescenților înseamnă a-i dota cu un instrument folositor și eficient

pentru a se confrunta cu mecanismele de programare socială.

Dincolo de diferitele lecturi și controverse pe care le trezește ideea unei spiritualități laice, trebuie să recunoaștem că spiritualul începe să intre din nou în lumea intelectualului și să fie considerat un dat specific ființei umane, care necesită atenție.

Spiritualitatea, fie ea laică sau religioasă, atee sau teistă, panteistă sau politeistă, orizontală sau verticală, este o inestimabilă bogăție a ființei umane.

5. Inteligență spirituală și intrapersonală

În cunoscuta sa carte despre inteligențele multiple, Howard Gardner scrie: „Inteligența morală sau spirituală reprezintă o candidată destul de rezonabilă pentru a fi cea de-a opta inteligență, deși există, de asemenea, motive bune pentru a o considera un amestec între inteligența interpersonală și inteligența intrapersonală, la care se adaugă o componentă evaluativă. Ceea ce este considerat moral și spiritual depinde foarte mult de valorile culturale; când descriem inteligențele avem de-a face cu abilități care pot fi mobilizate de valorile unei culturi, mai mult decât cu comportamente care sunt apreciate într-un fel sau altul.“

În anumite privințe, inteligența spirituală se învecinează cu cea intrapersonală, dar nu poate fi redusă la aceasta. Nucleul inteligenței intrapersonale este eul, lumea posibilităților și a necesităților lui. Acest tip de inteligență ne oferă capacitatea de a ne crea o viziune corectă despre ceea

ce suntem, dar îi sunt străine întrebările existențiale și metafizice care afectează semnificația cosmosului, a istoriei, a binelui, a răului și a ceea ce există dincolo de moarte.

Inteligența intrapersonală, exercitată în mod corespunzător, ne permite să ne înțelegem emoțiile și gândurile, amintirile care se produc în mintea noastră și, de asemenea, așteptările și dorințele. Putem chiar să ajungem și la a înțelege impulsurile și temerile care provin din subconștient, dar este străină de chestiunile fundamentale ale vieții umane.

Inteligența spirituală deschide mintea spre o mulțime de întrebări care depășesc posibilitățile celorlalte tipuri de inteligență. Sunt cele din urmă întrebări care, într-un mod spontan, țâșnesc din ființa umană atunci când nu și le reprimă și nici nu le constrânge. Unor astfel de întrebări le lipsește un răspuns definitiv din partea științei, dar nu din această cauză sunt absurde sau sterile. Exprimă un dinamism puternic înrădăcinat în ființa umană: o voință nesățioasă de cunoaștere. Nu este suficient să spunem că nu au sens, că sunt necugetate sau că sunt chestiuni formulate greșit. Exprimă dorința de a transcende, de a traversa pragurile și limitele cunoașterii.

După părerea noastră, aceste întrebări fundamentale se pot împărți în șapte categorii:

- a) Întrebări despre propriul eu, despre realitatea lui, despre fundamentul său. Toate acestea se limitează la întrebarea: *Cine sunt eu?*
- b) Întrebări despre destinul viitor, nemurirea personală și propriul fel de a fi după moarte. Toate acestea se limitează la întrebarea: *Ce se va întâmpla cu mine?*

- c) Întrebări despre propria origine, eu cel din trecut și ceea ce a rămas sau nu din mine, enigma nașterii și, în fine, propria rațiune de a exista. Se limitează la întrebarea: *De unde vin?*
- d) Întrebări despre sensul vieții, despre existența lucrurilor, a realității și a ficțiunii, enigma universului și secretul vieții. Se limitează la întrebarea: *Care este sensul vieții?*
- e) Întrebări despre scopul vieții umane și al întregului univers, despre scopul caracterului radical al tuturor lucrurilor. Se limitează la întrebarea: *De ce este nevoie de toate astea?*
- f) Întrebări despre originea lumii, despre sensul trecutului sau al istoriei omenirii. Se limitează la întrebarea: *De ce este nevoie de toate astea?*
- g) Întrebări despre posibilitatea existenței unui Dumnezeu, despre misterul răului în lume, despre presupusa noastră relație cu El. Toate acestea se limitează la întrebările: *Există Dumnezeu? Unde este El?*

După cum sugerează antropologul Juan Masiá, se pot ivi patru atitudini față de aceste întrebări grave: *a)* A nu dori să le recunoști ca întrebări, *b)* A le rezolva în mod dogmatic, *c)* A dispera încercând să găsești răspunsuri, *d)* A căuta fără încetare.¹ Noi credem că, în afară de acestea patru, se mai poate adăuga o a cincea: A găsi un răspuns orientativ și provizoriu în cadrul unei tradiții filozofice și/sau religioasă.

Nu constituie obiectivul nostru cercetarea fiecăreia dintre aceste posibilități, nici abordarea posibilelor răspunsuri pe

¹ Cf. J. MASLÁ, *Para ser uno mismo*, Descleé, Bilbao, 1999, cap. 7.

care le implică fiecare dintre ele. Constatăm doar faptul că simpla existență a acestor întrebări este o dovadă care trebuie considerată ca o expresie a vieții spirituale.

Modalitățile și formele în care putem răspunde la fiecare dintre ele variază în funcție de împrejurări, persoane și situații istorice, dar în orice ființă umană dăinuie această curiozitate fundamentală, care izvorăște din inteligența ei spirituală în mod spontan.

6. Inteligența spirituală și trupul

Omul nu dispune numai de un trup pe care îl poate folosi, dirija, controla, domina și pe care îl simte îndeosebi atunci când îi trăiește limitele, mai ales când este vorba de oboseală, boală sau neputință; omul însuși este trup, deși nu *doar* trup.

Pe baza inteligenței spirituale, ființa umană este capabilă de a crea o lume intangibilă. De aceea, ea reprezintă mai mult decât un simplu trup. Celelalte ființe sunt condamnate să trăiască depinzând de repertoriul de comportamente impuse de specie, deși acest repertoriu complex poate fi îmbogățit prin învățare. Ființa umană este mult mai mult decât asta. Simplul fapt de a reflecta asupra acestui lucru dezvăluie un domeniu care o situează într-un plan total diferit.

Poate fi discutabil dacă acest domeniu este inferior sau superior, dar, în orice caz, este diferit. Pe această distincție se bazează acea comoară pe care o numim *libertate*. Principiul libertății se află în posibilitatea de a se elibera de poruncile imperioase ale corpului. Nu putem să ieșim din

propriul corp, nu putem să nu mai fim corp, dar putem să fim mai mult decât un simplu corp.

Trupul nu este doar o realitate materială, ci instrumentul de care ne folosim pentru a acționa și a crea. Pictorul, muzicianul și majoritatea artizanilor depind de inteligența corporală, în special de abilitatea mâinilor lor, pentru a duce la bun sfârșit operele lor. La fel cum și pentru mulți profesioniști este necesară forța sau mobilitatea întregului trup pentru a-și atinge obiectivele. În toate aceste cazuri, sănătatea și funcționarea normală a trupului sunt o condiție necesară pentru reușită.

Îngrijirea și întreținerea trupului, realizate în conformitate cu un plan și având în vedere niște obiective determinate, permit omului să poată ajunge ceea ce este sortit să fie. Va reuși acest lucru doar dacă dă ascultare scopurilor și idealurilor ce se stabilesc din inteligență, ea fiind cea care impulsionează și dirijează în mod voluntar viața unei persoane.

Corpul este expresia și instrumentul inteligenței. Acest lucru se exprimă în privirea celui care este un fin observator și este obișnuit să reflecteze în mod profund, precum și pe fruntea lui unde are o amprentă asemănătoare. Amprenta care comunică cu trupul, și mai ales cu fața, este în strânsă legătură cu cultivarea inteligenței, căci mișcările punctuale și frecventa ei repetare își au rădăcinile în dispozițiile inteligenței.

Ca regulă generală, corpul nostru ne atrage atenția și se transformă în ținta acțiunilor voluntare doar atunci când observăm o anumită rezistență și obstacole din partea lui,

așa cum se întâmplă în cazul oboselii corporale sau al activităților pentru care încă nu este pregătit.

O persoană energică din punct de vedere spiritual obține de pe urma corpului ei, chiar împotriva rezistenței acestuia, tot ceea ce are nevoie de la el pentru a realiza o sarcină: continuă să meargă, deși este obosită, pentru a ajunge la destinație sau repetă exercițiile de digitație până când poate să cânte la un instrument cu ușurința cu care cineva se joacă.

Cine se poartă în acest fel cu propriul corp îl domină într-un mod foarte diferit în comparație cu cel care cedează în fața corpului său. Disciplina aspră este ceva ce se observă în corpul însuși și în același timp implică și o anumită amprentă a inteligenței.

„Puterea corporală și puterea spirituală — scrie Edith Stein — nu sunt independente una de alta: când corpul nostru obosește, asta se întâmplă după un efort corporal; oboseala spirituală este fie pe deplin imposibilă, fie posibilă doar depunând un mare efort. Și invers: efortul spiritual produce oboseală corporală.”¹

Când ești tânăr, vrei activitate, o începi tu singur și muncești ușor, fără efort, dar după ce muncești un timp, această tinerețe dispare și face loc oboselii trupesti. Faptul că ființa umană poate să muncească în continuare sau să facă un efort demonstrează că ea nu este un automat sau o mașinărie care pur și simplu se oprește când rămâne fără arcuri. Libertatea sa, care emană din puterea spirituală

¹ E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 685.

a ființei sale, îi permite să dispună de propria forță, o poate folosi pe cea pe care o găsește în ea, pe care o găsește în sentimentul tinereții și în impulsul spre activitate, atât spre activitatea trupească, cât și spre cea intelectuală.

Există, prin urmare, o intimă legătură între inteligența corporală și cea spirituală. Prima oferă capacitatea de a dirija mișcările propriului corp și de a le orienta în funcție de scopurile stabilite *a priori*. Inteligența spirituală permite să ne îndepărtăm de trup și să îl transcendem, să îi sfidăm limitele, să îl ducem până la extreme neimagineate.

Puterea spirituală, care izvorăște din ființa umană, permite depășirea obstacolelor și a dificultăților pe care nu le putem trece doar cu simpla inteligență corporală. Marii filozofi stoici și cinici, care au practicat indiferența față de lume și stăpânirea de sine mentală, i-au învățat pe atleții greci și romani, cu succes, tehnici de concentrare și meditație și, datorită acestor tehnici, au depășit granițe dificile. Practica meditației și a stăpânirii de sine îi permite atletului să depășească o serie de obstacole pe care nu este în stare să le depășească doar prin pregătirea fizică. De aici pornește interesul pentru meditația spirituală și în lumea celor care au un randament fizic deosebit de mare.

7. Inteligența spirituală și emoțională

Descrierea și analiza exhaustivă a acestei forme de inteligență o reprezintă opera lui Goleman, care este cunoscut la nivel mondial datorită cărții sale *Inteligența emoțională*.¹

¹ Cf. D. GOLEMAN, *Inteligența emoțională*, Curtea Veche Publishing, București, 2001.

Inteligența emoțională oferă capacitatea de a identifica, exprima și canaliza propriile emoții, dar și de a capta și a înțelege emoțiile celorlalte persoane.¹

Stăpânirea fondului emoțional al unei persoane și corecta lui exprimare și canalizare este o abilitate fundamentală nu doar pentru viața personală, familială și socială, ci și, într-un mod special, pentru a avea succes în viața profesională. Nu degeaba, de la publicarea celebrei cărți, dezvoltarea inteligenței emoționale este considerată esențială în formarea unui lider.

Capacitatea de a transmite emoții pozitive, cum ar fi, de exemplu, entuziasmul, este determinantă pentru punerea în funcțiune a acestei inteligențe și pentru viitoarea ei dezvoltare; dar și capacitatea de a canaliza în spațiul și la timpul potrivit emoțiile negative, cum ar fi invidia sau resentimentele, emoții ce împiedică în mod grav dezvoltarea unui proiect personal sau profesional.

O persoană inteligentă din punct de vedere emoțional posedă resurse și abilități pentru a domina și a controla

¹ Cf. W. GLENNON, *La inteligencia emocional de los niños: claves para abrir el corazón y la mente de tu hijo*, Ediciones Oniro, 2004; L. SHAPIRO, *La inteligencia emocional de los niños*, Ediciones B, Barcelona, 2006; J. DANN, *Aprenda las claves de la inteligencia emocional*, Planeta, Barcelona, 2004; S. SIMMONS, J.C. SIMMONS, *Cómo medir la inteligencia emocional*, Edaf, 1998; L. LANTIERI, *La construcción de la inteligencia emocional*, Aguilar, Madrid, 2009; E. CRARY, *Crecer sin pelear: cómo enseñar a los niños a resolver conflictos con inteligencia emocional*, RBA, Barcelona, 1998; C.A. ANTUNES, *El desarrollo de la personalidad y la inteligencia emocional*, Gedisa, Barcelona, 2000; D. MARTIN, K. BOECK, *¿Qué es la inteligencia emocional?*, Edaf, 2000.

fondul emoțional care izvorăște din adâncul ființei sale, mai ales atunci când acesta este negativ, iar manifestarea lui are consecințe negative atât pentru propria persoană, cât și pentru ceilalți.

IV

Puterile inteligenței spirituale

1. Căutarea sensului

CĂUTAREA FĂRĂ SFÂRȘIT, dorința unei vieți împlinite, aspirația spre o realizare deplină sunt trăsături care pot fi perfect identificate la ființa umană. Aceste trăsături se exprimă în mai multe feluri, dar din perspectiva experienței ei de ființă incompletă, se află mereu într-o continuă căutare.

Căutarea sensului nu este un produs al culturii, dar nici un fenomen artificial. Izvorăște din străfundurile ființei, ca o necesitate primară, ca un instinct fundamental. Poate rămâne într-o stare liniștită, ca în letargie, dar în anumite situații, răsare cu putere. Ființa umană, ca urmare a inteligenței sale spirituale, este capabilă de a-și pune întrebări referitoare la sensul existenței sale, are puterea de a se întreba ce anume înzestrează într-adevăr cu valoare și semnificație existența ei în lume.

Această chestiune se dovedește ciudată și străină pentru orice altă ființă vie. La ființele vii mai complexe descoperim proprietăți și capacități asemănătoare celor ale ființei

umane. În grade diferite, putem distinge la mamiferele superioare forme de inteligență lingvistică, emoțională, interpersonală, dar inteligența spirituală este o caracteristică tipic umană.

Inteligența spirituală ne permite, pe de o parte, să ne punem întrebări despre sensul existenței și, pe de altă parte, să căutăm răspunsuri plauzibile la aceste întrebări. Nu există doar un singur răspuns la asemenea întrebări și nici nu se poate aștepta un răspuns concludent din partea științelor experimentale. Fiecare ființă umană este chemată să înzestreze cu sens existența sa, dar modul în care o înzestrează depinde de dezvoltarea inteligenței sale, de interacțiunile și de bagajul său educativ și cultural.

Întrebarea referitoare la sensul vieții este prima dovadă că ființa umană nu este un simplu fapt natural. Este deschisă spre niște realități și spre niște valori care oferă vieții sale demnitate. Oricare ar fi formularea concretă, „Merită să trăiești?“, „Are sens viața?“, „Ce mi se cuvine să aștept?“ sunt întrebări care evidențiază caracterul misterios al unei persoane. Acest caracter se manifestă atunci când cineva își pune întrebări despre sine însuși și despre lumea înconjurătoare. Când se depășește nivelul aparențelor accesibile și se ajunge la rădăcini, se dezlănțuie o intensă viață spirituală.

Întrebarea referitoare la sensul vieții este expresia formei specifice de a exista pe care o implică a fi uman; a originalei forme de viață care este viața umană. Ființa umană trebuie să se dedice simplului fapt de a trăi, pentru ca trăirea ei să fie umană, pentru ca această trăire să merite osteneala, să aibă un sens. Poate considera că a trăi reprezintă

un eșec dacă pentru asta trebuie să sacrifice realitățile care dau valoare vieții sale. De aceea, este dispusă să-și sacrifice viața în favoarea rațiunii de a trăi.

Ne dorim ca viața pe care o trăim să aibă un sens, ca existența noastră să aibă o semnificație. Această forță primară care izvorăște din cele mai intime adâncuri se poate exprima în mod vehement, dar poate să și rămână într-o stare de posibilitate. Este ceva inerent, deși nu se dezvoltă mereu în conformitate cu întregul său potențial. Doar dacă avem capacitatea de a înfrunta o asemenea chestiune, putem transforma modul existenței noastre. De asemenea, putem să renunțăm la ea, să o trecem pe un plan secundar, să o mutăm, dar, făcând asta, îndepărtăm singura posibilitate de a ne orienta spre o existență fericită.

Expresia *sensul vieții* include cel puțin trei semnificații: în primul rând, se referă la semnificația pe care o conțin numeroasele întâmplări din care este configurată viața. Asta presupune că viața umană, cu toate undulațiile ei, are o logică. A doua semnificație se sprijină pe imaginea direcției, precum cursul unui râu. O asemenea imagine prezintă viața ca o succesiune de momente orientate între un trecut și un viitor, între o așteptare și o împlinire, între o posibilitate și o realizare. Este calitatea care face din simpla succesiune a faptelor o istorie alcătuită din întâmplări care se ilustrează unele pe altele și se ghidează după un început și un sfârșit. A treia semnificație duce spre punerea în legătură a termenului *sens* cu termenul *valoare* și, aplicat vieții, este ceea ce o face demnă de apreciere și ceea ce justifică faptul că merită să fie trăită.

Există o relație intimă între fericire și sens. Nu este irrelevant să cultivăm o asemenea întrebare și să căutăm, prin încercare și din greșeală, posibile răspunsuri la aceasta, căci, departe de a fi o întrebare abstractă sau ezoterică, este de o vitală transcendență, deoarece afectează în mod direct felul de a simți și de a percepe propria existență.

Voința de sens (*die Wille zum Sinn*), frumoasă expresie a lui Viktor Frankl, nu este o chestiune de credință. Este un fapt, un fenomen care se descoperă în cele mai adânci străfunduri ale ființei umane. Frankl, discipol eterodox al lui Sigmund Freud, l-a depășit pe maestrul său și a arătat cum, mai presus de instinctele erotic și distructiv, există în ființa umană o dorință fundamentală, o voință la fel de mare ca acele instincte: voința de a da sens vieții, de a avea o existență cu semnificație, de a găsi un temei, un motiv pentru care să merite să trăim.

Independent de credințele pe care le profesăm și de contextul cultural și religios în care suntem situați, discuția despre sens nu este o excrescență a religiilor, nici un fenomen cultural concret care apare în mod artificial, ci un fapt care, exprimat în diferite feluri și prin diverse limbaje, unește toate ființele umane.

Doar ființa umană care are experiența de a-și trăi viața, cea de toate zilele, dându-i un sens, se bucură de o percepție subiectivă de bunăstare interioară. Este trăirea fericirii. Totuși, când cineva simte că viața lui este lipsită de sens, că este o simplă repetare a acelorași evenimente, o rutină mecanică de fapte și de ritualuri profesionale, sociale și familiare, resimte o stare de spirit care este nefericirea.

Într-o asemenea situație, se pune în evidență relația intimă care există între inteligența spirituală și cea emoțională. Oricât de mult ar încerca cineva să aibă o viață emoțională împlinită și plină de satisfacții, să se simtă bine în pielea lui și să se înțeleagă cu ceilalți, acestea nu vor fi posibile dacă nu se confruntă cu problema sensului și nu încearcă să-și trăiască existența ca pe ceva înzestrat cu semnificație. Dacă simte în interiorul său că viața lui are valoare, că are sens ceea ce construiește zilnic cu existența sa, acest lucru se răsfrânge în mod pozitiv asupra stării sale emoționale și, bineînțeles, asupra interacțiunii cu ceilalți.

După cum indică părintele logoterapiei existențiale, Viktor Frankl, sensul existenței se bazează pe caracterul ei ireversibil. Dacă viața ar fi reversibilă, dacă am avea posibilitatea de a da înapoi și de a recupera ceea ce Marcel Proust numea „timpul pierdut“, întrebarea referitoare la sensul vieții nu ar mai avea nicio importanță, dar inevitabilul fapt al ireversibilității procură o adevărată seriozitate existenței.

Nu putem să deducem deplinătatea de sens a unei vieți din faptul că aceasta a fost mai mult sau mai puțin lungă. Longevitatea nu spune nimic despre sensul sau nonsensul pe care l-a avut o viață de om, căci acesta depinde de modul *cum* a fost folosit timpul pe care o persoană l-a primit în dar și nu de cantitatea de timp trăit.

Sensul nu depinde de timpul cronologic. Putem să trăim mai mult sau mai puțin timp pe lume; dar asta nu are nicio legătură cu semnificația unei existențe. Chestiunea nu constă în a supraviețui mai mult sau mai puțin timp, ci în a găsi motivul pentru care să merite osteneala să trăim, cauza care să justifice existența noastră, lupta și sacrificiul

nostru. Sensul nu este legat nici de spațiu. Putem trăi aici sau acolo, dar acest lucru nu determină sensul unei existențe.

Decisivă nu este nici durata, nici localizarea spațială a existenței, ci deplinătatea sensului ei. Dacă n-ar exista moartea, viața ar fi infinită și lipsită de sens. Inteligența spirituală ne oferă capacitatea de a ne putea formula o asemenea întrebare, dar aceasta se produce într-un mod radical atunci când ne asumăm, în cea mai profundă intimitate, condiția de muritori, când includem în ființa noastră ideea că trebuie să murim și că nu putem să scăpăm de întâlnirea cu moartea.

După părerea lui Viktor Frankl, există trei căi pentru a găsi sensul vieții: *a)* Să facem sau să producem ceva, *b)* Să trăim ceva sau să iubim pe cineva, *c)* Să înfruntăm un destin inevitabil și fatal cu o atitudine adecvată de fermitate. Din punctul lui de vedere, sensul vieții se concretizează în verbul *a da* și în a ne face să vedem lumea, căci, prin existența și munca noastră, viața capătă sens tocmai prin lucrurile pe care le facem în și pentru lume.

2. Întrebarea definitivă

Inteligența spirituală dă putere ființei umane pentru a-și putea formula întrebări definitive sau chestiuni fundamentale referitoare la existență. Acestea nu sunt chestiuni absurde. Deși nu avem răspunsuri concludente și definitive pentru ele, acest tip de întrebări sunt un produs al inteligenței spirituale.

Nu pretindem să realizăm întregul inventar al acestor întrebări, dar dorim să identificăm măcar câteva dintre cele fundamentale: De ce exist pe lume? Ce sens are existența mea? La ce mă pot aștepta după moartea mea? Ce sens are lumea? De ce să suferim? De ce să luptăm? Pentru ce anume merită să trăim? Ce merită osteneala să facem? Cum trebuie să-i dau vieții *mele* un sens?

Aceste chestiuni țâșnesc din adâncurile conștiinței umane, dar pot apărea doar datorită faptului că în ființa umană există un tip de inteligență diferențial. Această inteligență oferă capacitatea de a pătrunde în cea mai intimă structură a realității, în acele semne de întrebare care transcend metoda științifică și care se află în afara imaginarului social.

Nu dispunem de răspunsuri evidente la asemenea întrebări, dar întrebarea definitivă, căutarea motivului constituie un stimul pentru dezvoltarea filozofică, științifică și tehnologică a umanității.

Cei mai mari gânditori ai umanității s-au caracterizat prin faptul că au cultivat la cel mai înalt nivel inteligența lor spirituală și au amânat răspunsuri raționale. Ludwig Wittgenstein scrie în cartea sa, *Jurnal*: „Ce știu despre Dumnezeu și despre scopul vieții? Știu că această lume există. Că mă aflu situat în ea așa cum ochiul meu este situat în câmpul vizual. Că există ceva problematic în ea pe care îl numim sensul ei. Că acest sens nu se află în ea, ci în afara ei. Că viața este lumea. Că voința mea pătrunde lumea. Că voința mea e bună sau rea. Că binele și răul depind, prin urmare, de un sens al lumii [...] A ne gândi la sensul vieții înseamnă a ne ruga.”¹

¹ L. WITTGENSTEIN, *Diario filosófico*, Ariel, Barcelona, 1982, p. 126.

Inteligența spirituală dă puterea de a problematiza, de a transforma realitatea personală într-o problemă ce trebuie rezolvată, de a înțelege existența ca pe un proiect creativ. Una este a cerceta cum este lumea fizică, alta este a-și pune întrebări despre sensul acestei lumi. Când ne formulăm acest tip de întrebări, ne exercităm inteligența spirituală.

Cu ajutorul inteligenței naturiste, ființa umană se apropie de natură și încearcă să explice organizarea ei internă, o clasifică și o înțelege pornind de la legi cu caracter universal. Inteligența spirituală nu se satisface prin *cum*, nici prin *de ce*. Are nevoie să cunoască *pentru ce-ul*. *Pentru ce* este întrebarea teleologică, cea care cercetează obiectivul definitiv al oricărei activități, al oricărui proces.

Una este să cunoști fiziologia unui organism, sistemul nervos al unui mamifer sau caracteristicile faunei de pe un anumit teritoriu. Acest domeniu de cercetare se referă la inteligența naturistă, dar caracterul întrebător al inteligenței spirituale nu are legătură cu ceea ce este material sau formal. Ceea ce ea întreabă este ce sens are pluralitatea în lume și ce sens are existența individuală în ansamblul cosmosului.

Căutarea sensului definitiv al existenței se descoperă deja și la copil. Când nu îi este limitată sau restricționată, apare în el dimensiunea lui spirituală. Odată cu trezirea acestei dimensiuni se ivesc și întrebările transcendente la care noi, adulții, nu știm să răspundem întotdeauna, deoarece de cele mai multe ori nu ne-am gândit suficient de mult la ele. Întrebarea referitoare la sensul existenței nu este patrimoniul adulților, ci aceasta este exprimată încă din copilărie, în mod incipient. Pe copil nu îl interesează să cunoască

doar cum trăim, ci și pentru ce, care este motivul care va înzestra cu sens existența lui.

Marii filozofi ai secolului XX au pus în evidență limitele gândirii științifice pentru a rezolva o chestiune de asemenea proporții. Inteligența logico-matematică ne oferă capacitatea de a rezolva chestiuni dificile referitoare la lumea logicii și a entităților abstracte și pure, dar nu are puterea de a formula chestiunea sensului existenței și, cu atât mai puțin, de a oferi un evantai de opțiuni.

Când matematicianul își formulează o astfel de chestiune, își exercită inteligența spirituală. Când fizicianul, uluit de bolta cerească, se întreabă ce sens are existența lui, ce anume o face prețioasă, se deplasează din limbajul fizicii și exprimă o necesitate de ordin spiritual. Dacă încearcă să pătrundă mai adânc în această chestiune, trebuie să abandoneze instrumentul matematic și să-și cultive inteligența spirituală. Cugetarea științifică catalizează o asemenea întrebare, la fel ca audiția muzicală sau meditația asupra propriei identități, dar aceasta nu aparține sferei științifice, muzicale sau sociale.

Filozoful și matematicianul Edmund Husserl scrie: „În mizeria vieților noastre, știința nu are absolut nimic să ne spună, căci exclude, din principiu, problemele care sunt mai stringente pentru om: să știe dacă viața unui om considerată ca un întreg are sau nu are sens.”¹

Inteligența spirituală ne oferă puterea de a ne adânci în aceste probleme stringente. Asta face din viața umană ceva

¹ E. HUSSERL, *La crisis de las ciencias europeas*, cap. I. 2, Prometeo, Buenos Aires, 2009.

total diferit de cea a animalelor. Deschide o perspectivă complet nouă, căci voința de sens, când este trăită cu intensitate, ne ajută să depășim și să transcendem ordinea necesităților biologice, sociale, psihologice.

S-a afirmat, pe bună dreptate, că întrebarea referitoare la sensul vieții este întrebarea umană prin excelență, cea care definește limita umanului pe scara ființelor vii ale lumii. Experimentarea caracterului problematic al existenței este rezervată în mod exclusiv ființei umane.

Martin Heidegger, discipolul heterodox al lui Edmund Husserl, susține că „atunci când cel mai îndepărtat colț al globului va fi cucerit din punct de vedere tehnic și exploatat din punct de vedere economic; când o întâmplare oarecare va fi accesibilă în mod rapid într-un loc oarecare și într-un timp oarecare; când se vor putea experimenta în mod simultan atentatul împotriva unui rege al Franței și un concert simfonic în Tokio; când timpul va fi doar rapiditate, instantaneitate și simultaneitate, în timp ce temporalul, înțeles ca eveniment istoric, va fi dispărut din existența tuturor popoarelor, când boxerul va guverna precum marele om al unei națiuni; când va triumfa mulțimea de milioane de oameni reuniți în cadrul adunărilor populare, atunci, numai atunci, vor parcurge din nou acest întreg sabat, ca niște fantome, întrebările: Pentru ce? Spre unde? Și apoi ce urmează?”¹

Dezvoltarea științei și a tehnologiei nu se aseamănă neapărat cu creșterea inteligenței spirituale. De fapt, este ușor să descoperim hipertrofii și atrofii în lumea în care ne

¹ M. HEIDEGGER, *Introducción a la metafísica*, Nova, Buenos Aires, 1969, pp. 75-76.

aflăm. În ea se desfășoară un accelerat proces științific și tehnologic, dar acest lucru nu este însoțit de o creștere a conviețuirii sociale, nici de dezvoltarea armonioasă a vieții emoționale.

Anemia spirituală care se descoperă în viața socială este o expresie clară a acestei neconcordanțe. Nu există o dezvoltare uniformă a diferitelor fațete sau dimensiuni ale ființei umane și acest lucru are drept ultimă consecință dezechilibrul, tensiunea. Această creștere unidimensională aduce cu sine consecințe grave. O educație corectă trebuie să vegheze asupra dezvoltării optime a tuturor dimensiunilor sale și asupra unei stimulări adecvate a diferitelor forme de inteligență care există în ea.

Jacques Maritain, în *Pour une philosophie de l'éducation* (1959), expune necesitatea unei educații a spiritualului. După părerea gânditorului francez, educația are ca sarcină esențială să formeze persoana, dar această formare scapă atât maestrului cât și discipolului și constă în ceea ce el denumeste „principiul vital interior”. După părerea lui, spiritualitatea este esența educației. Nu poate fi nici măsurată, nici cuantificată, dar pe ea se bazează procesul educativ. A uita această dimensiune esențială înseamnă a reduce procesul de învățare la ceva mecanic, fără semnificație umană, în slujba randamentului.

Agentul determinant al educației se află în viața spirituală a discipolului. După părerea acestui filozof, educatorul trebuie să trezească capacitățile spirituale ale discipolului, să le dezvolte. Arta învățătorului, exercitată într-o formă dialogată, are drept misiune să-l conducă pe discipol spre a se concepe pe sine însuși ca fiind o operă în mâinile sale

și spre a face din viața sa o sarcină pe care numai el o poate duce la bun sfârșit. Această trezire interioară nu poate fi transmisă ca un obiect al cunoașterii, ci pe calea experienței.

Cultivarea inteligenței logico-matematice a făcut posibilă colonizarea tehnologică a lumii, crearea unei lumi artificiale, unde s-a realizat un progres semnificativ în ceea ce privește confortul și bunăstarea, precum și în ceea ce privește cursivitatea comunicativă și viteza de interacțiune, dar asta nu înseamnă că s-au făcut progrese și în ceea ce privește cultivarea inteligenței spirituale.

3. Capacitatea de distanțare

Inteligența spirituală oferă puterea de a ne distanța de realitatea care ne înconjoară, dar și de noi înșine. A se distanța este o operațiune aparent simplă, dar, totuși, esențială pentru existența umană. Este condiția de posibilitate de singularitate a propriei conștiințe și de realizare a vieții într-un cadru de libertate. Fără distanță, rămânem prinși în context, în mediul înconjurător, și suntem lipsiți de capacitatea de a face din viața noastră un proiect singular. Faptul de a ne distanța nu trebuie să fie înțeles într-un sens fizic. Inteligența spirituală ne permite să ne detașăm de lume, de propriul trup, dar această operațiune este doar la nivelul minții. Trăim într-un corp, creștem, ne dezvoltăm și comunicăm cu ajutorul lui, dar datorită inteligenței spirituale putem să îl transcendem, să mergem dincolo de necesitățile sale, fiind în continuare ființe corporale.

A ne distanța înseamnă, deci, a ne detașa, existând în continuare, fără a abandona lumea. Detașându-ne, vedem

lucrurile în perspectivă, ne vedem pe noi înșine din depărtare. Aceasta este o posibilitate pe care o oferă inteligența spirituală. Există un oarecare paralelism între distanțarea fizică și cea mentală. De fapt, când plecăm dintr-un oraș și urcăm pe un munte, ne îndepărtăm în mod fizic de mediul înconjurător obișnuit, de relațiile cotidiene și acest lucru ne ajută să ne distanțăm din punct de vedere mental de propria realitate. Distanțarea mentală se hrănește din cea fizică, dar o depășește. Când dominăm această capacitate, ne distanțăm de noi înșine, de ai noștri, de propriul mediu în care ne aflăm, fără să abandonăm locul nostru obișnuit.

Filozoful german Max Scheler, discipol al lui Edmund Husserl, consideră că această capacitate de a se distanța, de a se detașa de colectiv și de a se vedea de la distanță este specifică ființei umane. După părerea lui, ceea ce o face atât de specială în ansamblul cosmosului este natura ei spirituală, deoarece ea îi oferă capacitatea de a se smulge din rădăcini și de a se transforma într-un spectator, fără a înceta să fie un actor.

Celelalte ființe vii sunt actori, dezvoltă o funcție care este determinată de specie, dar le lipsește capacitatea de a fi spectatori ai lumii, de a se detașa de ființa lor. Inclusiv păsările, când zboară, nu se distanțează în sensul exprimat de Max Scheler: plutesc în văzduh, caută aerul cald și sunt atente la posibilele prăzi ca să le atace din înalt, dar această distanțare este lipsită de o dimensiune spirituală. Sunt înfipite în atmosferă, nu percep lumea ca un Întreg, nici nu se detașează de ea.

La ființa umană, distanțarea stârnește cutremurare, neli-niște existențială. Din cauza unei astfel de operațiuni, se simte diferită de tot ce există, se percepe ca o ființă unică, o existență singulară și își dă seama că nu este o particulă predeterminată și că viața ei nu constă în a da ascultare stimulilor. Își dă seama că este un actor liber, chemat să trăiască pe bună dreptate.

Max Scheler afirmă în lucrarea sa, *Poziția omului în cosmos* (1928): „Când omul s-a poziționat în afara naturii și a făcut din ea «obiectivul» său — iar acest lucru aparține esenței omului și reprezintă actul însuși de umanizare — se întoarce în jurul său, *cutremurându-se*, ca să spunem așa, și întreabă: Unde mă aflu *eu însumi*? Care este *locul meu*?”¹

Atunci când trebuie să ne distanțăm, ne cutremurăm. Această acțiune este condiția de posibilitate a libertății, a criticii și a umorului. Doar dacă suntem capabili de această acțiune putem să gândim cu propriile noastre puteri, să exprimăm cum și pentru ce dorim să trăim, să criticăm întrebuintările și obiceiurile lumii, dar și să prețuim propria noastră muncă.

Când cineva, drept consecință a puterii inteligenței spirituale, se distanțează, nu mai poate spune pe bună dreptate: „Sunt o parte din lume; sunt înconjurat de lume“, se simte superior chiar și față de *formele* ființei, specifice acestei „lumi“ în spațiu și în timp.

¹ M. SCHELER, *El puesto del hombre en el cosmos*, Alba, Barcelona, 2000, p. 123.

„Prin această întoarcere în jurul său — spune Max Scheler — ființa umană își scufundă privirea în *nimic*, ca să zicem așa. Descoperă în această privire *posibilitatea* «nimicului absolut»; și acest lucru o *stimulează* să continue să întrebe: «*De ce există o lume? De ce și cum de există eu*»?“¹

Posibilitatea nimicului absolut îl îngrozește pe filozoful german. Voința de sens se lovește frontal de teza nihilistă și, spre deosebire de ea, experimentează o violență internă. Dorește să trăiască având un sens într-o lume cu sens, de aceea, posibilitatea de a-și imagina că totul tinde spre nimic și că viața umană este lipsită de semnificație îi provoacă groază. La această experiență se refereau filozofii latini când au emis expresia *horror vacui*.

După distanțare, ființa umană nu se mai percepe ca un simplu membru al speciei umane, ca parte integrantă a lumii fizice, deasupra căreia s-a poziționat cu îndrăzneală. Știe că centrul ei se află în afara lumii, că nu aparține nimănui, că eul său nu face parte din lume. Este, ca să o spunem folosind cuvintele lui Ludwig Wittgenstein, limita lumii, frontiera de unde contemplă lumea și veghează asupra ei.

Chiar în momentul în care cineva se distanțează, înflăcă-rarea nu se mulțumește niciodată cu un obiectiv concret, avansează fără limite, se rupe de mediu și își exprimă lumea interioară. Astfel se poziționează în afara naturii, aflându-se în natură, pentru a face din ea obiectivul stă-pânirii sale.

¹ *Ibidem*, p. 124.

Viktor Frankl, din perspectiva logoterapiei existențiale, împărtășește aceste intuiții filozofice ale lui Max Scheler. Cunoscutul psihiatru consideră că spiritul este acea calitate care trece prin toată ființa unei persoane, care nu poate fi localizată și nici identificată într-o anumită zonă și care predispune ființa umană spre a deschide un abis între eul interior și lumea exterioară. Acest abis este consecința capacității de a se distanța.

Această distanțare dă naștere problemei sensului. De aici derivă faptul că ființa umană pune în discuție dovada originară a existenței sale, prin prisma unei „a doua ființe“, a unei „ființe mai bune“ care introduce în această chestiune deschiderea ei spre un orizont dincolo de ea însăși, cu care nu se identifică.

Ca urmare a inteligenței spirituale, suntem conștienți de faptul că ființa noastră nu se epuizează în natură, că este un eu cu viață proprie, chemat să o dirijeze și să fie tratat ca un scop în sine și niciodată ca un obiect. Această distanțare de propria ființă se transformă în punctul de plecare al conștiinței individuale, a ceea ce în mod tehnic se numește autoconștiință.

Detașându-ne de lume și de natura sa, dobândim conștiință în ceea ce privește trupul nostru, ne simțim depărtați de el, dar în același timp, legați în mod intim de el. Suntem capabili de a face diferența dintre viața noastră interioară și cea trupească.

Edith Stein exprimă minunat distanțarea: „Eu nu sunt corpul meu, ci îl posed și îl domin. Pot spune și că: mă aflu în corpul meu. Mă pot despărți în mod ideal de el și-l pot contempla ca și cum m-aș afla în afară. Dar în realitate

sunt legat de el: mă aflu acolo unde este corpul meu, oricât de mult «cu gândul» m-aș putea deplasa la cealaltă extremă a lumii și chiar aș putea să depășesc toate barierele spațiale.”¹

Inteligența spirituală permite să ne distanțăm mai întâi de propriul trup și, apoi, să-l conducem în funcție de scopurile pe care ni le stabilim în mod liber. Atletul nu este un corp în mișcare, ci o inteligență care știe să extragă randamentul maxim al facultăților sale fizice, mintale și emoționale, care are capacitatea de a-l privi de la distanță și de a-l dirija în funcție de obiectivele sale. Inteligența spirituală îi oferă capacitatea de a fi propriul suveran, nu un învățăcel al acestuia. Îi oferă capacitatea de a practica ceea ce în filosofia budistă se numește indiferență.

A se îndepărta nu înseamnă a maltrata corpul și nici a-l uita. Rigorismul ascetic nu înseamnă indiferență. Înseamnă a trăi în corp de la o anumită distanță, de la distanța potrivită și necesară pentru a nu fi dominat de el, pentru a putea dirija esența instinctivă care emană din el și a extrage energii și posibilități. Indiferența, în sens cosmic, nu înseamnă dezinteres față de lume, dispreț pentru celelalte ființe. Înseamnă un mod de apropiere mai profund, mai liber decât cel obișnuit, o apropiere eliberată de interese și de legături care restrâng libertatea.

„Este posibil să te conduci în acest fel în ceea ce privește propriul corp, așa cum fac, de exemplu — afirmă Edith Stein —, când îmi examinez mâna ca să văd unde este o așchie care mi s-a înfipt și apoi să o scot în mod mecanic.

¹ E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 654.

Dar asta nu este metoda normală și logică, având în vedere constituția corpului ca atare, să mă dirijez în funcție de el. Corpul meu este inclus în ansamblul persoanei mele. Când «mă» mișc, asta nu se întâmplă în același fel ca atunci când împing sau trag de un corp străin din afara lui, ci mișcarea corpului se însuflețește ca și cum s-ar identifica cu impulsul mișcării spirituale.¹

Capacitatea de a se distanța nu trebuie înțeleasă într-un sens static. Totul în ființa umană este dinamic. Când cineva se antrenează în ceea ce privește această putere spirituală, este capabil nu numai de a se distanța de corpul său, de locuința sa, de mediul său familial și profesional, de viața sa socială și religioasă, ci și de propriile sale idei, convingeri, valori și credințe. Această vedere în perspectivă permite întoarcerea la ele, punerea lor sub semnul întrebării, criticarea și exilarea acestora, dacă este cazul.

După prima călătorie pe Lună, ființa umană a văzut Pământul din afară și în ansamblul lui. Această „distanțare” a avut rezultate bune și în ceea ce privește cugetarea filozofică. Astronautul Russel Scheickhart, după ce s-a întors pe Pământ, a mărturisit: „Văzut din afară, Pământul este atât de mic și de fragil, o minunată pată micuță pe care o poți acoperi cu degetul mare. Tot ceea ce înseamnă ceva pentru un om, toată istoria, arta, nașterea, moartea, dragostea, bucuria și lacrimile, toate acestea se află în acel mic punct albastru și alb pe care îl poți acoperi cu degetul tău mare. Pornind de la acea perspectivă este de înțeles

¹ *Ibidem*, p. 653.

faptul că totul s-a schimbat, că începe să existe ceva nou, că relația nu mai este aceeași ca cea dinainte.”¹

Ființa umană nu se oprește niciodată atât timp cât trăiește. Este o ființă a depărtărilor. Se distanțează de lucruri, de ceilalți și chiar de sine însăși. Se distanțează ca să înțeleagă mai bine, ca să pătrundă mai adânc în realitate. Distanța este, în mod paradoxal, singurul mod de a înțelege cu adevărat ceva. Pentru a putea prețui structura și calitatea unei legături, a unei relații, a unei prietenii, este esențial să te distanțezi și apoi, din perspectiva înfrânării pasiunilor și a emoțiilor, să prețuiești cu moderație.

Este o ființă cu pofte și dorințe naturale, dar se poate distanța de aceste necesități ale naturii. De aceea mănâncă fără să-i fie foame, bea fără să-i fie sete, își sacrifică propria viață pentru un ideal. Se poate dezlega de tot ce o înconjoară. Această neliniște, care transformă umanitatea în sursa permanentă de noutăți ambivalente, îi este atribuită, pe bună dreptate, inteligenței spirituale.

4. Autotranscendența

A transcende constă în a se duce *dincolo de*, în a depăși o frontieră. Nu o anumită frontieră, ci orice frontieră care se zărește în calea noastră. Constă în a nu ne mulțumi cu ceea ce există, cu ceea ce avem, cu ceea ce știm. Este această voință nestăpânită de a nu ne mulțumi cu ceea ce cunoaștem. Este pasiunea de a cerceta ceea ce se află dincolo de

¹ Citat în L. BOFF, *Ecología: grito de la tierra, grito de los pobres*, Trotta, Madrid, 1996, p. 27.

limită, ceea ce se ascunde dincolo de ceea ce cunoaștem. Transcendența exprimă o lipsă, dar și o speranță.

Capacitatea de transcendență este o putere a inteligenței spirituale care îi oferă ființei umane abilitatea de a se deplasa spre ceea ce nu cunoaște, de a merge spre ceea ce nu are, de a pătrunde pe teritoriul necunoscutului. Opusul ei este instalarea în locul unde se află, în stadiul care se cunoaște.

Dincolo de semnificația religioasă a cuvântului *transcendență*, capacitatea de a transcende nu este ceva specific numai persoanelor religioase, ci tuturor persoanelor, din punct de vedere politic, căci orice ființă năzuiește spre depășirea unei limite, spre trecerea unui prag, spre pătrunderea pe un teritoriu necunoscut.

Această capacitate este prezentă în special la cercetătorul care investighează teritorii necunoscute, la omul de știință care nu se mulțumește cu ce știe și elaborează noi ipoteze de lucru, la artistul care nu se mulțumește cu ce a creat și caută noi expresii ale frumuseții; la atletul care năzuiește la depășirea ultimului său record, la limitelor sale, deși nu știe dacă va fi capabil de a face acest lucru.

Evoluția creativă a inteligenței spirituale permite transcendența. Prin *autotranscendență* se înțelege capacitatea de a răspândi eul dincolo de limitele comune ale experiențelor de viață și ale celor cotidiene; ne referim la capacitatea de a ne deschide spre perspective noi pornind de la criterii diferite de logica rațională. Nu este vorba de voința de a coloniza, ci de dorința de învingere.

A transcende reprezintă o activitate care poate fi aplicată în diferite domenii. Omul poate merge dincolo de opiniile comune ale intereselor egocentrice, dincolo de speranțele puse în el, de dorințele materiale, de utilitate și bunăstare și își poate concepe idealuri, orizonturi de sens care, *a priori*, se dovedesc greu de înțeles și chiar și de asumat de către ceilalți și de către noi înșine. A transcende înseamnă, într-un fel sau altul, a se lepăda de ceea ce este banal, previzibil, întâmplător și necesar, pentru a ne adânci în ceea ce este esențial.

După cum subliniază Victor Frankl, ființa umană este o ființă spirituală în esența ei, iar spiritualul este o axă care o pătrunde în întregime, atât în planul conștientului, cât și în cel al inconștientului. Acest lucru face ca o persoană să fie o ființă liberă, existențială și transcendentă. Nu poate fi concepută ca un simplu amestec de instincte, și nici ca o sursă permanentă de necesități și de lipsuri.

„Esența existenței umane — afirmă Viktor Frankl — constă în autotranscendența ei.”¹

Și adaugă:

„O persoană este complet umană doar atunci când se deschide în întregime spre un lucru, când se dedică în întregime unei alte persoane. Și devine din nou ea însăși doar atunci când se face că nu vede și se iartă pe ea însăși.”²

Întreaga realitate umană se caracterizează prin autotranscendența sa, prin orientarea spre ceva ce nu este omul

¹ V. FRANKL, *El hombre en busca del sentido*, Herder, Barcelona, 2001, p. 46.

² *Ibidem*.

însuși, spre ceva sau spre cineva, dar nu spre el, cel puțin nu în primul rând spre el însuși. Acest mod de a transcende spre ceva necunoscut nu garantează existența obiectului dorit, dar indică o tendință înrădăcinată în ființa umană.

Când eu mă pun în slujba unui lucru, în mintea mea este prezent acel ceva și nu eu însumi, iar când este vorba de dragoste pentru cineva apropiat, mă pierd din vedere pe mine însumi. Eu pot fi pe deplin om și-mi pot realiza individualitatea în măsura în care mă transcend pe mine însumi față de ceva sau de cineva care se află în lume.

Prin autotranscendență, Viktor Frankl înțelege faptul antropologic conform căruia ființa umană se referă întotdeauna la ceva ce se află dincolo de ea însăși, ceva ce nu este ea însăși, la ceva sau, de asemenea, la cineva: la un scop pe care trebuie să-l atingă sau la o persoană apropiată cu care se întâlnește.

Doar în măsura în care trăim în mod exuberant autotranscendența devenim, cu adevărat, ființe umane și ne realizăm pe noi înșine. Suntem umani în măsura în care suntem capabili de a nu ne vedea, de a nu ne observa și de a uita de noi înșine, dedicându-ne unei cauze căreia să-i slujim sau unei persoane pe care să o iubim.

„Persoana — zice Viktor Frankl — nu se înțelege pe sine în alt fel decât pornind de la transcendență. Mai mult: ființa umană nu este numai umană în măsura în care se înțelege din perspectiva transcendenței; de asemenea, este doar persoană în măsura în care, din această perspectivă, se transformă într-o ființă *personalizată*: sintonizată și

străpunsă de chemarea transcendenței. Ea aude această chemare a transcendenței în interiorul conștiinței sale.”¹

Există o legătură intimă între autotranscendență și auto-donare. Persoana care se transcende pe sine însăși se orientează spre ceva ce nu are, spre ceva ce nu cunoaște, își relativizează propria ființă și o pune în slujba unei cauze sau a unei rațiuni superioare. În acțiunea de transcendere, dăm ceea ce avem mai bun în noi, resursele și posibilitățile noastre pentru ceva superior nouă. Atunci, existența nu mai este o mișcare endogamă, ci devine tranziție, peregrinare spre ceea ce nu se posedă. A dezvolta această putere înseamnă a porni la drum.

Filozoful Julián Marías afirmă că ființa umană este instalație și vector. Ne aflăm într-un loc, într-o circumstanță, dar, în același timp, năzuim să realizăm ceva ce încă nu suntem, dar ce credem că putem să ajungem a fi. Această mișcare spre necunoscut este vectorul și expresia capacității de autotranscendență. Este ceea ce îi impulsionează pe cercetători, pe alpiniști, pe oamenii de știință, pe filozofi, pe teologi, pe medici să se autodepășească, să dea tot ce au mai bun în ei pentru a cuceri ceea ce încă nu cunosc.

În capacitatea ei de a transcende, ființa umană folosește alte resurse ale inteligențelor pentru a avansa, pentru a progresa, pentru a emigra spre noi planuri ale realității. Inovația științifică, tehnologică și industrială este un produs al capacității de transcendență, la fel ca dezvoltarea artei, diferitele ei genuri și stiluri, precum și progresul gândirii filozofice de-a lungul istoriei.

¹ *Ibidem*, p. 127.

Ființa umană este tranziție, traiect, itinerar spre ceea ce încă nu este. Nu se mulțumește cu ceea ce este. Năzuiește să fie ceea ce încă nu este. Autotranscendența este motorul vieții umane, impulsul vital care o stimulează să meargă dincolo de limite, să depășească orice limită, să pătrundă în lumi noi, pentru a trăi mai din plin, mai intens, pentru a se bucura de partea cea mai intimă a realității și a se extazia cu ea.

Contrar a ceea ce s-ar putea crede, cultivarea inteligenței spirituale nu conduce la atrofiere sau la paralizie, ci exact invers. Pune în mișcare persoana, întreaga ei ființă, spre ceea ce se află dincolo de tot ceea ce este apropiat și superficial; o stimulează să se autodepășească, să se dăruiască, să nu respecte limitele. Viața spirituală este dinamică și deschide persoana spre noi orizonturi, o salvează de atrofiere și de monotonie, de instalarea în același lucru.

Dincolo de dorințele orientate spre bunurile concrete, capabile de a satisface anumite necesități umane, se perindă dorința de a transcende. Această dorință nu este dorință de ceva, ci aceeași rădăcină a dorinței înseși și, de aceea, pe măsură ce se apropie de sfârșit, în loc să fie suficientă, ea se adâncește.

Martin Heidegger, urmându-l pe Arthur Schopenhauer, consideră că autotranscendența dezvăluie natura metafizică a ființei umane, voința de a cerceta dincolo de ceea ce este fizic, învecinat, de ceea ce se percepe cu simțurile externe. Spune autorul cărții *Ființă și timp*: „Să mergi dincolo de ființă este ceva ce are loc în însăși esența existenței. Această transcendență este chiar metafizica; ceea ce face ca metafizica să aparțină «naturii omului». Nu este o

disciplină filozofică specială, nici un domeniu de divagații; este evenimentul radical în existența însăși și în existența ca atare.“¹

Această întrebare despre ceea ce se află dincolo de suprafață, această cercetare referitoare la ceea ce se ascunde dincolo de aparențe este o trăsătură specific umană, ceva ce provine din autotranscendența ființei umane și care o transformă într-un animal metafizic. Inteligența spirituală îi oferă capacitatea de a transcende și, făcând acest lucru, depășește sfera învecinată, a superficialului și pătrunde pe niște drumuri care nu știe unde o vor conduce. Începând acest itinerar, încetează a mai fi, prin definiție, ceea ce era și se maturizează ca ființă umană.

Poetul Joan Maragall exprimă această capacitate de autotranscendență într-un text foarte frumos: „A trăi înseamnă a-ți dori mai mult, mereu mai mult: a-ți dori, nu de poftă, ci datorită iluziei. Iluzia, acesta este semnalul vieții; a iubi, asta este viața. A iubi până într-acolo încât să te poți dedica lucrului sau ființei iubite. Să poți uita de tine însuși, asta înseamnă să fii tu însuși; să poți muri pentru ceva, asta înseamnă să trăiești. Cel care se gândește numai la el este un nimeni, este gol pe dinăuntru; cel care nu este capabil de a simți plăcerea de a muri, înseamnă că este deja mort. Doar cel care poate să o simtă, cel care poate să uite de el însuși, cel care poate să se dăruiască, într-un cuvânt, cel care iubește, este viu. Și atunci nu are sens să o pornească la drum. *Iubește și fă ce vrei.*“²

¹ M. HEIDEGGER, *Introducción a la metafísica*, Nova, Buenos Aires, 1969, pp. 75-76.

² J. MARAGALL, *Obres completes*, Selecta, Barcelona, 1947, p. 840.

Voința de a depăși, de a transcende lucrurile și propriul *ego*, nu izvorăște din fizic sau din impresiile lumii externe, ci din străfundul propriei ființe. Când transcendem, dorim să fim ceea ce încă nu suntem, năzuim să depășim barierele *ego*-ului pentru a ne reîntâlni cu ceilalți și cu noi înșine într-un plan mai profund. Dorim să satisfacem o lipsă care ne conduce la a da ce e mai bun în noi înșine.

Mișcarea de a transcende este o mișcare de depășire, de inovație și de creativitate care explică dezvoltarea foarte rapidă a speciei umane în lume, voința ei de a se dedica cauzelor care depășesc propriile sale limite trupești.

„A iubi — conchide poetul Joan Maragall — este cauza, indiciul și justificarea vieții. A iubi tot ce există de la Dumnezeu în jos. Adică, aici nu există nici jos, nici sus: a iubi tot. A iubi tot, mai puțin ceea ce înseamnă lene de a iubi, adică, haosul. Fiindcă în adâncul lipsei voastre de dragoste și al automatismului vostru care duce totul pe o cale greșită, nu există altceva în afară de lene. În cazul acesta, scuturați-vă de ea; faceți un efort; doar atât, și vă veți fi justificat viața: doar schimbându-vă voi înșivă, veți schimba lumea.“¹

5. Uimirea

Una este să exiști, altceva, foarte diferit, este să-ți dai seama că exiști. Planta există, ocupă un loc în spațiu și dispune de un timp de viață, dar ea nu știe că există. Niciodată nu va putea ști acest lucru, niciodată nu va putea să se distanțeze de realitatea naturală și nici nu-și va pune întrebări despre

¹ *Ibidem*, p. 841.

sensul existenței sale. Omida există și ea, dar nu știe că are darul de a exista, că se bucură de această minunată posibilitate. Nu experimentează surpriza de a exista, nici vârtejul scurgerii timpului.

Una e să privești realitatea, alta e să te minunezi de ea. Uimirea este strâns legată de operațiunea de distanțare.

Când privești, atenția este focalizată pe un obiectiv, în timp ce uimirea necesită o oprire în timp, o viziune de ansamblu care este legată de surprindere. Uimirea are nevoie de distanța fizică. Pentru a te minuna de o pictură, de un peisaj, de cerul înstelat sau de un trup frumos, trebuie să te distanțezi în mod fizic, să te îndepărtezi de acele lucruri. Dacă ești lipit de ele, nu te poți minuna.

Admirația nu reprezintă distanțarea. Este o experiență mentală și emoțională, o senzație care afectează și trupescul, dar care își are rădăcina în inteligența spirituală. Animalul vede, observă, privește, dar nu se miră de realitate, deoarece nu știe că se află în ea. Când cineva, datorită puterii inteligenței spirituale, se distanțează de realitate, este surprins de *cum* sunt lucrurile, de *cum* este lumea și de *cum* este el însuși. Distanțarea trezește admirația și din admirație se ivește surpriza de a exista.

Când cineva conștientizează că există, deși putea să nu fi existat, întreprinde o călătorie care nu știe unde îl va duce. Este o călătorie fără posibilă întoarcere. Faptul de a exista devine o surpriză doar pentru acea ființă care are capacitate de a se distanța, de a vedea lumea ca un întreg și de a se vedea pe sine ca pe o ființă întâmplătoare.

Eventualitatea reprezintă recunoașterea caracterului efemer al propriei ființe, constatarea caracterului relativ, efemer, insignifiant al propriei ființe. Contrară eventualității este necesitatea. Necesarul este ceea ce nu poate să înceteze a fi ceea ce este, în timp ce eventualul este ceea ce poate să înceteze a fi, deoarece, de fapt, a existat o vreme în care nu era. Când cineva se minunează de realitate, de existența lumii, se percepe ca o particulă minusculă din Întreg.

Atât timp cât cineva se concepe ca o ființă necesară și-și concepe existența ca pe ceva ce trebuia să se întâmple în mod necesar, nu observă surpriza de a exista, nu este uimit că există, dar când cineva își dă seama că există, deși putea să nu fi existat, experimentează o surpriză, iar aceasta îl face să iubească viața și să se bucure intens de ea, să transforme existența lui în lume într-un proiect.

Această capacitate de uimire constituie, după cum a observat Aristotel, originea filozofiei. Pentru *Stagirite* (Aristotel), este o capacitate proprie și exclusivă ființei umane. Animalul caută prada, observă cu atenție în jurul lui pentru a prinde posibila victimă, dar nu este conștient de faptul că trăiește, de darul de a exista. Nici nu este surprins de aceste lucruri. Poate să simtă frică, teamă, durere, plăcere, afecțiune, un evantai de senzații și de emoții foarte asemănătoare cu cele ale speciei umane, dar nu poate fi surprins de faptul că există.

Când ființa umană se eliberează, chiar și în mod provizoriu, de necesități și de dorințe și se oprește în fața realității și în fața ei însăși, se minunează de lucruri, se miră de *cum* sunt ele, simte uluiala de a fi o particulă plină de viață, o ființă gânditoare și emotivă care se bucură de faptul că

poate să existe. Uimirea este o putere a inteligenței spirituale și este mama filozofiei. Oamenii nu ar fi filozofat niciodată dacă nu s-ar fi minunat de realitate.

Aristotel spune clar acest lucru în *Cartea I a Metafizicii*: „Oamenii încep și au început întotdeauna să filozofeze împinși de uimire; la început, au fost mirați de cele mai comune fenomene surprinzătoare; apoi, avansând puțin câte puțin și punând în discuție probleme majore, precum schimbările Lunii și cele legate de Soare și de stele, și crearea universului. Dar cel care pune în discuție o problemă sau se minunează își recunoaște ignoranța (...). Astfel că, dacă au filozofat pentru a fugi de ignoranță, este clar că acei oameni căutau să afle, având în vedere cunoașterea, și nu pentru vreo utilitate. Și acest lucru este dovedit de ceea ce s-a întâmplat. Căci această disciplină a început să se caute când deja existau aproape toate lucrurile necesare și cele referitoare la odihna și ornamentul vieții.”¹

Cu excepția ființei umane, nicio altă ființă vie nu este surprinsă de propria existență, de simplul fapt de a exista, de a se afla aici. Există lupta pentru supraviețuire ca o constantă în toate ființele vii, dar uimirea și surpriza de a exista se pot întâlni doar la o ființă capabilă de viață spirituală. Totuși, când cineva își neglijează inteligența spirituală, nici nu se miră de nimic și nici nu se surprinde de existența sa. Totul i se pare evident și clar.

Chestiunea existenței reprezintă consecința muncii inteligenței. Arthur Schopenhauer spune: „În seninătatea privirii animalelor vorbește încă înțelepciunea naturii, deoarece în ele voința și intelectul nu se află încă suficient de

¹ ARISTOTEL, *Metafizica*, C. I.

îndepărtate pentru a se putea minuna reciproc de reîntâl-nirea lor. Astfel, întreg fenomenul atârnă încă aici, în mod ferm, de trunchiul naturii din care a țâșnit și este părtaș la omnisciența naturii mame.¹

Uimirea este o trăsătură specific umană. Distanțându-ne de ansamblul naturii, minunându-ne de ea, ne simțim ciudat în lume, nelalocul nostru; experimentăm că aparținem unei alte sfere și că suntem azvârliți, după cum ar spune Jean Paul Sartre, în această lume. Lumea încetează a mai fi ceva evident, banal și cunoscut, pentru a deveni ceva profund, misterios și enigmatic. Acest lucru ne stimulează voința de cunoaștere, curiozitatea intelectuală, spiritul de cercetare.

Uimirea este mama filozofiei, dar și a tuturor științelor naturale. Persoana observatoare care se minunează de un proces natural experimentează dorința de a-l putea explica, de a spune ceva despre el și această dorință stă la rădăcina dezvoltării științifice a istoriei. Dacă va veni o zi în care oamenii nu se vor mai minuna de nimic, în care totul li se va părea evident și clar, se va reteza progresul științific și filozofic. Stimularea inteligenței spirituale activează celelalte forme de inteligență și trezește interesul pentru cercetare.

Pentru ființa cultivată din punct de vedere spiritual, lumea nu este o masă de ființe fizice care se conduce după legi universale, ci reprezintă ceva ce urmează să fie cunoscut. Întrevede ceva profund în ea, o realitate care scapă limbajului său conceptual, care-i transcende legile și ipotezele de lucru.

¹ A. SCHOPENHAUER, *Lumea ca voință și reprezentare*, I, E, 17.

Uimirea ființei umane este cu atât mai serioasă cu cât înfruntă pentru prima dată, fiind pe deplin conștientă, moartea, și împreună cu limitarea oricărei existențe i se impune și vanitatea oricărei străduințe. Prin această meditare și uimire se creează necesitatea filozofică a ființei umane.

A fi surprins înseamnă a rămâne înspăimântat de ceva. Mai colocvial: stupefiat. Este vorba de o experiență spirituală, fără anticipare. Constă în a nu ști la ce să te aștepți. Dintr-odată, îți dai seama că te afli în lume, că ești, că ocupi un loc și un timp, că era posibil să nu fi existat nicio dată, că nu era necesară existența ta.

Surpriza de a exista are efecte asupra dimensiunii emoționale și somatice a persoanei. Este o formă de pasiune, subită, foarte asemănătoare *surprinderii*. Nu este surpriza față de ceva concret, o ființă a realității sau un obiect în particular. Nu este nici, în sens strict, privirea atentă, nici observația analitică. Este surpriza datorată faptului de a exista.

Constă în a ști că ești. Omul captează un astfel de adevăr cu ajutorul inteligenței spirituale și acest lucru pune în mișcare și alte forme de inteligență, precum cea emoțională și intrapersonală. Este conștientizarea că există, autoconștiința de a fi, dar nu în plan pur intelectual sau noetic, ci în plan existențial.

Un prim obstacol pentru a trăi această experiență de natură metafizică este inconștienta. Mult prea des se pleacă de la ideea conform căreia a exista, adică a se afla pe lume, este o exigență, ceva necesar. Nu se percepe ca un dar, ca ceva pe deplin nemeritat, ca o posibilitate unică ce devine

realitate între milioane de posibilități. Dacă cineva nu este conștient că există, deși putea să nu fi existat, nici nu se poate surprinde, nici nu se poate bucura de faptul că există.

Un alt obstacol pentru a trăi această surpriză este neacceptarea condițiilor care ne-au dat naștere, nici a caracteristicilor pe care le posedăm ca ființe unice și irepetabile. Mult prea des ne gândim că trebuia să fi existat, că acest lucru era determinat în mod inevitabil de la începutul istoriei, că, independent de circumstanțele istorice, tot ne-am fi născut. Și, totuși, orice ființă umană este rodul unei interacțiuni a unui ansamblu de circumstanțe care au făcut-o să se ivească din nimic, să existe. Fără acel hazardat itinerar de întâlniri și de situații, niciodată n-ar fi existat.

Un ultim obstacol pentru a trăi surpriza de a exista este neacceptarea existenței celorlalte persoane și ființe care ne înconjoară, așa cum sunt ele. Presupunem că ar trebui să existe acea persoană în lume, că era necesară prezența ei și, totuși, nu este o constatare. A fi surprins că există și ceilalți este un mod de a le recunoaște valoarea, de a le aprecia firea și duce la exercitarea mai intensă a stimei pentru ceilalți.

Limitările sunt un obstacol care ne însoțește pe parcursul întregii vieți. Fiecare vârstă le are pe ale sale. În ciuda faptului că există, ele pot fi depășite. Ne putem da seama de ele și această băgare de seamă constituie marele motor de eliberare, resursa fundamentală pentru a le transcende. Limitările sunt intrinsece ființei care există. Fiecare le are pe ale sale, sunt consubstanțiale ființei limitate, dar, în mod paradoxal, reprezintă condiții de posibilitate, deoarece stimulează dezvoltarea inteligenței și a abilităților persoanei.

Surpriza este punctul de plecare al întrebării filozofice, al faptului de „a nu ști ce vrei să știi“. Când ne surprindem în fața a ceva, înseamnă că ne interesăm de acel ceva, filozofăm. Putem să începem o investigație despre o temă, dar dacă nu există „pasiune“ (acel ceva ce ni se „întâmplă“) cu privire la acea cunoaștere, nu împărtășim realitatea temei pe care o cercetăm.

La urma urmelor, surpriza este începutul faptului de a pune întrebări și baza dezvoltării cunoașterii în toate aspectele sale. Aceasta cere, în mod necesar, interogarea, punerea de întrebări despre ceva, uimirea în fața faptului de a exista. Când toate acestea zvâcnesc profund în ființa umană, zvâcnește în ea viață spirituală.

6. Autocunoașterea

Inteligența spirituală ne oferă capacitatea de a ne adânci pe acea cărare infinită care conduce spre propria noastră cunoaștere. În acest punct, converg inteligența intrapersonală și cea spirituală. Între ele există un loc de intersectare.

Dezvoltarea inteligenței intrapersonale este fundamentală pentru a aborda, chiar și într-un mod provizoriu, un răspuns la întrebarea despre identitatea personală. Oferă capacitatea de a ne adânci în propriile emoții, gânduri, amintiri și speranțe, pentru a ne forma o imagine transparentă și adecvată cu privire la ceea ce suntem cu adevărat.

A cultiva inteligența intrapersonală este ceva absolut necesar în viață. Doar cel care se examinează în profunzime și este capabil de a-și identifica resursele și posibilitățile

poate începe, cu succes, un itinerar profesional. Când, în schimb, cineva se încapătânează în repetate rânduri să dezvolte o funcție contrară dispozițiilor sale naturale, contrară abilităților sale înnăscute, eșuează.

Marii învățați ai istoriei umanității, de la Socrate până la Confucius, au repetat până la saturație că primul obiectiv al educației este propria cunoaștere. Acest lucru ar trebui luat serios în considerare în mediile noastre educative. În afară de a stimula în ele celelalte forme de inteligență, ar trebui să se exercite, la cel mai înalt nivel, inteligența intrapersonală, deoarece doar acela care se cunoaște pe sine însuși poate să-și realizeze proiectele, să tindă spre o viață fericită.

Meditația în jurul eului, introspecția personală pe care o dezvoltă această formă de inteligență nu rezolvă toate întrebările și preocupările care apar din identitatea personală. Cultivarea inteligenței intrapersonale deschide porțile spre inteligența spirituală. Când ne privim pe noi înșine și ne punem întrebări în legătură cu sensul existenței noastre, în legătură cu ceea ce urmează să o înzestreze cu semnificație, cultivăm deja inteligența spirituală.

Una e să răspunzi la întrebarea „Cine sunt eu?” și cu totul altceva este să te confrunți cu chestiunea referitoare la scopul existenței. Ambele se află în strânsă legătură, de aceea, dezvoltarea vieții intrapersonale deschide poarta spre inteligența spirituală, dar între cele două nu trebuie să existe confuzie, deoarece funcțiile inteligenței spirituale nu se reduc la contextul eului, al propriei noastre analize.

Inteligența spirituală face posibile două mișcări în ființa umană: *trezirea* și *deschiderea*. Datorită celei din urmă,

îmi dau seama că nu numai că exist și sunt viu, dar *știu* de mine și de viața mea. Toate acestea reprezintă unul și același lucru. Această formă originală de a nu cunoaște ceva *a posteriori*, în care viața devine obiectiv al cunoașterii, este ca o lumină. Datorită inteligenței spirituale, suntem capabili să privim lumea ca pe ceva străin. A ști despre noi înșine reprezintă o deschidere spre interior, în timp ce a ști despre lucruri înseamnă deschidere spre exterior. O dublă deschidere, deci, se produce în ființa umană: spre lumea interioară, care conduce spre cunoașterea de sine, și spre lumea exterioară, care duce la cultivarea științelor.

Când o persoană cultivă inteligența spirituală, posedă capacitatea de a distinge personalitatea ființei, reprezentarea esenței. Atunci poate ajunge să se desprindă de ceea ce unii autori numesc *ego* și să se deschidă spre dimensiunea transcendentă pe care o numesc *Self*. Klass afirmă că experiența de a transcende se produce atunci când omul nu mai este individualitate și când este conștient de o realitate care îl depășește.

Max Scheler scrie în *Poziția omului în cosmos*: „Animalul are, deci, conștiință, spre deosebire de plantă; dar nu are conștiință *de sine*, după cum a observat deja Leibniz. Animalul *nici nu se posedă pe sine însuși*, nu este stăpân pe sine și, *prin urmare*, *nici nu are conștiință de sine*. Meditația, conștiința de sine și capacitatea și posibilitatea de a transforma în obiectiv străvechea rezistență la impuls formează, așadar, o singură structură de nezdruccinat, specifică exclusiv omului. Prin faptul de a deveni conștient de sine, prin această nouă reflectare și concentrare a existenței sale, pe care o face posibilă spiritul, se emite în

același timp a doua trăsătură esențială a omului: omul nu poate numai să ridice «mediul» la dimensiunea «lumii» și să facă din «împotriviri» «obiective», ci, de asemenea, poate — iar acesta este lucrul cel mai admirabil — să transforme în obiectiv propria sa constituție fiziologică și psihică și fiecare dintre trăirile sale psihice. De asemenea, doar datorită acestui fapt își poate modela în mod liber viața.¹

Ființa umană — ca persoană — este singura care se poate ridica deasupra ei înseși — ca ființă vie — și pornind dintr-un centru situat, ca să spunem așa, dincolo de lumea temporal-spațială, să transforme toate lucrurile, și printre ele și pe ea însăși, în obiectivul cunoașterii sale.

Max Scheler spune: „Acest centru de la care omul pornește în realizarea acțiunilor cu care obiectivează lumea, trupul și sufletul său, nu poate face «parte» din acea lume și nici nu poate fi localizat într-un loc anume, nici într-un anumit moment. Acest centru se poate afla doar în fundamentul suprem al ființei înseși. Omul este, prin urmare, ființa superioară lui însuși și lumii. Ca o asemenea ființă, este capabil de ironie și de umor — ceea ce implică mereu o înălțare deasupra propriei existențe.”²

În ființa umană trăiește un eu conștient de sine și capabil de a contempla lumea, un eu liber care, ca urmare a libertății sale, își poate configura atât trupul, cât și sufletul.

¹ M. SCHELER, *El puesto del hombre en el cosmos*, Alba, Barcelona, 2000, p. 54.

³ *Ibidem*.

„Omul — scrie Edith Stein — resimte experiența omului și condiția umană la alții, dar și la el însuși [...] În tot ceea ce experimentează omul se percepe și pe el însuși. Experiența pe care o are în ceea ce îl privește pe el însuși este complet diferită de cea pe care o are despre restul lumii. Percepția externă a propriului trup nu constituie puntea spre experiența propriului eu. Trupul se percepe și el din afară, dar aceasta nu este experiența fundamentală și se contopește cu percepția dinăuntru, cu ajutorul căreia observ corporalitatea și pe mine în ea. Prin această percepție sunt conștient de mine însumi, nu doar de corporalitate, ci de tot ceea ce reprezintă eul corporal-spiritual-psihic.”¹

Existența ființei umane este deschisă spre interior, este o existență *deschisă spre ea însăși*, dar deschisă și *spre exterior*. Inteligența spirituală ne face capabili de a ne adânci într-un proces fără sfârșit, în propriul univers, dar, în același timp, deschide posibilitatea de a ne pune întrebări despre universul vast și despre cel din urmă sens al acestuia.

7. Capacitatea de a aprecia

Inteligența spirituală oferă capacitatea de ne distanța de lume, dar și de noi înșine, oferă puterea de a chibzui asupra trecutului și de a anticipa viitorul, dar oferă și capacitatea de a aprecia și de a emite judecăți de valoare despre decizii, fapte și neglijențe.

Ființa umană nu acționează numai în lume; în plus, dispune de capacitatea de a-și aprecia, prin prisma unor criterii, faptele, neglijențele, vorbele, tăcerile și are, în afară

¹ E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 663.

de toate acestea, capacitatea de a modifica, dacă este nevoie, traiectoria drumului parcurs de ea. Este actor și spectator pentru ea însăși. Poate coborî din Marele Teatru al Lumii și poate aprecia felul în care evoluează rolul ei în el.

Sarcina de a aprecia este, fără îndoială, specific umană și transformă ființa umană într-un subiect etic. Experiența etică își găsește fundamentul în inteligența spirituală. Suntem ființe capabile de a avea experiență etică, deoarece ne distanțăm și emitem aprecieri. Ascultarea vocii datoriei este fundamentul experienței etice și transformă ființa umană într-o ființă specială în ansamblul lumii.

A aprecia este o acțiune din care se desprind diferite consecințe de ordin emoțional. Ea constă în a identifica circumstanțele bune și pe cele rele care au determinat o anumită decizie în trecut. Constă în a supune judecății tribunalului dreptății o astfel de alegere. Pentru asta, este necesar să cumpănim, să observăm efectele pe care le-a avut asupra noastră și asupra celorlalți.

Când suntem conștienți că am acționat bine, simțim o bunăstare interioară, o stare de spirit plăcută, care nu are origine sensibilă, dar are repercusiuni pozitive asupra materialității. Cu toate acestea, când aprecierea trecutului este negativă, când suntem conștienți că am acționat rău, că nu am acționat în conformitate cu propriile convingeri și criterii, simțim o emoție negativă precum vinovăția sau remușcarea. În asemenea cazuri, trebuie să dezvoltăm mecanisme de împăcare și să elaborăm în mod corect acea emoție și să o orientăm în așa fel încât să nu afecteze în mod negativ întreaga persoană.

Când apreciem faptele sau neglijențele comise în trecut, împietrim faptele care s-au întâmplat și, datorită muncii memoriei, cumpănim elementele valoroase și slăbiciunile faptelor noastre. Această privire retrospectivă necesită distanță, capacitate de autotranscendență, iar aceasta provine din inteligența spirituală.

„Omul — susține Viktor Frankl — este mai mult decât trup și suflet; am observat că este o ființă spirituală. Omul este ceva mai mult decât organismul psihofizic; este o persoană. Ca atare, este liber și responsabil, liber de psihofizic și liber pentru a realiza fapte de preț și pentru a-și îndeplini sensul existenței. Este o ființă care se străduiește pentru această realizare a faptelor de preț și pentru această îndeplinire a sensului. Nu vedem doar «lupta ei pentru viață», ci și lupta ei pentru conținutul vieții sale.”¹

Spre deosebire de ființa vegetală, care „trăiește”, dar nu știe nimic despre activitățile sale vitale, ființa umană, prin intermediul unei științe care însoțește aceste activități și se ocupă de ele, le poate „trăi”, le poate avea ca „trăiri” ce îi aparțin. *Conștiința* se proiectează asupra proceselor și stărilor psihice, asupra faptului de „a fi îndreptat” spre un obiectiv, care este propriu acțiunii și, de asemenea, asupra propriului eu, ca subiect al trăirilor (*autoconștiință*).

Conștiința ne ajută să putem face distincția între eu, acțiune și obiectiv; să ne distanțăm și să le cercetăm relațiile reciproce și valoarea etică a acțiunilor, ajungând astfel la apreciere. În conștiința imperfectă atenția se proiectează direct asupra obiectivelor, dar în așa fel încât această atenție atinge, cum s-ar spune, propriul eu în ceea ce

¹ V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 1990, p. 191.

privește faptul că el trăiește obiectivul și îl are în același timp în fața ochilor.

Aceste forme ale conștiinței sunt specifice exclusiv ființei spirituale și capacitatea de a avea conștiință aparține inteligenței spirituale care se autoposedă, care „există împreună cu ființa însăși”. Ființei pur animale trebuie să-i atribuim și ei măcar o *conștiință* pe baza căreia își „trăiește” într-un fel orientarea spre obiectiv, deși fără a reflecta asupra propriului eu și asupra aspectului subiectiv al acțiunilor sale. Conștiința nu este un simplu epifenomen al materiei, ci o creație a inteligenței spirituale.

Doar ființa umană este capabilă să construiască o piramidă de valori (piramidă axiologică) și să trăiască în conformitate cu ea. Valorile nu sunt fapte, nici pasiuni și nici realități palpabile. Sunt orizonturi de referință pentru care ființa umană posedă capacitatea de a le zări.

Nu doar necesitățile ne stimulează. Și valorile reprezintă forța motrice a existenței. Pentru a înțelege biografia unei persoane nu este suficient să-i înțelegi necesitățile primare; este fundamental să-i înțelegi piramida de valori, obiectivele vieții sale, ceea ce îi dă sens.

Valoarea este un punct pe linia orizontului. Ca atare, niciodată nu se posedă; este un pol magnetic spre care tindem. Aproximarea de valori mereu se realizează treptat. Nimeni nu epuizează valoarea răbdării, a solidarității, a amabilității sau a dreptății, dar se pot identifica persoane mai juste, mai amabile și mai solidare decât altele. Valoarea este termenul de referință, ceea ce stimulează persoana pe parcursul vieții sale, dar și ceea ce o face valoroasă.

„Omul normal și, de asemenea (la început), omul nevrotic — spune Viktor Frankl — nu-și epuizează realitatea pentru satisfacerea instinctelor sau a necesităților cu scopul de a-și menține sau a-și restabili echilibrul psihic, ci caută (măcar la început) îndeplinirea unui sens și realizarea de valori; și doar în măsura acestei îndepliniri de sens și realizări de valori, omul se împlinește și se realizează pe el însuși; iar acest lucru, sub formă de efect care, dacă se urmărește ca un scop, rămâne eșuat. Lumea nu este un simplu mediu pentru satisfacerea instinctelor și a necesităților, nici o simplă autoexpresie a propriei ființe, sub formă de proiect sau schiță. Ființa umană se află, în mod inevitabil, în dubla sferă polară a tensiunii dintre a fi și a trebui să fie și a sciziunii dintre subiectivitate și obiectivitate.”¹

Pe baza inteligenței spirituale, lumea ni se dezvăluie ca un univers de valori, unde se află plăcutul și neplăcutul, nobilul și vulgarul, frumosul și urâtul, binele și răul, sacrul și profanul. Lumea nu apare ca o realitate neutră, imparțială, ca un ansamblu de fapte și nimic mai mult. Pentru ființa umană, lumea nu este un amestec de realități palpabile care interacționează unele cu altele. Există, în afară de lumea vizibilă, lumea axiologică, universul valorilor.

Ființa umană, cu ajutorul inteligenței sale spirituale, este capabilă să intuiască acele valori, acele calități intangibile și obiective pe care niciodată nu le posedăm în totalitate. Este capabilă să se străduiască și să trăiască în conformitate cu ele. Pentru animal nu există decât fapte, necesități imperioase care trebuie să fie rezolvate, instincte primare care

¹ *Ibidem*, p. 38.

fac posibilă supraviețuirea speciei. Pentru ființa umană, pe lângă fapte, necesități și instincte de supraviețuire, există și un univers de valori etice, estetice și religioase pe care îl zărește și îl clarifică cu ajutorul inteligenței sale.

Descoperim că în lume există utilul și nocivul, lucruri care ne entuziasmează și altele respingătoare, lucruri ce ne fac să ne simțim fericiți și altele care ne copleșesc sau ne fac să ne simțim nefericiți. Valorile dezvăluie ceva din însăși ființa umană, o structură caracteristică ființei sale cu intensități diferite și repercusiuni mai mult sau mai puțin durabile.

Ființa umană nu este stimulată doar de instincte, ci și de valori. Este un abuz lingvistic să spunem că valorile îl împing sau îl presează pe om. Valorile atrag, dar nu impulsionează. La urma urmei, eu decid în mod liber și responsabil, optez pentru realizarea valorilor. Nu doar psihicul are dinamica lui, ci și spiritualul; dar dinamica spiritualului nu se bazează pe instincte, ci pe tendința axiologică.

Prin inteligența spirituală, ființa umană elaborează o lume de valori, o ordine axiologică. Valorile o invită la o contemplare mai amănunțită. Le poate urma sau nu, și dacă le urmează, o poate face în diferite feluri. De asemenea, este liberă și în ceea ce privește această lume.

Valorile nu motivează numai un progres în domeniul cunoașterii. Nu sunt simple răspunsuri ale sentimentelor noastre, ci motive într-un nou sens. Necesită o anumită luare de poziție a voinței. Acel lucru pentru care mă voi decide la un moment dat va determina nu numai configurarea vieții din acel moment, ci va fi relevant și pentru ceea ce voi deveni eu.

Edith Stein spune: „Dacă acum exersez la pian sau ies la o plimbare, dacă controlez un acces de mânie care începe să pună stăpânire pe mine sau dau frâu liber mâniei, de asta nu depinde numai modul în care se va scurge momentul prezent. Faptul că aş cânta o dată nu înseamnă că aş putea să ajung un virtuos al pianului. Iar faptul că aş da frâu liber unei crize de nervi nu înseamnă că pe parcursul vieţii mele nu voi putea să învăţ să mă stăpânesc. Dar orice decizie creează o înclinaţie spre a lua din nou o altă decizie asemănătoare. Cu cât voi neglija mai des exersarea pianului, cu atât voi avea nevoie de mai multă energie pentru a lua decizia contrară. În acelaşi timp, neglijând în mod continuu exerciţiile, devine imposibil ca aptitudinea muzicală să se poată transforma în abilitate. În acest fel, şi totdeauna în cadrul posibilităţilor naturale, ca eu să ajung, sau nu, să fiu un profesionist în domeniul muzicii, este ceva ce ţine de libertatea mea.”¹

Valorile sunt motivele care impulsionează fiinţa umană, o stimulează să adopte un anumit stil de viaţă în lume. Stilurile de viaţă nu sunt o simplă cauzalitate, se supun unei ordini de valori, unei ordini intangibile care reiese din bunele obiceiuri. Această lume este exclusă din câmpul vizual, dar este la fel de reală ca şi trupul.

Experimentăm chemarea valorilor cu ajutorul inteligenţei noastre spirituale şi această chemare ne stimulează să explorăm teritorii necunoscute, să realizăm mişcări surprinzătoare. Toate acestea dovedesc că fiinţa umană nu este o maşinărie complicată şi nici un sistem închis; este o

¹ E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 708.

creație deschisă, o ființă care are posibilitatea de a-și pune singură capăt vieții.

8. Plăcerea estetică

Inteligența spirituală ne face apți pentru exercițiul de a aprecia în mod etic faptele și neglijențele din trecut, pentru a fi conștienți de ceea ce este frumos și valoros în ele, dar și pentru a trăi experiența estetică, pentru a ne delecta cu frumusețea realității, încă și mai mult, pentru a recepta sublimul care există în lucruri și pentru a ne extazia cu el.

Unul dintre personajele lui Fiodor Dostoievski ne amintește că numai frumusețea va salva lumea. O ființă sensibilă din punct de vedere spiritual se delectează cu frumusețea naturii, cu manifestările artistice și cu simplitatea lucrurilor mărunte. Este capabilă să o descopere și să se bucure de ea fără a pretinde să o posede. Savurează în profunzime expresiile frumuseții care apar în realitate și acest lucru îi permite să se bucure mult mai profund și mai intens de faptul că trăiește.

Experiența estetică este o trăire specifică și caracteristică ființei umane, o particularitate a ființei sale în lume, care nu se identifică la nicio altă ființă. Este vorba de emoția în fața spectacolului lucrurilor, de o cutremurare asemănătoare cu uimirea filozofului în fața miracolului existenței.

Animalul caută prada, iar când o are la îndemână, atacă. Ființa umană este capabilă de a se distanța de impulsurile primare, de a le ține în frâu și de a le dirija în mod oportun.

Este capabilă de a experimenta uimirea față de realitate și de a se bucura de formele ființelor naturii. Nu îi este suficient să trăiască, dorește bunătatea, binele, coeziunea, frumusețea și, mai presus de toate, dorește să trăiască o viață cu sens.

Artistul exprimă frumusețea prin intermediul operei sale și caută cea mai bună metodă de a obține acest lucru. Această căutare este mereu precedată de suferință, uneori, de neliniște, dar o poate exprima doar prin opera sa numai dacă a perceput-o în interiorul său. Inteligența spirituală este cea care îl transformă într-o ființă estetică. Când o exercită este capabil de a intui frumusețea în toate expresiile realității: în trupul unei balerine, într-o frescă romantică, în perfecțiunea unei formule matematice sau în prietenie.

Frumusețea nu este un obiect și nici un lucru. Este o experiență care are loc în interiorul ființei umane și care este strâns legată de inteligența spirituală. Nu se obține numai cu simțurile. Ceea ce captăm cu ajutorul elementelor noastre receptoare sunt stimuli vizuali, gustativi, auditivi, tactili sau olfactivi, dar frumusețea este o trăire spirituală.

Anumite forme, figuri, tonuri sau idei pe care ajungem să le intuim trezesc simțul estetic și creează o experiență de bunăstare emoțională care are repercusiuni în viața trupească. Plăcerea estetică emite iradiații spre exterior și tonifică trupul, în timp ce trăirea urâtului îl contrage și generează emoții negative, precum scârba sau dezgustul.

Bestiile sunt înglobate în cadrul natural, nu simt plăcerea estetică și nici nu simt cum frumosul îi transformă pe dinăuntru, deoarece duc lipsă de inteligență spirituală.

Edith Stein exprimă, la persoana întâi, experiența frumuseții, contemplând un peisaj alpin. „Un bazin hidrografic închis — spune — de pereți de rocă de culoare deschisă și nu foarte înalți, scăldat de lumina lunii, acoperit de un cer plin de stele sclipitoare, în fața căruia se desenează foarte clar, dar fără vreo urmă de duritate, profilul rocilor. Este vorba de o imagine de o frumusețe de nedescris, clară, delicată, liniștitoare. «De nedescris» are aici un sens strict. Cuvintele nu sunt decât o încercare de a stimula fantezia ca să reprezinte o imagine care să păstreze cea mai bună corespondență posibilă cu realitatea la care face referire. Dar de la sine această frumusețe este ceva unic, posedat doar de acest întreg configurat individual.”¹

Experimentăm claritatea și delicatetea ca niște proprietăți ale bazinului hidrografic și le experimentăm, de asemenea, când noi înșine suntem sfâșiați în sinea noastră și nu avem pace și simțim, ca o durere, acel contrast cu caracterul peisajului.

Frumusețea nu e ceva material, chiar dacă întregul configurat care o posedă este format din ființe materiale, iar impresia pe care o produce este alcătuită în special din calitățile lucrurilor: rigida imobilitate a zidului natural oferă bazinului hidrografic senzația că este protejat și în siguranță, tonurile luminoase ale pereților de rocă, claritatea lor specifică. Frumusețea este clară, delicată și calmă.

¹ *Ibidem*, p. 684.

Cel ce o adăpostește înăuntrul său primește o parte din acea claritate, din acea delicatețe, din acel calm.

Peisajul interior nu este străin de ceea ce percepem în jurul nostru. Există o corelație și o dependență reciprocă între peisajul exterior și cel interior. Când cineva se află într-un mediu frumos, acest lucru are urmări pozitive asupra stării sale de spirit. Când cineva experimentează frumosul înăuntrul său, acest lucru îi transformă viziunea pe care o are despre mediul înconjurător.

Forma corpului nu este o calitate pur și simplu materială, un lucru din lume. Este plină de semnificații și vorbește despre modul profund de a fi al persoanei. Persoana care cultivă inteligența spirituală este capabilă să capteze acel fond care nu îi este accesibil mâinii fizice. Același lucru i se întâmplă și cu natura. Culorile și formele spațiului, lumina și obscuritatea, rigiditatea, fermitatea și configurațiile totale în care se încadrează toate acestea au pentru ea un sens. Din toate aceste lucruri provine ceva ce putem primi în noi înșine și care, totuși, continuă să fie păstrat în ele.

Persoana inteligentă din punct de vedere spiritual percepe fondul, sensul care emană din cele mai simple elemente ale lumii care apar în fața simțurilor: culorile, sunetele și formele. Percepe ceva mai universal și mai semnificativ în lucruri decât ceea ce noi cunoaștem în mod obișnuit. Ceea ce percepe este ceea ce ne impresionează cel mai mult, ne place și poate chiar să ne facă să ne cutremurăm când această iluminare a frumosului se produce în noi într-un mod stăruitor și intens. Astfel de experiențe, prin care persoana se contopește, într-un fel sau altul, cu acea valoare

universală a frumosului în concret, sunt stări de deplinătate vitală, de adevărată fericire în lume.

De obicei, sunt momente de exaltare trecătoare, pe când noi ne-am dori să fie eterne („Oprește-te, clipă; ești atât de frumoasă!”, exclama Faust al lui Goethe). Plăcerea pe care o trezesc astfel de experiențe provine din acea depășire de moment a dorințelor materiale și, în mod pragmatic, din eliberarea vieții noastre dispersate, întregită în contemplarea concentrată și dezinteresată (nu posesivă) a celeilalte fețe a realității care strălucește ca un lucru armonios, universal și transcendent.

„Dacă — după cum scrie Kandinsky — artistul este preotul *frumuseții*, aceasta trebuie să fie căutată în funcție de principiul menționat al valorii sale interioare. *Frumusețea* se poate măsura doar prin prisma măreției și a necesității interioare, care ne-a făcut atâtea servicii bune până acum. Este frumos ceea ce izvorăște din nevoia sufletească interioară. Frumos va fi ceea ce va fi frumos în interior.”¹

9. Simțul misterului

Misterul înconjoară ființa umană din toate părțile. Ne aflăm cufundați într-o realitate pe care nu o cunoaștem, care ne cere explicații în mod constant și în fața căreia nu știm să răspundem cu siguranță sau cu certitudine. De aceea, ne punem întrebări, ne mirăm de ceea ce se întâmplă, ne neliniștim. Nu este adevărat că dezvoltarea științelor naturale atrofiază simțul misterului. Ba chiar dimpotrivă. Îl dezvoltă mai intens, căci, în măsura în care

¹ W. KANDINSKY, *Lo spiritual en el arte*, Premia, Mexico, 1989, p. 43.

ne adâncim în misterele naturii, descoperim mai multe niveluri de realitate ce urmează a fi cunoscute.

Cei mai eminenți specialiști în domeniul istoriei înțeleg că misterul nu este ceea ce rămâne de descoperit, rămășița care se menține din cauza ignoranței noastre. Aceștia înțeleg că este prezent în toate realitățile și în ansamblul universului. Legile fizice permit înțelegerea logicii care reglementează natura și prevenirea mișcărilor și a operațiunilor viitoare, dar ceea ce este misterios este faptul că există lumea și că în ea se află o ființă precum omul.

Sentimentul misterului provine din sentimentul de slăbiciune, din insuficiența noastră și din imensitatea universului. Misterul este ceva de nepătruns, ceea ce trece dincolo de necunoscut sau ceva ce se cunoaște în mod greșit. În sens strict, reprezintă ceea ce este ascuns, ceea ce nu se percepe cu simțurile și nici nu se clarifică cu ajutorul rațiunii științifice.

Cei mai mari oameni de știință ai secolului XX au făcut referiri la această experiență. Ei observă că elementele cele mai atomice ale realității scapă metodei științifice, rețelei conceptuale pe care ființa umană o aruncă asupra lumii pentru a o înțelege și a o explica prin legi cu caracter universal.

Misterul, în loc să fie un antidot pentru știință și progres, este principalul element care le impulsionează. Ființa umană, de-a lungul istoriei, se simte, permanent, chemată să clarifice misterul lumii și al omului.

Ludwig Wittgenstein scrie: „Nu cum este lumea, ci faptul că lumea există: acest lucru reprezintă misticul.” Un filozof

ca Norberto Bobbio, destăinuind fără îndoială că este un om al rațiunii și nu al credinței, recunoaște un „sens al misterului” care ne înconjoară, care se anunță în limitele rațiunii și în faptul că, cu cât evoluează cunoștințele noastre științifice, cu atât se lărgeste mai mult orizontul de necuprins care înconjoară aceste limite.

Această trăire a misterului este mai intensă atunci când ne proiectăm inteligența asupra propriei noastre persoane. Este experiența la care face referire Sfântul Augustin în *Confesiuni*, când amintește: „M-am transformat într-o enigmă pentru mine însumi.” O astfel de experiență, departe de a dispărea atunci când dispar formele religioase prin care o trăim, devine radicală, deoarece dispar referințele fixe pe care le ofereau cele religioase. În asemenea circumstanțe, ne aflăm într-o lume fără ca nimic să ne poată ajuta în ceea ce privește chestiunea enigmatică: De ce exist? De ce eu? De ce m-am născut? De ce să trăiesc?

Misterul nu e ceea ce poate avea o rezolvare, o explicație. Aparține unei ordini diferite. Inteligența spirituală se lovește de limita unui abis care nu este exterior, ci care se află în intimitatea ei. Misterul este o limită, dar, în același timp, un stimulent.

Wilhelm Dilthey scrie: „Enigma existenței ne privește în toate epocile cu aceeași figură imperioasă, îi observăm bine trăsăturile, dar ne-am dori să ghicim sufletul care se ascunde în spatele lor. În această enigmă se află mereu îmbinate în mod radical misterul despre ceea ce este această lume și chestiunea despre ce trebuie să fac eu în ea, de ce mă aflu în ea, care trebuie să fie scopul meu. De unde vin? De ce mă aflu aici? Ce se va întâmpla cu mine? Aceasta

din urmă este cea mai universală și cea mai importantă dintre toate chestiunile. Răspunsul la această întrebare îl caută în același timp geniul poetic, profetul și filozoful.¹

Plăcerea pentru mister presupune recunoașterea propriei persoane: o recunoaștere care scapă înțelegerii; nu pentru că ar fi absurdă, ci pentru că înțelegerea este neputincioasă ca să încapă în schemele ei de înțelegere. Inteligența spirituală este capacitatea de a ne simți impresionați de ceea ce nu putem niciodată domina. Misterul este lumina și lumina nu există pentru a fi văzută, ci pentru a se lăsa văzută.

Realitatea lumii, pentru o persoană cultivată din punct de vedere spiritual, este un complex hieroglific pe care trebuie să-l descifreze în fiecare moment. Misterul dăinuie pentru acela care adoptă în fața lumii o atitudine de uimire. Își dă seama că natura conține o profunzime iluminatoare de sens, având menirea de a fi descifrată. Într-o lume închisă și izolată nu există misterul. Într-o astfel de lume totul se explică în mod mecanic, dar lumea noastră este o realitate deschisă.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a ne pune întrebări. O persoană cu o gândire profundă învață să conviețuiască cu ele. Spre deosebire de răspunsuri care, de cele mai multe ori, sunt delicate, întrebările ne permit să ne adâncim în misterul realității. Rămân vii și ele sunt cele care întotdeauna dau sens răspunsurilor. Într-o oarecare măsură, viața unei ființe umane active din punct de vedere spiritual se scurge punându-și în mod constant întrebări și îndoindu-se de răspunsurile pe care le întâlnește în drumul

¹ W. DILTHEY, *Teoría de la concepción del mundo*, Fondo de Cultura Económica, Buenos Aires, 1954, p. 96.

său. Fiecare răspuns devine o nouă întrebare. Se află acolo pentru a ne face să ne punem întrebări.

Inteligența nu este numai un ingenios sistem de răspunsuri sau un mecanism de rezolvare a problemelor care apar în viața cotidiană, ci în mod fundamental, un neisotovit sistem de întrebări. Foarte des, cea mai bună metodă de a evalua inteligența unei ființe umane este să observăm, cu atenție, calitatea întrebărilor sale. Acestea dezvăluie mult mai mult decât răspunsurile. În ele se manifestă subtilitatea, profunzimea gândurilor și autotranscendența persoanei respective.

Inteligența nu trăiește așteptând stimulul, ci îl anticipează și îl creează neîncetat. Așa cum evidențiază Martin Heidegger în lucrarea sa *Gelassenheit (Calm)*, există două moduri de a gândi: cel instrumental și cel meditativ. Cel instrumental se exercită în principal pentru a obține un anumit randament, aspiră să găsească o soluție pragmatică pentru o problemă a vieții cotidiene; pe când cel meditativ nu este orientat spre utilitate, dar situează ființa umană în centrul dezbaterii referitoare la existența ei.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a ne sensibiliza în fața misterului tuturor lucrurilor și ne face apți pentru a dezvolta gândirea meditativă, divagația despre sensul vieții și despre propriul proiect existențial. Nu ne permite doar să gândim realitatea, ci și să o simțim atât de profund încât ajungem să observăm fascinantul mister care există în ea.

Edith Stein scrie: „Această «lume a noastră», în care avem locuința noastră, în care trăim și ne mișcăm, cu care știm să discutăm, este natura de care ne bucurăm, pe care o iubim, în fața căreia ne situăm fascinați și uimiți și față de

care avem un timid respect; un întreg plin de sens care ne vorbește cu voci multiple, care se manifestă în fața noastră ca un întreg în fiecare din părțile sale și care, totuși, rămâne întotdeauna un mister. Chiar această lume, cu tot ceea ce manifestă și ascunde, țintește dincolo de ea însăși, spre un întreg care se manifestă în mod misterios prin intermediul acesteia.”¹

Noi, ființele umane, trăim în această lume complexă care ne arată frumusețea și armonia ei. A contempla frumusețea naturii stimulează inteligența spirituală pentru a înțelege misterul existenței umane. Înțelegerea acestuia ne afundă într-o lume spirituală, care ne face să transcendem și să echilibrăm aspectele fundamentale ale ființei noastre. În natură descoperim mărturia vizibilă a unei acțiuni misterioase.

Dezvoltarea științelor nu reduce sensul misterului. Ba chiar dimpotrivă. Omul de știință care pătrunde cel mai adânc în structura materiei, a vieții, a cosmosului sau a genezei ființei umane, astronomul care speculează până la limitele universului experimentează felul în care se dezvoltă în el sensul misterului, necunoașterea lui, vârtejul său existențial, sentimentul de groază în fața realității. Cine își lărgeste cunoștințele dezvoltă nedumerire, precum și un sentiment de venerație și de respect față de univers.

Părintele teoriei relativității, Albert Einstein, avea un simț al misterului foarte accentuat. „Cea mai frumoasă experiență — spune el — pe care o putem avea este cea a misterului. Este vorba de un sentiment fundamental

¹ E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 699.

care este, cum s-ar zice, leagănul artei și al științei adevărate. Cine nu îl cunoaște și deja nu se mai poate extazia, nici minuna de nimic, am putea spune că este deja mort și că ochiul lui este slăbit. Experiența a ceea ce este pe deplin misterios — chiar dacă ar fi amestecat cu frica — este cea care a făcut posibilă nașterea religiei. Dar a ști că există ceva de nepătruns, ceva ce se manifestă în cea mai profundă rațiune și în cea mai strălucitoare frumusețe până într-acolo încât rațiunea noastră nu poate avea acces decât în mod grosolan, această știință și acest sentiment constituie adevărata religiozitate. În acest sens și în niciun altul, sunt un om profund religios.”¹

10. Căutarea unei înțelepciuni

Ființei umane nu îi sunt suficiente cunoștințele științifice, matematice și logice, formulele care descriu procesele naturale pentru a trăi o viață cu sens. Aceste cunoștințe îi permit să se instaleze comod în lume și să domine, parțial, schimbările naturii, dar în niciuna dintre acele formule sau teoreme nu găsește rațiunea care înzestrează cu semnificație existența sa personală. Acest lucru se poate cerceta doar prin încercare și din greșeală, examinând cu ajutorul inteligenței spirituale și progresând în mod individual spre obținerea unei înțelepciuni vitale.

Orice om își dorește, în străfundurile ființei sale, o înțelepciune vitală, o viziune globală a existenței, o orientare care să-i permită să trăiască o existență fericită. Inteligența spirituală acționează, în acest sens, asupra celorlalte

¹ A. EINSTEIN, *Física i realitat i altres escrits filosòfics*, Edèndum, Santa Coloma de Queralt, 2005, p. 137.

modalități de inteligență și permite elaborarea unei sinteze globale a lumii și găsirea locului pe care îl ocupă eul în ea.

Ea oferă omului capacitatea de a-i înțelege pe ceilalți, de a se adapta celorlalte persoane și de a capta cele mai profunde sentimente și gânduri ale acestora, dar acest lucru nu garantează stăpânirea unei înțelepciuni vitale. Inteligența intrapersonală oferă capacitatea de a ne crea o imagine adecvată despre noi înșine, nici prea elevată, nici prea scăzută, o prezentare dincolo de banalități, stereotipuri și reprezentări ale propriei persoane. Această informație este esențială pentru a atinge propriile obiective, dar numai inteligența spirituală, cultivată în mod corespunzător și stimulată de marile tradiții spirituale și religioase ale umanității, atinge o înțelepciune a vieții.

Inteligența logico-matematică oferă capacitatea de a cultiva limbajul matematic și de a emite legi cu caracter universal, de a înțelege teoreme și procese logice. Inteligența naturistă pregătește ființa umană pentru a dezvolta științele naturii, îi oferă capacități pentru a exercita o meticuloasă observare a proceselor naturale și pentru a produce legi, în mod inductiv, ce se pretind a fi universale. Niciuna dintre cele două inteligențe nu poate, cu toate acestea, să ofere o înțelepciune vitală, o orientare în cadrul existenței.

Inteligența spirituală pregătește ființa umană pentru formularea întrebării referitoare la sensul existenței, chestiune care transcende știința și care accelerează căutarea unei înțelepciuni vitale.

Deși nu dispunem de răspunsuri concludente, nu este nechibzuit din partea noastră să elaborăm această întrebare.

Disponem de o formă de inteligență pentru a o aborda și pentru a încerca să-i dăm răspunsuri adevărate de-a lungul existenței noastre. Faptul că nu există răspunsuri concludente pe plan științific nu înseamnă că nu există răspunsuri inteligente, cu un sens deplin.

O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual caută forme, în înțelepciunea clasică, în tradițiile religioase și mistice, care să o ajute să răspundă la o astfel de întrebare și se va înclina spre cea pe care o va considera cea mai înțeleaptă. Această muncă, fără îndoială umană, nu poate fi delegată nimănui. Fiecare dintre noi este chemat să răspundă la asemenea întrebare și nu va putea face acest lucru în mod corect decât dacă, pe lângă experiența sa, recurge la marii maeștri spirituali ai umanității.

Dincolo de adevăratele opțiuni religioase ale fiecăruia, există, după cum spunea Aldous Huxley, o filozofie perenă, care cuprinde tot ceea ce este mai frumos și mai adevărat în întregul patrimoniu spiritual al umanității și în care se găsesc cheile pentru o viață reușită.¹

Din cele mai îndepărtate timpuri, ființa umană a căutat o orientare pentru existența sa, un model referitor la *cum* să trăiască. Științele clarifică fiziologia lumii, dar nu răspund la întrebarea referitoare la *cum* să trăim și cu atât mai puțin la întrebarea despre sensul existenței.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a crea o viziune globală a lumii, o viziune cosmică. Pentru a elabora o asemenea viziune, trebuie să includem contribuțiile științei și ale propriei noastre experiențe, dar este nevoie să realizăm

¹ Cf. A. HUXLEY, *Filozofia perenă*.

o sinteză care să transceadă posibilitățile inteligenței logico-matematice. Nu sunt suficiente cunoștințele proprii, viziunile concrete ale unui fragment din realitate pentru a ne instala în lume și pentru a ne crea o imagine globală despre locul pe care îl ocupăm în ea. Cunoașterea individualului nu rezolvă problemele existențiale. Avem nevoie de o imagine globală a naturii, a istoriei, a începutului și a sfârșitului dacă pretindem să cunoaștem rolul pe care îl jucăm în acest mare proces.

În contexte intens segmentate și caracterizate prin răspândirea disciplinelor, este urgent și necesar să dezvoltăm această capacitate care provine din inteligența spirituală, deoarece uitarea dimensiunii spirituale ne lasă fără sinteză.

Inteligența spirituală oferă capacitatea necesară pentru munca de sinteză, pentru privirea de ansamblu, în timp ce inteligența naturistă sau cea logico-matematică ne face apti pentru a cunoaște cu atenție și foarte detaliat fiecare segment al realității. Cu fiecare zi ce trece cunoaștem într-un mod mai competent segmentul, dar avem dificultăți mai mari în a ști care este drumul care conduce spre fericire sau ceea ce va satisface cu adevărat setea noastră de sens.

Avem nevoie de viziuni globale, înțelegeri totale pentru a putea să răspundem la întrebarea referitoare la sensul vieții. Avem nevoie urgentă de ceea ce Karl Jaspers denumește *viziuni cosmice*. Nu ne este suficient să cunoaștem concretul, nici nu ne satisfacem setea de cunoaștere, deoarece meticuloasa înțelegere a uneia dintre piesele puzzle-ului nu explică rolul nostru în acest mare puzzle și de ce am fost vârați în el. Năzuim să știm care este imaginea definitivă a acestui puzzle.

Înțelepciunea nu este o știință oarecare; se referă la ceea ce este esențial, la cauzele și scopurile fundamentale ale realității. Este o considerare și o apreciere a terestrului către lumina eternității, o salvare care dă dovadă de fecunditate, deoarece atribuie tuturor lucrurilor locul care li se cuvine în clasificarea ierarhică a universului. Ținând seamă de vorba înțeleaptă a Sfântului Toma din Aquino, „a pune în ordine este ceva specific înțeleptului“. Forma științifică nu este esențială pentru înțelepciune, dar conformitatea acțiunii și a științei este esențială.

Căutarea unei înțelepciuni cosmice (*Ce loc ocup în lume?*) și, în același timp, practice (*Cum trebuie să trăiesc?*) a fost permanentă în istoria umanității. Atât în Extremul Orient, cât și în Occident, ființele inteligente din punct de vedere spiritual au lăsat pentru posteritate itinerare de fericire după care să ne conducem în arta de a trăi.

Printre școlile filozofice grecești, concepția înțelepciunii a dominat ca fiind principala atitudine de moderație și de prudență în toate situațiile. Acestei caracteristici de universalitate i s-au adăugat, în plus, caracteristicile experienței și maturitatea. Legat de această concepție, există idealul antic al înțeleptului care nu este numai omul care știe, ci omul care are experiență.

Înțeleptul își cultivă și își ilustrează inteligența spirituală și acest lucru îi permite să posede condițiile necesare pentru a emite judecăți chibzuite și mature, sustrate atât pasiunii, cât și repezelii. De aceea, înțeleptul mai este numit și prudentul, chibzuitul. Înțelepciunea, cel puțin în epoca la care ne referim, nu era pur intelectuală, deși cuprindea, de

asemenea, știința intelectuală ca una dintre trăsăturile sale esențiale.

Idealul înțelepciunii se bazează pe fuziunea dintre teoretic și practic sau, mai bine zis, pe presupunerea că știința și virtutea sunt unul și același lucru. Intelectualismul pătrunde, astfel, idealul înțeleptului antic, dar acest intelectualism este, la rândul lui, pătruns de moralitate, căci dacă cunoașterea binelui conduce la binele însuși, acesta nu poate fi realizat fără cunoașterea lui.

Înțeleptul, în sensul menționat, este capabil să învingă, cu ajutorul cunoașterii binelui, vicleniile pe care răul le opune existenței. În realitate, idealul antic al înțeleptului oscilează neîncetat între o cunoaștere a bunătății care se identifică, pur și simplu, cu bunătatea însăși și o practică a bunătății care se identifică cu cunoașterea ei.

Inteligența spirituală ne oferă puterea de a ne distanța și această distanță este condiția care face posibile libertatea și înțelepciunea. Nimeni nu poate fi înțelept dacă trăiește legat de sine însuși, de lucrurile sale și de împrejurimile sale vitale. Înțelepciunea, la fel ca libertatea, necesită capacitate de distanțare.

Pentru asta, înțeleptul se bucură de o autentică libertate chiar și atunci când se admite faptul că totul este hotărât, căci libertatea, așa cum o concep stoicii, nu este posibilitatea de a ne mișca în mod liber printre diverse eventualități, ci liniștita acceptare a destinului pe care îl dezvăluie lumea. De aceea, înțeleptul se retrage din ce în ce mai mult în sine însuși și face bine celorlalți. Apogeul idealului înțeleptului este, în Antichitate, tipul stoicului, care înfruntă rigoarea infinită a universului cu liniștita acceptare

a destinului său, cu întoarcerea în natură, în clipa morții, a tot ceea ce în mod legitim aparținea ei.

Deși concepția stoică a înțelepciunii își are originea în necesitatea practică de a se domina pe sine însuși, nu se reduce la un simplu principiu individual. De fapt, înțelepciunea individuală este, pentru stoici, un segment din înțelepciunea cosmică. De aceea, concepția teoretică a înțelepciunii reapare curând chiar și înăuntrul celor care păreau mai interesați în a-și pune în evidență trăsăturile practice. Identificând înțelepciunea cosmică cu comportamentul universului, această înțelepciune devine rațiunea cosmosului și, prin urmare, devine *logos*. În ultimă instanță, separarea dintre partea teoretică și cea practică a înțelepciunii este, pentru stoici, la fel de inacceptabilă precum separarea dintre individ și cosmos.

În filozofia elenistică, în special în stoicism și în epicureism, conceptele de înțelepciune și de înțelept își ating deplinătatea de semnificație morală. Înțeleptul îmbină cumpătarea, toleranța și concilierea: este capabil să obțină *aponia* (absența durerii), *ataraxia* (absența neliniștii interioare) și știe să trăiască liniștit și să-și înfrunte moartea și pe cea a ființelor apropiate lui cu seninătate.

În realitate, idealul înțeleptului oscilează neîncetat între o cunoaștere a bunătății care se identifică, pur și simplu, cu bunătatea însăși și o practică a bunătății care se identifică cu cunoașterea ei.

Înțelepciunea nu constă numai în a cunoaște. Este mult mai mult decât asta: constă în a ști să folosești știința. Este arta de a trăi, iar viața este mai complexă decât o mulțime de cunoștințe. Nici înțelepciunea, nici adevărul nu sunt

valori exclusiv intelectuale, și nici cunoașterea înțelepciunii nu este o activitate pur rațională, ci reprezintă, mai ales, un contact cu realitatea, înseamnă a ști să atingi și să te bucuri de realitatea existentă.

Cuvântul *înțelepciune* provine de la *savoare* și înseamnă în același timp a savura și a cunoaște. Înțeleptul știe să savureze lucrurile, de la cele vitale până la cele mai insignifiante. Înțelepciunea transcende cunoașterea intelectuală și tehnologică, precum și erudiția, pentru că provine din viață, din învățătura pe care o dobândim prin simplul fapt că trăim.

Contrar raționalismului, care apără un fel de cunoaștere separat de viață, înțelepciunea exprimă o formă de cunoaștere care permite înțelegerea, nu numai a cosmosului și a legilor sale, ci și a fundamentelor ființei umane. Această căutare nu este patrimoniul unei anumite culturi; are un caracter transversal. Nu aparține nici Occidentului, nici Orientului; în ambele civilizații găsim înțelepți care iluminează calea cunoașterii.

Orice ființă umană, prin simplul fapt că are inteligență spirituală, năzuiește spre o viziune globală a existenței și spre o orientare cu ajutorul ei. Ceea ce este comun pentru toate ființele umane din toate epocile și culturile este căutarea unei astfel de înțelepciuni. Răspunsurile sunt multe, deoarece multe sunt manifestările culturale de-a lungul istoriei și al geografiei.

Ființa umană, cu capacitatea ei de a iubi, cu puterea ei de a suferi, cu dorința ei de mântuire, devine vizibilă pentru noi prin fiecare gând, prin fiecare acțiune amoroasă, la

Platon și la Tolstoi, la Buddha și la Augustin, la Goethe și în *O mie și una de nopți*.

11. Sentimentul de apartenență la Întreg

Dezvoltarea inteligenței spirituale oferă capacitatea de a fi conștienți de relația intimă a întregului cu întregul, de profunda și subterana interconexiune dintre ființele cosmosului, dintre toate acțiunile și omisiunile, procesele care se produc în natură. Cine cultivă inteligența spirituală este capabil de a se simți membru al marelui Întreg, strâns legat de orice entitate fizică, biologică, vegetală sau irațională. Are capacitatea de a transcende mediul învecinat căruia îi aparține și se înțelege pe sine ca pe o entitate care face parte din marele Întreg.

În aparență, lumea este o mulțime de entități lipsite de legătură care se opun din punct de vedere dialectal și care luptă pentru supraviețuirea lor. O simplă privire oferă un spectacol multiplu. Realitatea apare ca un covor multicolor unde totul se scurge, totul trece și nimic nu rămâne. Fiecare existență individuală își dezvoltă fazele și funcțiile vitale până ce, în final, dispăre. Apoi, năvălește o nouă entitate care, la fel ca și cealaltă, va dezvolta aceleași faze și funcții. Această viziune ciclică, multiplă și efemeră se desprinde dintr-o privire imediată a realității, dar inteligența spirituală captează legătura care unește toate individualitățile, zărește ceea ce se ascunde în spatele umbrelor, ceea ce se ascunde sub „vălul Mayei”; intuiește caracterul interdependent al întregii realități, profunda ei conexiune.

Sentimentul de apartenență la Întreg este o trăire care provine din dezvoltarea inteligenței spirituale și permite

transcenderea gândului tribal și endogam, închiderea în propriul mediu local sau cultural. Poate experimenta o asemenea trăire doar acela care este conștient că face parte dintr-un ansamblu integrat și că reprezintă o singularitate ce joacă un rol în el.

Contrar a ceea ce s-ar putea crede, distanțarea nu intră în conflict cu această trăire. Distanțarea este condiția ce o face posibilă. Ne despărțim mental de lumea noastră, de micul microcosmos în care se consumă viața *noastră* și a *apropiaților noștri* și, făcând acest lucru, suntem conștienți de rolul pe care îl jucăm în Întreg, de armonia universală, de raportul de forțe și de puteri care fac posibil echilibrul lumii. De asemenea, captăm și caracterul efemer al existenței noastre și al neînsemnătății ființei noastre. Acest simț de apartenență la Întreg reprezintă *conștiința cosmică*, iar aceasta provine din inteligența spirituală.

Pentru o persoană care cultivă această formă de inteligență, lumea ei interioară se lărgeste și nimic nu îi este străin; totul o privește. Bucuria celuilalt, dar și suferința lui. Bunăstarea, dar și nemulțumirea lui. Tocmai pentru că inteligența spirituală îndeamnă la transcendere, îi oferă persoanei capacitatea de a se deschide spre exterior, observă mediul înconjurător dintr-o perspectivă nouă și se recunoaște pe sine ca făcând parte din acesta.

Inteligența spirituală generează conștiința cosmică sau de legătură, care constă în a simți că faci parte din aceeași unitate cu toți ceilalți, cu toate ființele, umane sau neumane. Oferă capacitatea de a fi conștient de fraternitatea a tot ceea ce există. Acest lucru înseamnă că cultivarea acesteia eliberează de închisoarea *ego*-ului, înlătură frontierele

între ceea ce sunt și ceea ce mă desparte de lume printr-o mișcare de iertare, de generozitate, de dăruire, de indiferență și de dragoste.

Când o cultivăm intens, nu ne mai concepem ca și cum am fi cineva în fața lumii, ca niște ființe despărțite și străine de realitate. Întregul ne învăluie, ne conține, ne depășește. Atunci, ne aflăm în univers, facem parte din Întreg și când contemplăm acea imensitate care ne conține, devenim conștienți de micimea noastră.

Despărțirea sau distanțarea este prima fază a vieții spirituale, dar nu se termină aici. Punctul de sosire este împăcarea cu lumea, a te simți ca făcând parte din Întreg. Când ajungi la o asemenea experiență, înseamnă că te afli înăuntrul Întregului, îl depășești prin toate părțile: limitele sale, dacă le are, nu sunt la îndemâna noastră.

Inteligența spirituală ne face apti pentru a transcende orice formă de provincialism, de discriminare, de elitism sau de sectarism. Ne permite să intuim că dincolo de diferențe, de deosebiri de gen, de volum, de cantitate, de proporție, de inteligență, de rezistență și de oricât de multe caracteristici s-ar dori să se identifice, facem parte dintr-un mare organism viu, unde fiecare își îndeplinește funcția și unde cu toții depindem, direct sau indirect, unii de alții.

Intuirea unității Întregului la care se adaugă certitudinea conform căreia ființa umană este un scop în sine trezesc un fel de conexiune cordială. Acest lucru generează un devotament care nu poate fi transformat cu ușurință în concepte, care nu poate fi exprimat. Acest sentiment de imensitate, pe care unii îl denumesc religiozitate, este un simplu simțământ spiritual care se află la baza oricărei

experiențe religioase, deoarece în el se produce un fel de legare din nou, de legătură secretă cu toate entitățile universului, cu tot ceea ce există în el.

Inteligența spirituală ne permite să experimentăm această stare de conexiune profundă dintre ființe, de apartenență la ceva mai complex decât *propriul* eu, decât *propriul* clan sau decât *propria* tradiție. Oferă capacitatea de a trece peste bariera care mă desparte pe *mine* de *tine*, pe *noi* de *ei* și de *ceea ce ne înconjoară*; face să apară o concepție a vieții care, departe de a închide ființa umană în ea însăși, o face receptivă, o descentrează și o deschide spre ceilalți, spre toate formele de viață care există în lume.

În marile tradiții simbolice și spirituale ale istoriei umanității găsim texte unde se pune în evidență acest sentiment de apartenență. În tradiția brahmanică, realitatea, așa cum o percepem cu ajutorul simțurilor externe, este „vălul Mayei“ alcătuit din mii de ființe care se ivesc din Ființa unică și care îi exprimă frumusețea, unitatea, bunătatea, măreția prin intermediul multiplicității ființelor.

Zeul Brahma este sursa și rădăcina pentru orice ființă, eternul în lume, ceea ce se înalță dincolo de ciclurile naturii, ale opoziției dintre viață și moarte; dar Brahma nu se află în niciunul dintre aceste cicluri, nici nu se epuizează în nicio esență. Le transcende pe toate. Este sămânța de eternitate care există în fiecare entitate a naturii. Brahma, singurul Dumnezeu, dincolo de reîncarnări, de suferințele și plăcerile lumii, transcende toate ființele, dar toate au legătură unele cu altele, deoarece trăiesc, cresc și mor *în* și *pentru* El.¹

¹ Cf. *Upanishads*, Siruela, Madrid, 1998.

Într-una dintre cele mai vechi tradiții spirituale din China, taoismul, se identifică aceeași viziune unitară a cosmosului. Tao, sursă universală și permanentă a oricărei ființe, este cel care supraviețuiește întregii naturi. Fiecare ființă emană din El și se întoarce la El, dar fiecare îndeplinește o funcție în cadrul ordinii lumii. Înțeleptul captează unitatea aflată dedesubtul Întregului, legătura care unește fiecare particulă cu ansamblul cosmosului¹, în timp ce plebea se limitează la a vedea opoziția dintre ființe, lupta lor pentru existența individuală.

În civilizația occidentală, fiecare ființă este o creatură care provine din Creator și este susținută de El. Lumea nu este o coexistență artificială de ființe, ci o unitate polifonică, o armonie integrată, în care fiecare entitate își îndeplinește funcția și își aduce contribuția la Întreg. Între ființele create există o relație de interdependență.

Viziunea acestei unități se află în spiritul Sfântului Francisc din Assisi. În viziunea franciscană a fraternității, legătura cu ceilalți se deschide spre totalitatea naturii și nu rămâne strict închisă mediului de viață al persoanelor. Fraternitatea cosmică a sărmanului din Assisi pornește de la ideea conform căreia tot ceea ce există derivă din aceeași Ființă. Acest lucru ne impune să ne comportăm în mod frățesc cu toate ființele naturii și să ne purtăm cu orice creatură a lumii ca și cum ne-ar fi frate, indiferent de trăsăturile sale fizice sau intelectuale.

Care este fundamentul acestei fraternități? Ce anume ne face frați dincolo de diferențele dintre noi? Din punct de vedere ontologic, ceea ce ne înfrățește este tocmai condiția

¹ Cf. LAO-TSE, *Tao Te King*, Círculo de Lectores, Barcelona, 2008.

vulnerabilă. Dintr-o perspectivă exterioară, toți suntem diferiți și fiecare este o singularitate autonomă în lume, dar dincolo de aceste diferențe, există un punct de întâlnire comun care este fragilitatea.

Cu toții suntem la fel de expuși suferinței, eșecului, dezamăgirii și morții. Suntem frați în ceea ce privește existența, deoarece cu toții suntem la fel de vulnerabili și acest lucru ne unește și ne apropie foarte mult.

Astfel deci, fraternitatea este un principiu care constă în a te simți legat de celălalt, dar nu așa cum sclavul sau servitorul este legat de stăpânul lui, ci așa cum un frate se simte legat de alt frate. Fraternitatea este un principiu esențial într-o societate care suferă de un puternic atomism și de un exces de individualism. Este necesar să includem problema celuilalt și să ne dăm seama că problema celuilalt este și problema *noastră*.

Albert Einstein a intuit sentimentul de apartenență la Întreg și l-a exprimat în acești termeni: „Individului care simte inutilitatea dorințelor și a scopurilor umane, ca de exemplu, sublimul și ordinea minunată care se manifestă în natură și în lumea ideilor, existența individuală i se pare o formă de închisoare și năzuiește să poată experimenta senzația că totalitatea ființelor constituie o unitate plină de sens.”¹

Inteligența spirituală ne face apti pentru a intui acea unitate, pentru a experimenta sentimentul apartenenței la Întreg, dar această viziune poate fi distrusă de multe

¹ A. EINSTEIN, *Física i realitat i altres escrits filosòfics*, Edèndum, Santa Coloma de Queralt, 2005, p. 166.

obstacole sau dificultăți. Una dintre ele este viziunea tribală sau rivalitatea care, în loc să conceapă ființele ca frați, ca elemente care configurează aceeași realitate, le concepe ca pe niște rivali care luptă pe viață și pe moarte.

Rivalitatea pe viață și pe moarte care există în sânul societăților noastre, atmosfera haină în lumea serviciului și lupta zilnică pentru a ne face un loc și un nume în lume, face mai necesară ca niciodată ridicarea la putere a principiului de fraternitate ca antidot și reacție la această dinamică.

Trebuie să se combată spiritul competitiv. Însuși Albert Einstein exprimă această idee: „Acest spirit competitiv, care predomină chiar și în școli și în universități distruge toate sentimentele de cooperare și de fraternitate și concepe succesul nu ca rezultatul dragostei pentru munca bine realizată și utilă, ci ca dezlănțuirea ambiției personale și înlăturarea fricii de a nu triumfa.”¹

12. Învingerea dualității

Învingerea dualității este acel fapt surprinzător și plin de mister pe baza căruia se șterge linia de frontieră care, în ochii rațiunii, desparte definitiv o ființă de altă ființă. Este una dintre puterile inteligenței spirituale. Constă în a-l vedea pe celălalt ca pe o realitate care provine dintr-un principiu comun, ca o ființă care face parte din același Întreg, ca un frate ce împarte aceeași existență.

Intuirea non-dualității reprezintă un nivel de experiență superior sentimentului de apartenență la Întreg. Constă în

¹ *Ibidem.*

a fi capabil de a vedea că toate particulele aparent despărțite provin dintr-o Ființă comună și exprimă, în felul lor, acea Ființă comună care le transcende pe toate.

După cum afirmă D. Klass, în experiența individuală, noi înșine încetăm a mai fi individualități și se produce o conștiință de unitate; despărțirea dintre mine și tine dispare și apare un sentiment de coeziune cu celălalt, cu lumea, cu toate ființele. Această desființare a frontierei dintre individ și ceea ce există dincolo de el are loc atunci când se destramă opoziția sau confruntarea. Acest lucru atrage după sine niște implicații psihologice clare, deoarece frontierele *ego*-ului se dizolvă. Acest sentiment de unitate, de desființare a liniei despărțitoare este baza a ceea ce se numește *experiență mistică*.

Doar atunci când ființa umană se menține deschisă și receptivă, când transformă energia pe care ea însăși o produce în gânduri limpezi, în sentimente depline, doar atunci trăiește și se dezvoltă. Animalul în pădure, copilul care se joacă: avem aici două exemple de învingere a dualității. Amândoi se concentrează asupra a ceea ce li se pare esențial, trăiesc din plin clipa. Ceea ce constituie condiția esențială pentru a experimenta această uniune cu tot ceea ce există este faptul că inteligența trebuie să rămână deschisă și starea de spirit curgătoare, iar inteligența să nu fie blocată de anumite concepte, nici să se fosilizeze din cauza anumitor doctrine.

Doar în cei care sunt dedicați în totalitate activității pe care o desfășoară, cei care stabilesc o legătură imediată atât cu lucrurile, cât și cu gândurile, cei care sunt prezenți în orice moment, doar în aceia găsesc satisfacție și putere gândul și

sentimentul, voința și starea de spirit. Când un adevăr auzit sau citit capătă viață, când acesta este trăit pentru prima dată, semnificația vieții se intensifică atât de mult încât nu se poate uita niciodată. Viața sentimentelor și a stărilor de spirit este cea în care se află deplinătatea spirituală, liniștea, frumoasa apropiere, tot ceea ce ne transformă în autentice bogății spirituale pentru ceilalți.

Trăirea profunde unități a lucrurilor, desființarea frontierei dintre propriul eu și lumea exterioară reprezintă *experiența mistică*. Misticii tuturor tradițiilor simbolice și spirituale recunosc, dincolo de segmentarea ființelor, de polifonia lumii, o profundă unitate a tot ceea ce există; simt legătura cu ceilalți până într-acolo încât aceștia nu mai sunt diferiți și depărtați, ci încep să fie percepuți ca ceva propriu.

Mistica nu este patrimoniul unei religii. După cum au pus în evidență principalii cercetători ai acestui fenomen, această experiență de coeziune profundă cu Ființa nu are loc numai în mințile religioase, ci se experimentează și în planul laic. Învingerea dualității este o experiență pe care o narează marii mistici spanioli atunci când descriu contopirea spirituală cu Persoana iubită. În această contopire nu mai exist eu despărțit de tine, nici tu pus față în față cu mine. Există o trăire deplină, o intimă contopire, la fel ca picătura care se dizolvă în ocean.

De asemenea, unii filozofi foarte însemnați ai istoriei filozofiei au exprimat această trăire, dar despărțită de conotații religioase. Printre aceștia se numără Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche și Ludwig Wittgenstein, între alții.

În epoca actuală, André Comte-Sponville, filozof ateu, povestește această experiență de coeziune profundă a tuturor lucrurilor. În cunoscuta sa lucrare, *L'Esprit de l'athéisme. Introduction à une spiritualité sans Dieu*, povestește cum, în timpul unei scurte fracțiuni de timp, a experimentat coeziunea întregului, învingerea dualității, comuniunea cu esența ultimă a realității:

„Prima dată s-a întâmplat într-o pădure din nordul Franței. Aveam 25 sau 26 de ani. Predam filozofia — era prima mea slujbă — la liceul unui oraș foarte mic, pierdut printre câmpii, la marginea unui canal, nu departe de Belgia. În acea seară, după cină, am ieșit să mă plimb cu niște prieteni prin acea pădure pe care o îndrăgeam. Era întuneric. Mergeam. Puțin câte puțin, râsetele au încetat; vorbele se răreau. Rămânea prietenia, încrederea, prezența împărtășită, blândețea acelei nopți... Nu mă gândeam la nimic. Priveam. Ascultam. Înconjurat de întunericul subarboretului. Uimitoarea luminozitate a cerului. Tăcerea zgomoasă a pădurii: câteva foșnete ale crengilor, câteva strigăte de animale, zgomotul cel mai surd al pașilor noștri... Toate acestea făceau ca tăcerea să poată fi auzită mai bine. Și dintr-odată... Ce? Nimic! Adică, totul! Niciun discurs. Nicio simțire. Nicio întrebare. Doar o surpriză. Doar o evidență. Doar o fericire care părea infinită. Doar o pace care părea eternă. Cerul înstelat deasupra capului meu, un cer imens, de nepătruns, luminos și nimic altceva în mine decât acel cer, din care eu făceam parte, nimic altceva în mine decât acea tăcere, acea lumină, ca o vibrație fericită, ca o bucurie fără subiect, fără obiect (fără alt obiect decât toate, fără alt subiect decât ea însăși), nimic altceva în mine, în noaptea întunecată, decât prezența ametoitoare

a universului! Pace. O pace imensă. Simplitate. Liniște. Bucurie.”¹

13. Puterea simbolicului

Pe baza inteligenței spirituale, ființa umană este capabilă de a transcende lumea naturală și de a se transcende pe ea însăși. Transformă obiectele naturale și pe cele pe care ea însăși le creează în realități simbolice, în instrumente care comunică ceva ce există dincolo de ele.

Simbolul reprezintă întotdeauna o semnificație care transcende obiectul, un lucru care evocă un sens ce nu îi este inerent. Datorită inteligenței spirituale, deținem puterea simbolicului, capacitatea de a transforma în simboluri obiectele naturale și artificiale și de a comunica cu ajutorul acestora.

Filozoful german Ernst Cassirer a definit ființa umană ca o ființă *capax symbolorum*. Această capacitate nu provine din nicio altă formă de inteligență. Inteligența lingvistică ne permite să cultivăm diferite forme de limbaj, ne dă puterea de a înțelege mesaje de diferite tipuri și, de asemenea, ne permite să ne exprimăm în mod verbal, dar nu are puterea simbolicului.

Când pătrundem sensul unui simbol, se trezește în noi o experiență care transcende trăirile primare. Simbolul *ne face să gândim*, după cum spunea Paul Ricoeur; dar nu numai asta, ci ne face și să simțim, face persoana să zboare dincolo de mediul ei înconjurător, de enclava ei istorică și

¹ A. COMTE-SPONVILLE, *El alma del ateísmo. Introducción a una espiritualidad sin Dios*, Paidós, Barcelona, 2006, p. 164.

culturală. Privit cu atenție, simbolul trezește viață spirituală, deschide porțile imaginației și activează o lume ascunsă. Viața spirituală se hrănește cu simboluri și se exprimă cu ajutorul acestora.

Viktor Frankl afirmă: „Există o necesitate metafizică în ființa umană, dar există și o *necesitate de simbol*. Omul realizează în mod constant gesturi simbolice. Le realizează când salută pe cineva și când urează ceva cuiva. Dintr-o optică raționalistă, utilitaristă, toate aceste gesturi sunt lipsite de sens, fiind inutile și fără obiectiv. În realitate, sunt exact contrariul lipsei de sens; sunt pur și simplu inutile și fără obiectiv sau, mai exact, sunt pur și simplu inutile în ceea ce privește un obiectiv.”¹

Ființa umană nu doar produce și consumă simboluri; are nevoie de ele ca să trăiască, ca să se stabilească în lume, ca să dea semnificație și sens existenței sale, ca să-și comunice cele mai profunde sentimente și gânduri.

O educație completă stimulează capacitatea simbolică a persoanei și garantează înțelegerea limbajului simbolic. Limbajul semnelor nu este suficient pentru a dezvolta în mod corect îndeletnicirea de a fi om, deoarece există trăiri care nu se pot exprima prin limbajul semnelor și care au nevoie de limbajul simbolic. Când încercăm să exprimăm sentimente profunde, gânduri și întrebări care provin din inteligența noastră spirituală, avem nevoie de simboluri pentru a putea fi competenți în încercarea de a răspunde la ele. Simbolurile depășesc lumea științei și lasă să se întrevadă o altă lume care se ascunde dincolo de legile științifice.

¹ V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 1990, p. 293.

„Conținutul intrinsec al simbolului — afirmă Viktor Frankl — ne permite să avem acces de nenumărate ori la obiectul transcendent. Condiția pentru asta este ca acest conținut intrinsec să fie transparent, să lase să se vadă obiectul transcendent. Ca să fie transparent, este necesar să nu considerăm simbolul *ad litteram*. Doar atunci când strălucește intenționat, strălucește în el caracterul transcendent. Simbolul trebuie să fie cucerit prin fiecare nouă faptă.”¹

14. Chemarea lăuntrică

Ființa umană este capabilă să asculte o chemare. Nu ne referim la o chemare fizică, la vocea care se percepe cu ajutorul simțului auditiv. Evocăm o chemare interioară.

Nimeni nu se naște știind dinainte ce îi va înzestra viața cu sens, ce o va face valoroasă. Nimeni nu posedă, când vine pe lume, o cunoaștere clară a misiunii pe care trebuie să o dezvolte de-a lungul existenței sale. Pe măsură ce își dezvoltă viața, își dă seama că este chemat să facă ceva cu ea și că el singur trebuie să descopere acel ceva, deoarece nimeni nu-l poate înlocui în această sarcină.

Doar atunci când ascultăm această voce și încetăm a emite răspunsuri evazive, ne confruntăm *cu adevărat* cu sensul existenței noastre. Căutarea sensului vieții este un exercițiu de ascultare. Doar atunci când ascultăm cu atenție acea chemare care provine din străfundurile ființei noastre, ne dăm seama care este misiunea pe care trebuie să o dezvoltăm de-a lungul existenței noastre și care este

¹ *Ibidem.*

conținutul ce o va înzestra cu sens, ce va face din ea o viață valoroasă și o va umple de semnificație.

Intenția noastră nu este să clarificăm de unde provine o asemenea chemare. Pentru unii, această voce provine din însăși Ființa infinită care cheamă ființa umană să trăiască în conformitate cu felul ei de a fi. Pentru alții, această voce provine din interiorul propriei conștiințe.

Constatăm că ființa umană este capabilă să perceapă o chemare și să o accepte, să-i răspundă și să adopte o poziție față de ea. *Vocatio*, în sens etimologic, este chemarea. Ființa umană nu numai că este capabilă, pe baza inteligenței sale spirituale, de a se transcende, de a se distanța de mediul înconjurător și de ea însăși, ci, în plus, este ființă receptivă la o chemare. Acest lucru reprezintă ceea ce, în mod tradițional, s-a denumit *vocație*, dar acest termen nu trebuie înțeles doar în sens religios.

Când suntem capabil de a o auzi și de a trăi în conformitate cu ea, trăim o existență fericită. Trăim în conformitate cu ființa noastră cea mai intimă, iar această echivalență perfectă între viața exterioară și viața interioară reprezintă fericirea. Nefericirea constă, tocmai, în necunoașterea propriei vocații și în a trăi în așa fel încât să fii într-un permanent conflict cu ceea ce experimentezi în mod normal în ființa ta.

Identificarea vocației necesită un act de ascultare, dar mai ales o muncă continuă a inteligenței intrapersonale și spirituale. Doar cel care este obișnuit să se analizeze pe sine însuși și să-și asculte trupul și lumea interioară, doar acela simte chemarea. Inteligența spirituală dă puterea de a asculta și a gândi în mod strategic ce pași trebuie să urmărim pentru realizarea propriului proiect.

În *natura unei ființe umane* este prevăzută chemarea sa, vocația și profesia sa: cu alte cuvinte, activitatea, munca spre care este orientată din străfundurile sufletului său. Drumul vieții face să se maturizeze vocația fiecăruia și o face să fie înțeleasă de ceilalți, în așa fel încât aceștia pot să vorbească despre *chemarea* cu ajutorul căreia, în cel mai fericit caz, fiecare poate să-și găsească *locul* în viață.

Această posibilitate transformă ființa umană în ceea ce teologul Karl Rahner a denumit ascultătorul cuvântului. Ființa umană este receptivă la o chemare care nu provine din exteriorul său, nici din natură, nici din oraș. Nu este nici o chemare care să provină din ființa însăși, trece prin ea.

Identificarea propriei vocații în lume este rezultatul inteligenței spirituale, deși nu numai al acesteia. Când trăim identificându-ne cu misiunea noastră, experimentăm entuziasmul de a trăi. Nu trăim necăjiți, așteptând scurtul moment de odihnă pentru a ne elibera de o anevoioasă viață cotidiană. Nu îndeplinim sarcinile din obligație, conform legii imperative sau pentru a ne rezolva necesitățile primare. Le realizăm, deoarece se află la mijloc vocația noastră, misiunea noastră în lume; deoarece simțim că trebuie să le realizăm, fiindcă, îndeplinindu-le, ne simțim pe deplin satisfăcuți.

Artistul care pictează din vocație nu o face din cauza constrângerilor externe sau interne; nici pentru a se avea bine cu cineva sau pentru a-și crea un nume în istorie. Pictează pentru că natura lui i-o cere, pentru că nu poate să facă altceva în afară de a picta, pentru că, în timp ce pictează, viața lui devine unică, pentru că, în timp ce este concentrat asupra lucrării lui, se entuziasmează pe deplin de ceea ce

face, simte că viața lui are sens. Același lucru i se întâmplă și învățătorului care predă impulsionat de vocea interioară, filozofului care gândește sau scriitorului care scrie.

Cuvântul *entuziasm* provine din greacă și înseamnă „a avea un zeu înăuntrul tău”. Persoana entuziasmată era aceea care era aleasă de unul dintre zei, dirijată de forța și de înțelepciunea acestuia și, din acest motiv, se credea că această persoană ar putea transforma natura și ar putea provoca diferite evenimente.

Doar persoanele entuziasmate pot rezolva problemele care apar. Entuziasmul nu este o calitate care se construiește sau care se dezvoltă. Persoana entuziastă crede în capacitatea ei de a transforma lucrurile, crede în ea însăși, în ceilalți, în puterea pe care o are de a transforma lumea și propria ei realitate. Este îndărită să acționeze în lume, să o transforme, împinsă de forța și de certitudinea acțiunilor sale. Entuziasmul este acela care oferă o nouă viziune asupra vieții.

Este diferit de optimism. Foarte des se confundă entuziasmul cu optimismul. Optimismul înseamnă a crede că ceva favorabil se va întâmpla, chiar a dori ca acel lucru să se întâmple, înseamnă a vedea latura pozitivă a lucrurilor, a adopta o postură amabilă în fața lucrurilor care se întâmplă, în timp ce entuziasmul înseamnă acțiune și transformare, împăcarea dintre noi înșine și faptele pe care le realizăm.

Există un singur mod de a fi o persoană entuziastă: acționând în mod entuziasmat. Persoana care trăiește în conformitate cu chemarea interioară își trăiește viața intens, numără fiecare secundă a existenței sale, pentru că fiecare

clipă este o ocazie de a-și îndeplini vocația. Nu știe ce înseamnă plictiseala, apatia și lenea.

Dacă ar trebui să așteptăm să dispunem mai întâi de condițiile ideale pentru ca apoi să ne entuziasmăm, niciodată nu ne-am mai entuziasma pentru nimic, deoarece mereu am avea motive pentru a nu ne entuziasma. Nu „lucrurile care merg bine” sunt cele care aduc cu sine entuziasmul, ci entuziasmul este cel care ne face să realizăm bine lucrurile.

Există persoane care așteaptă să se îmbunătățească condițiile, să vină succesul, să se îmbunătățească locul de muncă, relația de cuplu sau de familie și apoi se entuziasmează. În acest mod nu se vor entuziasma niciodată. Dacă noi credem că este imposibil să ne entuziasmăm de condițiile actuale în care ni se cuvine să trăim, cel mai probabil este faptul că nu vom ieși niciodată din această situație.

Vocația este rădăcina entuziasmului, ceea ce face din viață o aventură care merită să fie trăită, o călătorie captivantă despre care nu știm nici *cum*, nici *când* se va termina. Cine își trăiește viața cu sens, cine, după ce exercită discernământul datorită inteligenței, face din viața sa un proiect personal și singular, își trăiește cu entuziasm existența, ceea ce nu înseamnă că nu experimentează decepții și obstacole de toate felurile, dar în timp ce înțelege că ceea ce face are sens, nu-i lipsește entuziasmul.

15. Elaborarea idealurilor de viață

Idealurile nu sunt ideile. Nu sunt nici obiecte palpabile care pot fi percepute cu simțurile externe. Sunt obiective,

referințe personale, aspirații pe care omul dorește să le transforme în realitate de-a lungul vieții sale. Reprezintă expresia concretă a ceea ce omul dorește să devină, a ceea ce își propune să obțină și are intenția să obțină toate acestea prin efort, perseverență și sacrificiu.

Ființa umană este, după cum ar spune Friedrich Nietzsche, animalul care promite. Inteligența spirituală oferă puterea de a făuri idealuri. Acestea nu se află în natură, nici în lucrurile fabricate de ingeniozitatea umană. Nu se percep cu ajutorul simțurilor externe. Ca și valorile, fac parte din lumea spirituală, din ceea ce Karl Popper a numit *Lumea a treia*.

În lumea fizică există doar fapte, dar ființa umană, ca urmare a puterii sale spirituale, este capabilă de a crea o lume alternativă, un univers ideal. Este o ființă cu aspirații. Nu îi este de ajuns să doarmă, să bea și să mănânce; năzuiește să realizeze cu viața ei anumite idealuri, să facă din ea ceva frumos și demn; dar nu are nicio garanție că ar putea să realizeze toate acestea. În acest sens, ființa umană este, după cum ar spune Gabriel Marcel, tranziție, umblet. Nu se naște desăvârșită. Se află în devenire spre ceva ce încă nu este.

Inteligența spirituală permite să ne concepem idealuri de viață. Idealurile sunt mici verigi de legătură în procesul de construire a sensului. Sensul existenței se realizează pornind de la idealuri care sunt atinse prin fermitate și consecvență. Pentru a putea elabora asemenea idealuri este esențială munca inteligenței intrapersonale, deoarece aceasta ne permite să ne cunoaștem în profunzime și să avem o imagine exactă a posibilităților reale.

Când cineva elaborează idealuri care îi depășesc capacitățile reale și resursele interne, își creează frustrări în viitor, generează nemulțumiri. Elaborarea idealurilor necesită o autocunoaștere adecvată, dar și voință de sens. Prima condiție este produsul inteligenței intrapersonale; a doua aparține celei spirituale.

Elaborarea idealurilor este un proces dinamic care dobândește diferite forme și modalități de-a lungul vieții. Idealurile pe care ni le concepem când suntem adolescenți nu sunt, în mod logic, aceleași cu cele din viața de adult. Fiecare etapă a vieții își are propria mulțime de idealuri. Idealul generează mișcare, cere efort, necesită o muncă al cărei scop constă în a transforma acel ideal în realitate. Odată ce un ideal a fost realizat, ființa umană proiectează noi idealuri de viață, făcând acest lucru la infinit. Asta o stimulează, din nou, să se autodepășească.

Căutarea sensului este cea care conduce ființa umană spre a-și concepe idealuri. Prin încercare și din greșeli, învățăm care sunt limitele și posibilitățile noastre. Idealurile acoperă cu conținut voința de sens. Orice ființă umană are nevoie să găsească un motiv pentru care să trăiască, să lupte, să-și dăruiască puterile și energia. Realizarea idealului generează o experiență tonifiantă, emoții pozitive care consolidează personalitatea, în timp ce eșecul ne obligă să reconsiderăm motivele existenței.

Cea mai cumplită dramă pe care o ființă umană o poate suferi este lipsa oricărui fel de idealuri, lipsa dorinței de ceva. De multe ori se afirmă că nimicul este mai frustrant decât să eșuezi în realizarea propriilor idealuri. Nu încap

nicio îndoială că o experiență de acest fel nu este plăcută, dar modelează caracterul și oferă o lecție pentru viitor. Cel mai rău lucru este lipsa de idealuri și de orizonturi de sens; să nu năzuiești la nimic, să te limitezi la a supraviețui și a petrece timpul degeaba, toate acestea transformă viața într-o reprezentare rudimentară, ce pierde orice dimensiune epică și, prin urmare, orice sens. Când se întâmplă asta, ființa umană atrofiază una dintre puterile ei de bază, cea de a se autotranscende.

Datorită constituției sale speciale, orice ființă umană simte nevoia de a-și satisface o serie de necesități de diferite tipuri. Nu trebuie, precum animalul, doar să răspundă la anumite cerințe biologice, ci, ca ființă spirituală, simte un gol atunci când nu se simte împlinită și satisfăcută de alte aspirații mai sublime și specific omenești.

Joan Maragall exprimă, în mod lucid, această capacitate de depășire: „A trăi este acel impuls de a exista, căci în ceea ce există își găsește rezolvarea efortul de a fi și mai mult. Acolo unde încetează acel impuls sau se termină acest efort, acolo încetează viața și ființa umană, deși continuă aparența din automatism. Fiindcă efortul de viață își creează propriul ritm, iar acesta, când nu mai întâlnește obstacolul care l-a ajustat, sau când încetează impulsul și efortul care l-au creat pentru a-l învinge, persistă în mod automat și deja fără suflet, oferindu-ne aparența vieții și făcându-ne să luăm drept vii lucrurile care în realitate au murit demult.”¹

¹ J. MARAGALL, *Obres completes*, Editorial Selecta, Barcelona, 1947, p. 672.

16. Capacitatea de a o lua de la capăt

Inteligența spirituală este rădăcina vieții spirituale, dar spiritualitatea nu este religiozitatea. Viața spirituală reprezintă căutare, neliniște, dorință de sens, drum spre necunoscut, autotranscendență. În măsura în care ființa umană își pune întrebări referitoare la eternitate, la infinit, pregătește religiozitatea, dar e posibil ca religiozitatea să nu se manifeste în viața unei persoane.

Religiozitatea exprimă capacitatea de a o lua de la capăt pe care o are ființa umană, de a se uni cu o Ființă pe care o recunoaște ca fiind diferită de ea și cu care stabilește o formă de comunicare. A o lua de la capăt reprezintă legătură, comunicare, recunoaștere a alterității.

Viața spirituală poate duce la o nouă legare, dar nu în mod necesar. Religiozitatea nu este confesionalitatea, deoarece aceasta din urmă constă în identificarea liberă cu o credință religioasă și include sentimentul de apartenență la o comunitate de credincioși și practicarea anumitor ritualuri. Religiozitatea este cultivarea legăturii, dar nu include această identificare. Multe persoane se simt legate, în străfundurile ființei lor, de o Ființă superioară, dar nu exprimă această legătură în cadrul unei confesiuni.

Spiritualitatea nu cere, în mod necesar, legarea din nou cu o Ființă superioară, dar nici nu o exclude. Când ființa umană își pune întrebări despre sensul existenței sale, se distanțează de lume și de ea însăși, se poate simți susținută de o Ființă care o transcende. Când trăiește experiența de a fi susținută, raportată la ceva superior ei, trăiește experiența religioasă.

Atât în interiorul ei, cât și în exterior, ființa umană poate găsi indicii cu privire la ceva ce se află mai presus de ea și de restul lumii și de care ea și restul lumii depind. Întrebarea referitoare la această Ființă, căutarea sensului definitiv aparțin esenței omului. Spiritualitatea este tocmai această căutare, în timp ce religiozitatea este recunoașterea unei Ființe superioare de la care provine tot ce există pe lume. Religiozitatea activează inteligența emoțională, căci o asemenea legătură tulbură stările emoționale. Trezește teamă, fior, dar și pace și liniște.

Religiozitatea este schimb și transfer de sentimente și de gânduri, o recunoaștere reciprocă și o îngăduință reciprocă. Persoana religioasă se simte legată de o Ființă superioară care o adăpostește și o susține, care i se oferă permanent, care o cunoaște mai profund decât ar putea ea să ajungă să se cunoască.

Religiozitatea este o experiență care provine din străfundurile persoanei. După părerea lui Viktor Frankl, aceasta nu este ceva înăscut, determinat în mod biologic. Religiozitatea constructivă a ființei umane se orientează prin intermediul schemelor religioase care există în contextul ei social și cultural. Există în ființa umană o predispoziție, dar se activează în strânsă legătură cu mediul înconjurător.

Inteligența spirituală este acel dispozitiv al minții umane care face posibilă experiența etică, estetică și religioasă în ființa umană. Este condiția de posibilitate a ceea ce Viktor Frankl denumesc experiențele culminante ale vieții umane.

Thomas Mann afirmă într-un fragment din *Doctor Faustus*: „Religiozitatea, pe care sub nicio formă nu o consider străină

inimii mele, este cu siguranță ceva diferit de religia pozitivă și confesională (...) «Simțul și plăcerea pentru infinit constituie un fapt împlinit» la om. Religia nu propune științei niște principii filozofice, ci un fapt spiritual, situat în interior.”¹

Religiozitatea este legătură, dar, potrivit acestui frumos text, se poate concepe și ca o formă de deschidere spre infinit care se produce în latura cea mai intimă a ființei umane. Întrebarea referitoare la sensul vieții nu aparține numai oamenilor religioși, ci oricărei ființe umane care își activează inteligența spirituală. Răspunsul la aceasta, în cheie religioasă, este rodul unei experiențe de descoperire.

A fi spiritual înseamnă a pune în discuție, cu entuziasm, sensul vieții și a fi deschis la răspunsuri care ne pot înflora. José Ortega y Gasset merge și mai departe când afirmă: „Orice om care gândește că viața este un lucru serios este un om în mod intim religios.” Noi am spune mai degrabă *spiritual*, deoarece folosim termenul *religiozitate* pentru a identifica legătura cu Ființa superioară. Când răspunsul la întrebarea referitoare la sensul vieții se referă, direct sau indirect, explicit sau implicit, la Ființa supremă, ne aflăm în fața unei persoane religioase.

De exemplu, acesta este cazul lui Ludwig Wittgenstein. În lucrarea sa, *Cercetări filozofice*, afirmă: „Putem numi «Dumnezeu» sensul vieții, acesta este sensul lumii.” „A crede într-un Dumnezeu înseamnă că nu sunt suficiente faptele ce se întâmplă în lume. A crede în Dumnezeu înseamnă că viața are un sens.” Rezumând ce e mai important din

¹ T. MANN, *Doktor Faustus*, Seix Barral, Barcelona, 1984, p. 107.

ideea lui, acesta afirmă printr-o expresie foarte des citată: „A te gândi la sensul vieții înseamnă a te ruga.“

Nu este ciudat că și teologii au asociat religiozitatea cu întrebarea referitoare la sensul vieții. Karl Rahner afirmă: „Întrebarea referitoare la un sens astfel înțeles (ca sens absolut) trebuie să fie înțeleasă ca întrebare referitoare la Dumnezeu.“ „Întrebarea referitoare la sens și întrebarea referitoare la Dumnezeu sunt, deci, identice pentru noi.“

Sensul infinitului, voința de transcendere, întrebarea permanent deschisă referitoare la Ființa supremă nu se pot măsura, nici clarifica, din perspectiva discursului științific. Thomas Mann spune: „Știința nu poate descifra enigmele rațiunii, iar a dori să transformi într-o știință enigma eternă și sensul infinitului înseamnă a impune o confuzie, după părerea mea nefericită și condamnată la eșecuri continue, la două sfere care, în mod fundamental, sunt străine una de alta.“¹

Când ființa umană se leagă, se unește, în mod conștient, prin intermediul unei întâlniri misterioase, cu o Ființă străină de ea însăși, se pune în mișcare legarea din nou. Aceasta se poate realiza cu tine însuți, dar când cineva o transcende, se deschide sfera spre experiența religioasă, se leagă de Ființa superioară. Legarea din nou cu tine însuți este meditația asupra propriei persoane, autoconștiința, transparența care face mai vizibilă propria personalitate. Aceasta constă în a te interoga sau, mai exact, în a-ți pune întrebări ție însuți, cu speranța de a pătrunde până în ultimul ungher al ființei sale. Gândindu-se la ea însăși, ființa umană își pune întrebări, caută, cercetează și

¹ *Ibidem.*

așteaptă, în mod activ, răspunsuri satisfăcătoare. Legarea din nou, înțeleasă în acest fel, este o modalitate de interiorizare, descoperirea treptată a ceea ce există mai profund în noi înșine.

Când cineva se leagă din nou de el însuși și captează fondul ființei sale, apare o lipsă radicală, o lipsă pe care nimic nu reușește să o satisfacă pe deplin. Se percepe ca o lipsă pe care nimic nu o poate umple și care traversează ființa și existența sa dintr-o parte în alta.

Ceea ce i se întâmplă ființei active din punct de vedere spiritual este că apare în fața ei înseși ca o realitate fisurată, ca o fisură care nu reușește să dispară. Experimentează dorința de a merge mereu mai departe. Această sete inepuizabilă este dovada insuficienței sale radicale. Este rădăcina căutării ei religioase.

Suntem o mișcare ce merge mereu mai departe. După cum spune Maurice Blondel, ceea ce este cu adevărat esențial este să manifestăm în gândurile noastre, în ființa noastră, în acțiunile noastre, lipsa naturală și incurabilă. Există în noi o fisură deschisă. Această fisură stă la baza religiozității.

Legarea din nou este legătura cu Ființa superioară. Rugăciunea, dincolo de banalități și de caricaturile superficiale, reprezintă dialogul intim și interpersonal pe care fiecare ființă umană îl stabilește cu Ființa supremă care se manifestă în străfundurile conștiinței sale individuale.

Doar ființa umană este capabilă să se roage, deoarece doar ea dispune de inteligență spirituală. Aceasta o face capabilă pentru asemenea activitate, deși rugăciunea necesită

un act de credință; căci presupune acceptarea existenței acelei Ființe care, din străfundurile conștiinței, intră în contact cu existența sa individuală. Spiritualitatea nu necesită credință, în timp ce religiozitatea, prin însăși natura sa, pornește de la un act de credință.

„*Rugăciunea* — spune Viktor Frankl — este singurul act al spiritului uman care îl poate face prezent pe Dumnezeu ca pe un alter ego. Rugăciunea îl întruchipează, îl concretizează și îl personifică pe Dumnezeu ca pe un alter ego. Atât de mare este contribuția rugăciunii în sensul ei cel mai amplu, încât nu include numai ruga fără sunet, ci chiar și fără cuvinte: *așa cum există cântece fără cuvinte, există și rugăciuni fără cuvinte și, așa cum acelea sunt cele mai frumoase, acestea pot fi cele mai religioase.*”¹

În esență, rugăciunea înseamnă dialog, comunicare intelectuală și plină de afecțiune între ființa umană și Ființa superioară, interacțiune care se descoperă și care se dezvoltă prin intermediul vieții spirituale. Dincolo de diferitele forme și expresii pe care le dobândește acest fenomen de-a lungul istoriei, rugăciunea este cuvântul care transcende, dorință de nerespectare, verb care se proiectează dincolo de noi înșine și de tot ceea ce există în lume. În timpul rugăciunii, Ființa superioară apare ca un Tu și nu ca oricare tu. Cu toată că este invizibil, acel Tu este omniprezent în eu, îl susține și îl transcende, îl îmbrățișează și îl adăpostește, dar nu îi neagă fragila entitate.

Acel Tu este trăit, de asemenea, ca marele Absent. Rugăciunea nu este un dialog static, ci unul sinuos și dinamic. Într-o astfel de legătură, Ființa superioară se face cunoscută

¹ V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 1990, p. 292.

ca o Prezență care adăpostește și oferă afecțiune; dar și ca o Absență care generează vârtejul singurătății și al raționamentului lipsit de sens.

„Rugăciunea — spune Viktor Frankl — îl face prezent pe Dumnezeu. Dar ca act al spiritului uman, este un fenomen trecător; este o atenție instantanee, bruscă, către Dumnezeu.”¹

În timpul rugăciunii, legătura cu Dumnezeu este întotdeauna un *vis-à-vis* interior, un dialog față în față. Dumnezeu năvălește ca un Tu original și inițial. Este un dialog mai degrabă cordial decât intelectual, în care Dumnezeu este perceput ca interlocutorul celor mai intime monologuri. Această idee este prezentă în vocea Sfântului Augustin, când recunoaște că Dumnezeu este mai intim decât propria intimitate: *intimior inimo meo*.

Dacă se pretinde să se pună stăpânire, în mod conceptual, pe Dumnezeu, acesta va fi distrus, iar dacă este recunoscut și acceptat în inefabilitatea Sa, îi este recunoscută transcendența și valoarea absolută. Doar prin rugăciune (unicul act al spiritului uman care îl poate face prezent pe Dumnezeu ca un Tu, după părerea lui Viktor Frankl), Tu care este Dumnezeu se salvează întruchipându-l. Rugăciunea nu are nevoie, în mod necesar, de cuvinte. Se concretizează în simbol, care permite accesul la transcendență.

Transcendența lui Dumnezeu are legătură cu inefabilitatea Sa, rămânând opțiunea de a crede în El și de a-L iubi, aceasta fiind întotdeauna o decizie personală. Nu trebuie să se confunde autotranscendența cu transcendența lui

¹ *Ibidem*, p. 293.

Dumnezeu. Când afirmăm că ființa umană este capabilă de a se transcende, spunem că în ea există un dinamism inerent: voința ei de a se depăși, de a trece peste toate limitele, de a merge mai departe.

Când afirmăm că Dumnezeu este transcendent, dovedim că nu se identifică cu nimic care există în lumea fizică, că se află dincolo de această lume, deși este, în mod misterios, prezent în toate și în fiecare dintre entitățile cosmosului. Această afirmație este un act de credință care, ca orice afirmație, își are propriile rațiuni, dar nu este o evidență care să se desprindă din analiza ființei umane.

Una dintre mințile strălucite ale istoriei filozofiei, Ludwig Wittgenstein, exprimă această legare din nou în scrierile lui autobiografice elaborate în timpul participării sale ca voluntar la Crucea Roșie în Primul Război Mondial. Este vorba de un martor de excepție.

Pe 12 septembrie 1914 scrie: „Veștile sunt din ce în ce mai proaste. În această noapte va avea loc alertă severă. Mai mult sau mai puțin, muncesc zilnic și cu multă încredere. Îmi repet de nenumărate ori în interiorul meu cuvintele lui Tolstoi: «Omul este *neputincios* la trup, dar liber datorită spiritului.» Doamne ajută ca spiritul să fie în mine! După-amiază, sublocotenentul a auzit detunături în apropiere. Am devenit foarte neliniștit. Este posibil să ne pună în stare de alertă. Cum mă voi comporta dacă se ajunge să se tragă? Nu mi-e frică să mor împușcat, dar mi-e teamă că nu voi putea să-mi îndeplinesc corect misiunea. Doamne, dă-mi putere! Amin. Amin. Amin.”¹

¹ L. WITTGENSTEIN, *Diarios secretos*, Alianza Universidad, Madrid, 1998, p. 53.

Pe 7 octombrie 1914 notează în caietul său: „Pot să mor peste o oră, pot să mor peste două ore, pot să mor peste o lună sau peste câțiva ani. Nu pot ști asta și nu pot face nimic nici în favoarea, nici împotriva acestui fapt: *așa este viața asta*. Prin urmare, cum trebuie să trăiesc ca să fac față în fiecare clipă? Să trăiesc în bunătate și în frumusețe până ce viața se va termina ea singură.”¹

Pe 30 martie 1916, Ludwig Wittgenstein scrie în jurnalul său secret: „Fă lucrurile cât poți de bine! Mai mult de atât nu poți face: și păstrează-ți bucuria. Lasă-i pe ceilalți să se descurce singuri. Căci ceilalți nu te vor sprijini sau dacă o vor face, va fi doar pentru o scurtă vreme. (Apoi li se va părea ceva plictisitor.) Ajută-te singur și ajută-i pe ceilalți cu toată puterea ta. Și făcând acest lucru, păstrează-ți bucuria! Dar, de câtă putere va fi nevoie pentru tine însuși și de câtă pentru ceilalți? Este *greu* să duci o viață bună! Dar viața bună e frumoasă. „Dar să nu se îndeplinească voința mea, ci a ta!.”²

Iar pe 6 aprilie 1916 notează: „Viața este o tortură care scade din când în când, cu scopul de a ne face să rămânem sensibili pentru viitoare chinuri. O colecție oribilă de suferințe. Un marș obositor, o noapte de tuse, un anturaj de bețivi, o companie de tipi vulgari și proști. Fă numai ce e bine și bucură-te de virtutea ta. Sunt bolnav și viața mea e urâtă. Doamne, ajută-mă! Sunt un biet om nefericit. Doamne, miluiește-mă și dă-mi pace! Amin.”³

¹ *Ibidem*, p. 67.

² *Ibidem*, p. 143.

³ *Ibidem*.

17. Ironia și umorul

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a ne distanța de lume, dar și de noi înșine și de ceilalți. Ironia este o formă de umor care se întemeiază pe această posibilitate.

Unul dintre marii maeștri ai tradiției occidentale, Socrate, a practicat foarte mult ironia de-a lungul vieții sale, a cultivat-o cu luciditate, pentru că și-a dezvoltat foarte profund inteligența spirituală. Celebra lui replică *Știu că nu știu nimic* este, fără îndoială, o frază plină de ironie pe care o poate pronunța numai cineva care se distanțează de propriile cunoașteri, care are îndrăzneala de a-și recunoaște limitele și care, făcând acest lucru, îi stimulează pe concetățenii lui să-și dea seama de ignoranța lor.

Prima acțiune educativă pe care Socrate o realiza când vorbea cu interlocutorii săi era să-i ajute să se distanțeze de propriile lor poziții, de convingerile și de ideile lor, iar acest lucru îl obținea cu ajutorul metodei interogative. Munca lui, pe atât de neplăcută pe cât de puțin recunoscută în agora ateniană, îndeplinea acest scop: să-i facă pe oameni puțin mai înțelepți, mai puțin aroganți și să contribuie, în acest fel, la autentică lor fericire.

Doar o ființă capabilă de a se îndepărta, de a se transcende pe sine însăși și de a se contempla dintr-o perspectivă străină, diferită de cea obișnuită, este capabilă să râdă de lume și de ea însăși. Practicarea umorului, atât de sănătoasă din punct de vedere emoțional, dar și social, este un rod direct al inteligenței spirituale.

Dincolo de banalități și de viziuni simpliste, sensul umorului nu conține nimic superficial. Este ceva ce numai

ființele care-și cultivă inteligența spirituală pot ajunge să dezvolte în mod corespunzător. Nu depinde de inteligența logico-matematică, nici de cea muzicală sau lingvistică. Geneza acestuia se află în inteligența spirituală. Umorel simplifică relațiile interpersonale și face plăcută viața în comun.

Toți marii maeștri spirituali ai umanității, atât din Occident, cât și din Orient, s-au caracterizat prin cultivarea umorului. Umorel nu se opune seriozității. Mai degrabă, este condiția de existență a acesteia. Doar cine este capabil de a transcende, de a privi de la distanță spectacolul lumii și de a-i contempla slăbiciunile, excentricitățile și faptele nebunești, poate practica umorel. Doar cine este capabil de a capta vanitatea lumii și a nevoilor umane are posibilitatea de a râde de tot ce există. Cine este atașat de lume, de lucruri, de locul de muncă și de părerea celorlalți sau de el însuși este incapabil de umor, pentru că îi lipsește seriozitatea vanității din lume.

Experiența vulnerabilității se află în strânsă legătură cu seriozitatea. Seriozitatea, în existența umană, apare atunci când intră în joc vulnerabilitatea. Atunci, aceasta nu poate fi descrisă în termeni de comedie sau de amuzament, ci în termeni de tragedie.

Ce are în comun sensul umorului cu experiența vulnerabilității? Dacă vulnerabilitatea are legătură cu seriozitatea, ce rol joacă sensul umorului? De fapt, nu există umor fără seriozitate, pentru că umorel este contrastul necesar seriozității pentru a exista. Fără seriozitate nu ar exista umor, la fel cum fără zi nu ar putea exista noapte.

Există o profundă și intimă legătură între sensul umorului și experiența vulnerabilității. În fond, umorul este o meditație destinsă asupra propriei instabilități. Când cineva are parte de o mică neplăcere sau întâmpină un obstacol, suferă de o ușoară boală sau are o indispoziție, își dă seama, în mod clar, de fragilitatea sa. Acest lucru îi permite să-și relativizeze propria ființă, iar aceasta este condiția umorului.

În anul 1841, Søren Kierkegaard și-a susținut teza de doctorat, *Despre conceptul de ironie* (*Despre conceptul de ironie cu referință permanentă la Socrate*), pornind de la dialogurile lui Platon. După cum o descrie, ironia este atitudinea proprie înțeleptului care, după ce a observat cu atenție natura și societatea, știe că totul este relativ, provizoriu și efemer. „În ironie — spune — subiectul dorește întotdeauna să se îndepărteze de obiect și reușește acest lucru în timp ce devine în fiecare clipă conștient de faptul că obiectul nu are nicio realitate.”¹ Și adaugă: „În ironie, totul se transformă în nimic.”²

„În ironie — argumentează filozoful danez — subiectul mereu dă înapoi, contestă realitatea fiecărui fenomen cu scopul de a se salva pe sine însuși, adică, cu scopul de a se păstra el însuși în independență negativă cu privire la tot ce există.”³

Ironia implică un act de reculegere: „Sufletul care se reculege proclamă că totul este vanitate; dar acest lucru este valabil numai în măsura în care, prin intermediul acelei negocieri,

¹ S. KIERKEGAARD, *Sobre el concepto de la ironía*, Trotta, Madrid, 2000, p. 284.

² *Ibidem*, p. 285.

³ *Ibidem*, p. 284.

se lasă deoparte toate obstacolele, iar eternul subzistent se face cunoscut.“¹

În ironie, dat fiind faptul că totul devine zadarnic, persoana se eliberează. Cu cât devine mai zadarnic totul, cu atât mai neînsemnată, mai deposedată, mai trecătoare devine persoana. Și în timp ce totul devine zădărnice, ființa ironică *nu* devine zadarnică *ea însăși*, ci își salvează propria zădărnicie.

„Ironia — afirmă Kierkegaard — reprezintă sănătate în măsura în care eliberează sufletul de fascinația pe care o simte pentru tot ceea ce este relativ și reprezintă boală în măsura în care nu poate suporta absolutul decât sub forma nimicului; bineînțeles că această boală este o febră tropicală pe care o capătă doar puțini indivizi și de care un număr și mai mare se însănătoșește.“²

¹ *Ibidem*, p. 284.

² *Ibidem*, p. 137.

V

Cultivarea inteligenței spirituale

1. Practicarea asiduă a singurătății

PENTRU A CULTIVA INTELIGENȚA SPIRITUALĂ este relevantă în special practicarea asiduă a singurătății. Se dovedește a fi esențial faptul de a te distanța de lume, de a te refugia de *zgomotul lumesc*, de a vizita tăcerea și a te cufunda în acea stare de viață atât de necesară pentru echilibrul dintre exterioritate și interioritate.

Pentru a trăi având un perfect discernământ și a extrage lecțiile necesare pentru viață, este absolut necesar să ne amintim trecutul în mod frecvent și să recapitulăm ceea ce am trăit, precum și să comparăm judecata de atunci cu cea de acum, iar intențiile și aspirațiile cu rezultatul și satisfacția obținute. Pentru a duce la bun sfârșit o asemenea recapitulare, trebuie să se țină seama de acea recomandare a lui Pitagora, care sugerează că seara, înainte de a adormi, trebuie să examinăm ceea ce am făcut în timpul zilei.

Cel care trăiește permanent în agitația afacerilor sau în distracții, fără să mediteze la trecutul său, pierde limpede discernământ. Starea lui de spirit se transformă într-un

haos și în gândurile lui se produce o confuzie care este confirmată de ceea ce este prăpăstios, fragmentar și întrerupt în conversația sa. Asta se întâmplă cu atât mai mult cu cât este mai mare agitația exterioară, cantitatea impresiilor și cu cât este mai mică activitatea internă a inteligenței sale spirituale.

Practicarea asiduă a singurătății este cea mai bună dietă pentru a cultiva și a dezvolta inteligența spirituală. Fiecare dintre noi va evita, va suporta sau va iubi singurătatea direct proporțional cu voința propriei sale ființe. Pacea profundă a inimii și liniștea fiecărei ființe, acel bine suprem împreună cu sănătatea pe care orice ființă umană și-o dorește din toată inima, se pot găsi doar în singurătate, în cea mai profundă viață retrasă.

O sarcină fundamentală de care ar trebui să ținem cont în instituțiile educative este să învățăm tinerele generații să se bucure intens de singurătate, deoarece aceasta este sursa dezvoltării vieții spirituale.

Când cineva se obișnuiește să fie singur, descoperă comorile bogăției sale interioare. Atunci nu simte dorința de a ieși, de a fugi, de a scăpa de el însuși ca și cum ar fi un ciumat. Golul interior este acela care impulsionează societatea să se deplaseze nebunește dintr-un loc în altul. Când cineva simte un asemenea gol, are nevoie de o permanentă stimulare externă și, bineînțeles, de cea mai intensă, adică, de cea provocată de semenii lui. Atunci, inteligența sa spirituală rămâne ca și cum ar fi atrofiată, decade sub propriii ochi.

De multe ori, impulsul social nu se bazează pe iubirea pentru ceilalți, își are geneza în frica de singurătate. Mulți

dintre cei care caută cu disperare prezența amuzantă a celorlalți nu au alt scop decât să refuze golul de a se afla singuri cu propria conștiință. Pentru a scăpa de noi înșine, ajungem să ne mulțumim chiar cu o companie neplăcută și putem să ajungem să tolerăm incomoditatea acelei prezențe, doar ca să nu fim singuri cu noi înșine.

Totuși, după ce ne-am învins repulsia față de singurătate și, în consecință, ne-am familiarizat cu ea și ne delectăm cu beneficiile ei, putem, de acum înainte, să rămânem singuri cu mare plăcere și fără să ne dorim nicio companie, tocmai pentru că necesitatea acesteia nu este directă și ne-am obișnuit cu avantajurile calității care provin din acea stare.

Filozoful evreu de origine lituaniană Emanuel Levinas afirmă că „singurătatea este însăși unitatea prezentului, faptul că există ceva în prezent începând de la care are loc existența. Subiectul este singur pentru că este doar unul. Este nevoie de singurătate ca să existe libertatea începutului, dominarea prezentului asupra existenței, adică, într-un cuvânt, ca să existe prezentul. Astfel, deci, singurătatea nu este doar disperare și abandonare, ci și virilitate, orgoliu și mândrie”.¹

Iubirea pentru singurătate nu este o tendință inițială a ființei umane; apare doar ca rezultat al experienței și al meditației. Acest lucru se întâmplă în funcție de cultivarea propriei inteligențe spirituale, dar și odată cu trecerea anilor. „Omul de spirit — afirmă Søren Kierkegaard — se distinge de ceea ce suntem noi prin capacitatea sa de a suporta izolarea, rangul său, ca om de spirit, este proporțional cu

¹ E. LEVINAS, *El tiempo y el Otro*, Paidós, Barcelona, 1993, p. 80.

intensitatea cu care poate suporta izolarea, în timp ce oamenii ca noi avem permanent nevoie de «ceilalți», de grup; murim, disperăm dacă nu suntem protejați de apartenența la grup, dacă nu avem aceeași părere ca a grupului.¹

Impulsul la singurătate este invers proporțional cu înaintarea în vârstă. Copilul mic țipă cu disperare de îndată ce este lăsat câteva clipe singur în cameră. Pentru adolescent, a sta singur este ca o pedeapsă, pentru că în viața socială își găsește satisfacția. Tinerii se adună între ei cu ușurință. Cei care dezvoltă inteligența spirituală caută uneori singurătatea, dar pentru puțin timp. În schimb, pentru persoana adultă singurătatea se dovedește mai suportabilă, aceasta poate să stea din ce în ce mai mult timp singură, pe măsură ce înaintează în vârstă. Bătrânul, care a rămas singur dintre mai multe generații dispărute, se simte în singurătate ca în elementul său.

În această etapă a vieții, dacă persoana își cultivă treptat inteligența spirituală, atinge o adevărată înțelepciune. Persoana în vârstă vede cu claritate lucrurile care înainte i se păreau ca în ceață. Când se recunoaște singurătatea ca o prietenă, felul de a te comporta cu tine însuși devine o obișnuință și o a doua natură. Iubirea pentru singurătate, care trebuie să-și croiască drum cu dificultate, ajunge să fie pe deplin naturală și simplă. Atunci, te simți în singurătate ca pește în apă.

Inteligența interpersonală oferă capacitatea de a stabili legături, de a dezvolta în mod corect relațiile interpersonale, pregătește pentru a dezvolta abilități comunicative.

¹ S. KIERKEGAARD, *El instante*, Trotta, Madrid, 2006, p. 80.

•
Se dezvoltă în planul dialogului, dar locul specific, cadrul propriu pentru adevărata lui evoluție este singurătatea.

Cultivarea singurătății nu trebuie să se interpreteze ca o fugă din lume. Cine o cultivă cu atenție și meditează în privința vieții și a ființei sale dobândește o bogăție pe care o oferă celorlalți prin intermediul relațiilor pe care le stabilește cu aceștia. După cum spune Miguel de Unamuno, singurătatea ne permite să înțelegem mai bine ființele umane. În acest sens, nu se opune socializării, ci activează inteligența socială.¹

În general, există două forme de singurătate: cea căutată și cea impusă. Prima are un caracter intențional, cea de-a doua nu este intențională, iar persoana o îndură ca pe ceva impus, nedorit. Această singurătate impusă este o expresie emfatică a condiției noastre vulnerabile.² Am vrea să nu fim singuri, dar suntem obligați să fim singuri. Această singurătate, deși nu este dorită, reprezintă o ocazie pentru a ne cultiva inteligența spirituală și pentru a ne confrunța cu dificila chestiune a sensului vieții.

Gânditoarea andaluză María Zambrano spune: „Omul nu trăiește această pură singurătate decât în foarte puține momente, deoarece singurătatea se produce la maturitate; este semnul și dovada maturității unei vieți.”³ Și adaugă: „În momentele de singurătate, de acea singurătate totală care sosește după experiența deziluziei față de lucruri și a

¹ Cf. M. DE UNAMUNO, *Soledad*, Austral, Madrid, 1967.

² Referitor la această chestiune, vezi: A. PETIZIOL, *Enfermedad y muerte de la escucha: el drama de la soledad*, în *Dolentium Hominum* 34 (1997), pp. 146-148.

³ M. ZAMBRANO, *El hombre y lo divino*, FCE, Madrid, 1993, p. 297.

golului lăsat de aceasta, se face simțită prezența realității — sau absența ei — ca ceva ce provine dintr-un nucleu fundamental, viu.”¹

2. Plăcerea pentru liniște

Experiența liniștii interioare este adecvată în special pentru cultivarea inteligenței spirituale.

Dezvoltarea vieții spirituale necesită o atmosferă de liniște, de ceea ce în mod metaforic este numită experiența deșertului.

Tăcerea este un cadru adecvat în special pentru invazia de întrebări și de experiențe care sunt conectate în mod intim cu viața spirituală. Când cineva se află în tăcere cu el însuși și reușește să potolească vocile minții, se minunează de realitate, simte misterul a tot ceea ce există și freamătă în el, cu entuziasm, întrebarea referitoare la sensul vieții. Intoleranța față de tăcere care se identifică în cultura noastră este un simptom evident al sărăciei spirituale care există în ea, o expresie a incapacității omului contemporan de a se privi pe sine însuși și de a se întreba ce anume înzestrează cu semnificație viața.²

Tăcerea, în marile tradiții spirituale și specific monastice ale umanității, joacă un rol decisiv în practicarea rugăciunii, a meditației, a întâlnirii cu Dumnezeu și cu lumea. Pentru toate acestea, lăsând la o parte diferențele de har divin și de tradiție, este nevoie de o atmosferă de liniște,

¹ *Ibidem*, p. 301.

² Cf. F. TORRALBA, *El silencio, un reto educativo*, PPC, Madrid, 1999.

deoarece este recunoscut faptul că aceasta este fundamentală pentru dezvoltarea vieții spirituale. În mediul nostru înconjurător, deosebit de contaminat și de suprasaturat din punct de vedere informativ, o asemenea experiență este practic absentă din viața cotidiană.

Nu ne referim numai la liniștea fizică, ci și la liniștea interioară. Când cineva trăiește din plin liniștea interioară, își descoperă adevărata identitate, cu toate complexitățile, mărețiile și slăbiciunile ei. Tăcerea provoacă frică, pentru că, distanțându-ne de propria realitate și de lumea înconjurătoare și supunând-o unei evaluări, începem să punem la îndoială modul nostru de viață și relațiile pe care le cultivăm. Experiența tăcerii este o experiență de vârtej.

Această experiență umple interiorul persoanei cu putere spirituală, cu o putere care însuflă pace sau indispoziție și care-i permite să înfrunte toate obstacolele vieții cu o altă viziune, dintr-o altă perspectivă. Atunci, viața nu mai este un ansamblu de probleme care trebuie să fie rezolvate zilnic, ci o oportunitate unică, o școală unde fiecare moment este o ocazie de a prețui, de a învăța, de a acumula comori în interiorul nostru.

„Omul distracției — spune Emmanuel Mounier — trăiește ca și cum ar fi izgonit din el însuși, contopit cu tumultul exterior. Astfel, omul este prizonier al poftelor sale, al relațiilor sale, al lumii care îl pervertește. Viața de moment, fără memorie, fără proiect, fără dominare, este însăși definiția exteriorității și, într-un registru uman, a vulgarității. Viața personală începe prin capacitatea de a rupe orice contact cu mediul înconjurător, de a se reface, de a se

însănătoși, cu scopul de a se retrage într-un nucleu, de a se unifica.¹

Gândurile care cresc din străfundurile ființei, la flacăra unei tăcute meditații cotidiene, au accente de realitate; pot fi recunoscute, deoarece se transformă în realitate.

3. Contemplarea

Aristotel distinge o triplă activitate la ființa umană: cea contemplativă, proprie și exclusivă ființei umane; cea practică, pe care o denumește *acțiune*, și cea productivă, care constă în elaborarea de obiective pe baza ingeniozității și puterii omului. Ființa umană, în afară de a acționa și a produce, cele mai obișnuite două activități ale sale, este capabilă și de contemplare.

Contemplarea este o activitate al cărei punct de plecare pornește din simțurile externe, dar transcende planul percepției. Este o activitate care stimulează inteligența spirituală. De fapt, când contemplăm cu atenție realitatea, suntem surprinși de lucrurile care există în ea și ne formulăm chestiuni fundamentale. După cum afirmă Aristotel în opera sa, *Metafizica*, oamenii au început să filozofeze după ce au contemplat cerul și stelele.

Contemplarea bolții cerești stimulează interogarea filozofică, iar această interogare este o activitate proprie inteligenței spirituale. A contempla nu înseamnă nici a vedea, nici a asculta. Nu înseamnă nici a mirosi, a atinge sau a gusta ceva. Transcende simțurile, dar își are originea în ele.

¹ E. MOUNIER, *Obras completas*, vol. III, Sígueme, Salamanca, 1990, p. 485.

A contempla nu înseamnă a observa cu atenție un detaliu sau un segment din natură. Acest lucru îl face, în sens strict, un om de știință, un biolog sau un geolog. Ei observă cu meticulozitate o parte din realitate și o descriu amănunțit. Contemplarea nu este simpla privire, dar nu este nici observarea. Înseamnă a fi receptiv la realitate, a întinde la maxim porii sensibilității pentru a capta pulsația realității exterioare, pentru a te uni cu ceea ce se ascunde în ea, cu acel plan îndepărtat invizibil ochilor. Necesită maximă transparență, voința de a cuprinde tot ce există în ea; constă în a te cufunda în ea, renunțând la tot.

Când cineva contemplă, nu se mai concepe ca o persoană care se află în fața realității, ca un spectator în fața unui spectacol, încetează a mai fi o sursă activă, pentru a se contopi cu ceea ce contemplă, pentru a se pierde în realitate. Acest lucru se întâmplă când contemplăm un tablou, un peisaj maritim; când ne adâncim într-una dintre sonatele lui Johann Sebastian Bach sau când contemplăm bolta cerească în timpul unei lungi nopți de august.

Practicarea contemplării necesită niște condiții care apar foarte rar în lumea noastră. În lumea noastră, este ceva obișnuit să existe o disproporție între viața activă și cea contemplativă. Îndurăm o tulburare sălbatică a ordinii publice care ne împiedică să contemplăm realitatea și ceea ce se arată vieții în fiecare clipă.

Orice contemplare are nevoie de timp, iar viteza este un obstacol fundamental. În plus, omul are nevoie de o atitudine interioară de pace și de profundă reculegere, o predispoziție pentru a primi, pentru a se lăsa surprins de realitate. Contemplarea nu caută nimic concret. Persoana care o cultivă își stimulează inteligența spirituală, căci,

contemplând realitatea, transcende aparențele lucrurilor, vede latura lor ascunsă, intră în comuniune cu misterul ființei.

Al doilea obstacol în practicarea contemplării este disperarea. Înmulțirea constantă a stimulilor senzitivi face imposibilă acțiunea de a contempla ceva cu atenție, fără nimic care să ne distragă atenția. Contemplarea are nevoie, în afară de moliciune și de atenție, de destindere. Pentru asta, trebuie să depășim tendința de a ne închide în noi înșine, de a ne situa în centrul meditației. A contempla nu înseamnă a argumenta, nici a medita, nici a dialoga sau a da replici. Înseamnă a te deschide spre întreaga realitate, a te contopi cu ea, a te abandona ei. Implică, în mod necesar, depășirea *ego*-ului.

Contemplarea este o mișcare asemănătoare cu scurgerea: constă în a lăsa să treacă, în a face să circule ceea ce se află în afară, fără dorința de a pune stăpânire pe acest lucru. Cine contemplă nu dorește să posede, nici să domine ceea ce contemplă. A contempla înseamnă a elibera, nu exclude posibilitatea ca și alții să contemple și să se bucure de aceeași realitate contemplată.

Când contemplăm frumusețea, unitatea, binele și ordinea care există în natură, în fond, armonia tuturor lucrurilor, inteligența spirituală se activează pentru a ne face să înțelegem misterul existenței.

4. Exercițiul de a filozofa

Una dintre cele mai fecunde metode de a cultiva inteligența spirituală este prin intermediul filozofiei. A filozofa este un mod de a stimula inteligența spirituală, dar nu

excluce, în plus, dezvoltarea celorlalte tipuri de inteligență, precum cea intrapersonală și cea logico-matematică.

Activitatea filozofică nu se situează numai în dimensiunea cunoașterii, ci și în intimitatea cea mai profundă a ființei umane. Reprezintă un proces al cărui scop este acela de a ne face mai buni, o practică ce dezvoltă pe deplin ființa noastră. În fond, este ca un fel de convertire, deși nu în sensul religios al termenului. Este o transformare completă ce afectează totalitatea existentă, ce modifică ființa acelor care o duc la bun sfârșit. Datorită unei astfel de activități, se accede la o stare de viață nouă și autentică, se renunță la anumite preocupări puerile și, ca o consecință a acestei renunțări, ajungem să fim conștienți de noi înșine, să obținem o viziune globală asupra lumii, o pace și o libertate interioare.

După cum subliniază istoricul filozofiei grecești, Pierre Hadot, în Antichitate filozofia era, în esență, un exercițiu spiritual.¹ Acest exercițiu includea studiul, cercetarea în profunzime, lectura, ascultarea, atenția, stăpânirea de sine și indiferența în fața lucrurilor lumești. Din diferite motive, de-a lungul timpurilor moderne, a scăzut acest mod de înțelegere a filozofiei și a devenit o practică academică, o știință oficială care se predă în instituțiile academice și care se evaluează.

În cadrul filozofiei stoice, a filozofa consta în a se antrena în arta de a trăi, adică, a trăi în mod conștient și liber. Rezultatul definitiv al unei asemenea sarcini era depășirea limitelor individualității pentru a se recunoaște ca făcând

¹ Cf. P. HADOT, *Exerciții spirituale și filozofie antică*.

parte dintr-un cosmos antrenat de rațiune; a renunța la a mai dori ceea ce nu depinde de noi și ceea ce ne scapă, ocupându-ne doar de ceea ce depinde cu adevărat de voința noastră.

Filozofia nu era concepută ca un exercițiu spiritual numai în Antichitate, ci și în Epoca Modernă. În această epocă, găsim gânditori, atât în sfera academică, cât și în afara ei, care, atunci când filozofează, se cufundă într-o mare de întrebări ce stimulează inteligența spirituală. Fără a înceta să fie o disciplină academică, filozofia este o sursă de cercetare personală, o muncă spirituală care afectează planul cel mai intim al ființei umane. Când filozofia devine un simplu mod de a gândi obiectiv, se denaturează, își pierde rațiunea de a fi, pentru că centrul ei de gravitate este eul, iar ceea ce pretinde, în ultimă instanță, este atingerea unei înțelepciuni practice.

Când cineva filozofează, pătrunde pe o potecă cu întrebări, într-o mare de perplexități, consecință directă a uimirii pe care o experimentează față de realitate. David Hume, de exemplu, filozof empirist al secolului al XVII-lea, scrie în *Tratat asupra naturii umane*: „Unde mă aflu? Căror cauze datorez existența mea și la ce condiție mă voi întoarce? Ce privilegii voi căuta și de ce furii trebuie să mă tem? Ce ființe mă înconjoară, pe care dintre ele o pot influența și care mă poate influența pe mine? Toate aceste întrebări mă dezorientează și încep să mă văd în cea mai deplorabilă condiție posibilă, absolut lipsit de folosirea facultăților și a membrilor mele.”¹

¹ D. HUME, *Tratado de la naturaleza humana*, vol. I, p. 269.

După cum subliniază Arthur Schopenhauer, pentru a filozofa sunt necesare două condiții: prima, a avea curajul de a nu elimina nicio întrebare, oricât de dificilă ar fi ea, și a doua, a înțelege ca pe o problemă tot ceea ce se presupune că are înțeles de sine stătător, având conștiința acestui lucru. De asemenea, spiritul trebuie să fie cu adevărat inactiv pentru a filozofa, nu trebuie să urmărească niciun scop pentru a se dărui pe deplin și pentru a se abandona propriei conștiințe.

A filozofa înseamnă a-ți deschide drum spre o înțelegere mai profundă a lucrurilor. Nu constă doar în a spulbera ceața și în a dezvălui probleme nelegitime. Când cineva filozofează, nu pretinde a descrie o parte din realitate, un spațiu concret, ci ansamblul realității, partea nevăzută a realității. Când filozofăm, inteligența spirituală este stimulată cu putere, pentru că încercăm să înțelegem sensul realității, nu al acelui lucru sau al acestuia în concret, al acelui proces sau al acestuia în particular, ci al realității înseși.

Condiția indispensabilă pentru a filozofa este interogarea, capacitatea de a-și formula întrebări, de a pune sub semnul întrebării tot ce există, de a nu elimina, cenzura sau mutila nicio chestiune, oricât de dificilă sau de ciudată ar fi ea. De aceea, în sens strict, filozofia nu poate fi niciodată situată alături de altă disciplină, nici nu poate fi omologată cu nicio altă disciplină. Filozofia nu este o știință ca botanica sau zoologia. Are, în mod evident, o dimensiune rațională și logică, dar principalul ei scop este să indice calea spre o viață fericită.

Wilhelm Dilthey scrie: „*Enigma vieții* constituie unicul, întunecat și înspăimântătorul obiectiv al întregii filozofii. Nu enigma lumii, căci aceasta nu constituie decât o jumătate obiectivă a acestui întunecat mănunchi de probleme, ci, mai degrabă, chipul acelei vieți, cu ochii ei care privesc cu jind lumea sau o contemplă în mod calm și visător, cu gura ei surâzătoare sau care se contractă într-o grimasă de durere: sfinxul cu trup de animal și chip de om.”¹

„Enigma vieții — adaugă — ne privește cu dubla ei față, ca vitalitate, ca lege, spiritul uman muncește neîncetat, căutând soluții. Pentru asta, se simte incitat de diversitatea aspectelor vieții, care îi sunt impuse de la început și care se dezvăluie întocmai ca o enigmă, ca ceva extrem de contradictoriu. Cel mai teribil lucru și, în același timp, cel mai fecund din această enigmă este faptul că cel care trăiește privește moartea fără a o înțelege, că moartea continuă să fie pentru viață ceva ce nu se poate prinde și ceva teribil de ciudat.”²

Thomas Mann se pronunță prin spusele unuia dintre personajele sale din *Doctor Faustus*: „Filozofia este regina științelor. Locul ei între ele era, pe înțelesul nostru, comparabil cu orga între instrumente. Filozofia cuprinde celelalte științe, le rezumă din punct de vedere intelectual, introduce și clasifică într-un tabel universal rezultatele cercetării din toate disciplinele, creează o sinteză superioară

¹ W. DILTHEY, *Teoría de la concepción del mundo*, Fondo de Cultura Económica, Buenos Aires, 1954, p. 84.

² *Ibidem*.

și normativă, revelatoare a sensului vieții și a poziției omului în cosmos.”¹

5. Spiritualul în artă

În 1912, Wassily Kandinsky a publicat *Über das Geistige in der Kunst*. Este răspunsul personal al unui pictor în fața dificultăților propriiei sale meserii și a nevoii de a-și trasa o schemă teoretică pe care să se sprijine pentru a se lămuri pe sine însuși din punct de vedere vital și artistic.

Viața spirituală, în care se află și arta și pentru care arta este unul dintre cei mai puternici factori ai săi, este o mișcare complexă, dar determinată, care poate fi tradusă în termeni simpli, ce se orientează înainte și în sus. Această mișcare este cea a cunoașterii. Și poate adopta diverse forme, dar în fond, păstrează întotdeauna un sens interior identic, același scop.

Conștient sau nu, artiștii își îndreaptă atenția spre materia lor proprie, studiază și analizează în balanța lor spirituală valoarea internă a elementelor cu care pot să creeze. În latura nevăzută a marilor artiști zvâcnește o foarte bogată viață spirituală care își găsește expresia în opera lor artistică.

Când cineva se adâncește într-o operă de artă, descoperă o viață spirituală activă și înfloritoare, pasionantă și pluri-valentă. Spiritualul este ascuns în opera de artă, în pictură, în sculptură, în arhitectură, dar spiritualul este cel care face posibilă opera, cel care o generează. Viața spirituală este cauza eficientă a operei de artă, dar este și consecința ei, deoarece atunci când cineva contemplă cu atenție o operă

¹ T. MANN, *Doktor Faustus*, Seix Barral, Barcelona, 1985, p. 342.

de artă, acest lucru nu numai că îi stimulează atenția simțurilor, dar îi trezește și viața spirituală, stârnește plăcerea estetică, experiența frumuseții.

„Artistul — spune Kandinsky — creează în mod misterios adevărata operă de artă pe cale mistică. Despărțită de el, opera dobândește viață proprie și se transformă în ceva personal, o entitate independentă care respiră în mod individual și care posedă o viață materială reală. Nu este un fenomen indiferent și întâmplător care să rămână neînsuflețit în lumea spirituală, ci este o entitate ce are în posesie niște puteri active și creative. Opera artistică trăiește și acționează, participă la crearea atmosferei spirituale.“¹

După părerea lui Viktor Frankl, unul dintre cele mai frecvente moduri de a da sens vieții, de a o umple de semnificație este prin intermediul creației, a producerii unei opere unice în care creatorul lasă urme de singularitate. Când creează, artistul își exprimă lumea, o lume care provine din inteligența lui spirituală.

„Artistul — subliniază Kandinsky — trebuie să se educe și să se adâncească în propriul suflet, să aibă grijă de el și să îl dezvolte pentru ca talentul său extern să aibă ceva cu care să se acopere și să nu fie, ca mănuașă pierdută a unei mâini necunoscute, o aparență falsă de mână, fără sens și goală pe dinăuntru. Artistul nu este o ființă privilegiată în viață, nu are dreptul de a trăi fără îndatoriri, este obligat să realizeze o muncă grea care, uneori, devine crucea pe care acesta trebuie să o poarte. Nu ignoră că orice faptă a sa,

¹ W. KANDINSKY, *De lo espiritual en el arte*, Premia, México, 1996, p. 56.

sentiment sau gând reprezintă fragila, intangibila, dar puternica materie a operelor sale și că, de aceea, nu este atât de liber în viață cum este în artă.“

«Artistul — scrie Kandinsky — comparat cu cel care nu este artist, are trei responsabilități: 1. Trebuie să înapoieze talentul care i-a fost dăruit. 2. Faptele, gândurile și sentimentele sale, ca și cele ale celorlalți oameni, modelează atmosfera spirituală, o clarifică sau o otrăvesc. 3. Faptele, gândurile și sentimentele sale, care reprezintă materia primă a creațiilor sale, contribuie, la rândul lor, la acea atmosferă spirituală.”¹

Contemplarea artistică trezește în spectator sensibilitatea estetică și îi stimulează inteligența spirituală. Kandinsky face referire la puterea pe care o are pictura: „Pictura este o artă, iar arta în ansamblul ei nu înseamnă o creație inutilă de obiecte care se împrășteie în neant, ci o forță utilă pentru dezvoltarea și sensibilizarea sufletului omenesc care sprijină deplasarea triumghiului spiritual menționat anterior. Arta este limbajul care îi vorbește sufletului despre lucrurile care pentru el reprezintă pâinea cea de toate zilele și pe care o poate obține doar în acest fel.”²

6. Dialogul socratic

Nu încapă îndoială că dialogul este un fenomen uman ce are nevoie de munca inteligenței lingvistice, emoționale și interpersonale, dar dialogul, dincolo de aparențe, este un exercițiu spiritual, un fel de interacțiune unde intervine

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem*, p. 76.

în mod activ această formă de inteligență, deoarece în el interacționează două lumi.

Doar persoana capabilă de a se distanța de interlocutorul său și de ea însăși cultivă cu adevărat dialogul. Întrebarea referitoare la sensul vieții nu își are întotdeauna geneza în gândirea individuală. De multe ori, este stârnită de dialog. De asemenea, și elaborarea de idealuri și evaluarea propriei vieți sunt, de multe ori, generate de practicarea dialogului.

Nu orice dialog dobândește dimensiuni spirituale, dar când interlocutorii abordează chestiuni definitive, care afectează sensul și rațiunea de a exista, se transformă într-un mecanism adecvat pentru a crește și a dezvolta inteligența spirituală. În plan strict personal, cu toții suntem capabili de a face deosebire între calitatea și profunzimea dialogurilor noastre și de a identifica dialoguri decisive pentru a înțelege traiectoria propriei noastre existențe.

Marile personalități spirituale ale istoriei au folosit dialogul ca metodă esențială a învățăturilor lor. Hans Georg Gadamer face referire la „charismaticii dialogului care au schimbat lumea: Confucius și Gautama Buddha, Isus și Socrate”.¹

Evangelistul Sfântul Luca îl prezintă pe Isus în societate „stând pe un scaun în mijlocul măștrilor, ascultându-i și punându-le întrebări. Toți cei care îl ascultau erau derutați de inteligentele sale răspunsuri” (Luca 2, 46-47). În cuprinsul evangheliilor, există multe dialoguri între Iisus și

¹ H.G. GADAMER, *Verdad y método*, vol. II, Ediciones Sígueme, Salamanca, 1992, p. 204.

ascultătorii săi. Nu deținem textul original al niciunuia dintre aceste dialoguri, dar coincidența evangheliștilor în această privință ne face să presupunem că, în spatele acestora, există o realitate. Isus, ca și ceilalți maeștri spirituali, i-a învățat lucruri noi pe discipolii săi, dialogând cu ei.

A dialoga înseamnă a te deschide spre celălalt, a învăța să modifici comportamente, a rectifica păreri dacă acestea trebuie rectificate, dintr-o nouă viziune; astfel, îmbogățiți cu alte lumi, deveniți mai conștienți și mai liberi. Cei care dialoghează ies din lumile lor personale în căutarea unei lumi comune. Se pătrunde pe calea dialogului, dar nimeni nu știe în ce direcție îl va duce. Prin dialog se manifestă condiția umană ca relație de reciprocitate. Prin intermediul acestuia, interlocutorii pătrund într-o lume comună, chiar și atunci când au păreri diferite. Ies din ei înșiși și se deschid spre ceilalți.

A dialoga înseamnă a-l asculta pe celălalt, a urmări ceea ce acesta spune, a aștepta cu încordare cuvintele acestuia, a te gândi la ele. A asculta înseamnă a fi receptiv, a căuta propriul adevăr și a ține seamă de el. Înseamnă a te expune să descoperi că nu ne aflăm în adevăr. A asculta pe cineva nu înseamnă numai a auzi cu interes și atenție și a înțelege ce spune această persoană, ci a o lăsa să pătrundă în viața noastră, să se întâlnească cu noi și noi cu ea, înseamnă a ne înțelege reciproc.

Dialogul este, în esență, o muncă spirituală, ceva ce transcende cuvintele, gesturile și tăcerile, o modalitate de a cultiva și de a dezvolta în mod creativ inteligența spirituală. Îndeamnă la realizarea unui examen de conștiință, la îndreptarea atenției asupra propriei noastre persoane,

pe scurt, la a ne cunoaște cu adevărat. A te cunoaște pe tine însuși necesită a te recunoaște ca o ființă neînțeleaptă. Confruntarea cu celălalt prin intermediul schimbului de cuvinte și de tăceri este un exercițiu esențial pentru a ne înțelege pe noi înșine și pentru a crește din punct de vedere spiritual.

Există o strânsă legătură între dialogul cu cealaltă persoană și dialogul cu propria persoană. Doar cel care are curajul de a avea o întâlnire adevărată cu ceilalți este dispus să se întâlnească cu adevărat cu sine însuși. Dialogul reușește să facă posibil acest lucru numai în fața altei persoane sau în fața propriei persoane. Din acest punct de vedere, orice exercițiu spiritual este dialogat în măsura în care presupune un autentic exercițiu de prezență.

Dialogul nu este un simplu schimb de cuvinte și de idei. Reprezintă căutarea adevărului cu ajutorul unei mișcări raționale care include interacțiunea ca exercițiu fundamental. Scopul suprem al acestuia este adevărul lucrurilor, cunoașterea a ceea ce sunt ele în esență, transcendența aparențelor și atingerea esențelor.

Platon a pus dialogul în legătură cu descoperirea adevărului: „Când, după multe eforturi, au fost puse în legătură unele cu altele diferitele elemente, nume, definiții, percepții ale vederii și ale celorlalte simțuri, când s-au dezbătut în discuții binevoitoare, în care nu există intenții rele în întrebări nici în răspunsuri, doar atunci apare dintr-odată înțelegerea și îngăduința față de fiecare lucru, cu toată intensitatea de care este capabilă forța umană.”¹

¹ PLATON, *Scrisoarea 7*, p. 344b.

A ieși din propriile armuri, a te arăta celorlalți, a intra în aceștia, înmulțind în acest fel punctele de vedere, înseamnă a te îmbogăți ca ființă umană, a extinde orizontul, a crește ca persoană. A dobândi adevărul despre om este posibil doar prin „cooperarea constantă cu subiectele într-o interogare și un schimb de replici reciproce”.¹

7. Exercițiul fizic

Există un paralelism între exercițiul fizic și exercițiul spiritual. La fel cum, datorită practicării, în mod constant și repetat, a exercițiilor corporale, atletul oferă trupului său o nouă înfățișare și mai multă robustețe, datorită exercițiilor spirituale, noi oferim mai multă vitalitate ființei noastre, modificăm peisajul nostru interior, transformăm viziunea noastră asupra lumii și, în cele din urmă, transformăm întreaga noastră ființă.

Este interesant de subliniat faptul că în Antichitatea greacă, în *gymnasion* nu se practicaau numai exerciții fizice, ci, de asemenea, se predau și lecții de filozofie, pentru a dobândi o minte sănătoasă într-un corp sănătos.

În aparență, exercițiul fizic este o practică pur trupească, dar numai în aparență. În fond, este o activitate care perturbă profund întreaga persoană, care îi stimulează diferitele capacități și dimensiuni și îi întărește și dinamizează multiplele inteligențe. Nu stimulează doar inteligența trupească sau chinestezică, ci și pe cea emoțională și socială într-un mod special.

¹ E. CASSIRER, *Antropología filosófica*, Fondo de Cultura Económica, México, 1987, p. 21.

Când cineva practică un exercițiu fizic în mod continuu, fie individual, fie în colectiv, învață să-și domine și să-și orienteze emoțiile negative, precum și să exprime și să comunice în mod adecvat emoțiile sale pozitive. În plus, stimulează inteligența socială, deprinderile comunicative și cultivarea relațiilor umane.

Filozoful Karl Jaspers spune despre sport că este o atitudine față de lume, că în el există un mod de apărare împotriva anchilozării și că, prin intermediul lui, se stimulează autotranscendența, această calitate fiind inherentă inteligenței spirituale.

S-ar putea crede că între activitatea fizică și cultivarea inteligenței spirituale nu există nicio legătură, dar nu este deloc așa. Activitatea fizică reprezintă o activitate care se referă în mod particular la inteligența chinestezică și corporală, dar puterea de a depăși anumite limite, de a transcende rezistențele naturii și oboseala trupească își au geneza în cultivarea inteligenței spirituale.

Exercițiul fizic, practicat cu grijă și în mod cumpătat, întărește trupul, îl face sănătos, gata de a da ascultare, robust; dar pentru a realiza acest lucru este nevoie de disciplină și de autocontrol. Ne face capabili de a rezista la durere și dezvoltă deprinderea de a fi cumpătat și virtutea moderației, condiții indispensabile pentru cel care își dorește să atingă succesul. În acest sens, reprezintă o sursă de experiență etică și activează principii nobile.

Exercițiul fizic reprezintă un antidot eficient împotriva moliciunii și a vieții comode, trezește simțul ordinii și educă în simțul examinării și al stăpânirii de sine, fără lăudăroșenie sau lipsă de curaj. Este o ocazie privilegiată de

a cultiva principiile etice, o școală a loialității, a curajului, a suferinței, a fermității și a fraternității universale.

Virtuțile caracteristice sportivului sunt, printre altele, loialitatea, care interzice recurgerea la șiretlicuri; supunerea și obediența în ceea ce privește ordinele înțelepte ale celui care dirijează un exercițiu de grup, spiritul de sacrificiu atunci când este necesar să rămâi în umbră pentru binele colectivului, fidelitatea față de angajamente, modestia triumfului, generozitatea față de cei învinși, cumpătul în fața sorții vitrege, răbdarea față de spectatori, corectitudinea, moderația, recomandate deja de filozofii greci.

În definitiv, sportul, bine dirijat, dezvoltă caracterul, dă curaj persoanei, o face generoasă atunci când iese victorioasă și condescendentă atunci când este înfrântă, ascute simțurile, oferă înțelegere intelectuală și întărește rezistența voinței.

Sportul este un mod vesel și euforic de a trăi, renumit datorită unei implicații trupesti și unei dorințe de a învinge. Oferă, față de restricția de mișcare, activitatea liberă a trupului, față de popularizarea pasivă, acțiunile personale, originale, în care fiecare se experimentează pe sine însuși ca persoană. Nu ne limităm să răspundem la programe stabilite, ci experimentăm senzația de a fi stăpâni pe noi înșine, pe propriul nostru comportament. Alergăm fără a fi nevoie. Sărim fără a fi nevoie. Exercităm cu mândrie inteligența noastră personală. Nu luptăm pentru a supraviețui. Nu luptăm pentru a avea resursele de bază necesare traiului. Facem aceste lucruri cu deplină libertate, distanțându-ne în ceea ce privește necesitățile noastre, exprimându-ne voința.

Atât în planul neprofesionist, cât și în cel profesionist, exercițiul fizic reprezintă întotdeauna o practică de auto-depășire. Viktor Frankl spune: „Cel care escaladează nu încearcă să creeze necesități, ci să descopere posibilități. Dorește să cerceteze unde se află «frontiera» a tot ce e omenește posibil. Dar omul deplasează această frontieră, la fel cum deplasează orizontul cu fiecare pas pe care îl face; omul își extinde posibilitățile fără încetare. Iar transcendându-le, se transcende pe sine însuși.”¹

Orice ființă umană își poate propune obiective după o reflectare pur spirituală, dar nu le poate atinge dacă trupul nu o ajută. Aprecierea forței trupesti este un act spiritual, dar se bazează pe o experiență personală care este diferită de realizarea de fapte spirituale.

8. Plăcerea de a nu face nimic

Progresul tehnologic, minunata reducere a timpului în ceea ce privește fabricarea și vânzarea de produse, schimbările din ce în ce mai rapide în ceea ce privește gesturile oamenilor, moda, stilurile de viață generează o imagine a lumii asemănătoare cu ceva foarte efemer. Nimeni nu poate nega faptul că, mai ales în marile orașe, se trăiește în mod vertiginos.

Însăși ființa umană, îmbarcată în acest ritm, se percepe pe sine însăși ca ceva fragil și provizoriu. Urcată în rapidul tren al timpului, constată, din punct de vedere existențial, într-un mod dureros și incontestabil, vechile muștrări ale lui Heraclit referitoare la caracterul trecător și la scurgerea

¹ V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 1989, p. 54.

vieții umane. În asemenea circumstanțe, ființa umană se simte îndemnată să se oprească, să practice plăcerea de a nu face nimic, practică ce stimulează și dezvoltă inteligența spirituală.

Când cineva se oprește, când lasă deoparte spiritul permanent activ care îl însoțește și se desprinde de rutină și de timpul obișnuit, experimentează, în străfundurile ființei sale, o ciudată nevoie de a se gândi la el însuși, de a se vedea în perspectivă, de a cerceta sensul pe care îl are viața sa.

A nu face nimic, contrar a ceea ce se poate crede, nu este ceva sterp, nici gol. Este ocazia de a activa inteligența spirituală, de a căuta sensul lucrurilor și de a experimenta misterul realității. Când în mod voluntar sau involuntar, suntem îndepărtați de treburile obișnuite și ne trezim cu mâinile goale, simțim un anumit vârtej, nu știm cu ce să ne umplem timpul, ce fel de activitate să desfășurăm ca să ne ocupăm timpul.

Acest *a nu face nimic* reprezintă, foarte frecvent, ocazia de a cultiva inteligența spirituală.

9. Experiența fragilității

Experiența fragilității este unul dintre locurile comune unde se desfășoară și se stimulează inteligența spirituală. Cunoașterea morții, aprecierea suferinței și a mizeriei vieții sunt experiențe care dau inteligenței spirituale cel mai intens impuls.

Dacă viața noastră nu ar avea limite, nici dureri, poate că niciunei ființe umane nu i-ar fi trecut prin cap ideea de a se întreba care este motivul pentru care există lumea,

ce sens are existența sa, deoarece totul ar fi fost înțeles de la sine.

Karl Jaspers afirmă: „Există situații care, deși își schimbă înfățișarea, dăinuie în esența lor, oricât de mult și-ar ascunde surprinzătoarea putere: nu-mi rămâne altceva de făcut decât să mor, să lupt, sunt în mâinile hazardului, mă afund în vinovăție... Aceste situații fundamentale ale existenței noastre primesc numele de *situații-limită*. Asta înseamnă că sunt situații de care nu putem să scăpăm și pe care nici nu le putem schimba.”¹

În aceste situații-limită, se activează inteligența spirituală. Totuși, în viața cotidiană încercăm să le evităm ori de câte ori este posibil. În general, uităm că toți trebuie să murim, uităm de vina noastră, uităm că suntem dependenți de hazard. Ne confruntăm doar cu situații concrete pe care le modificăm în funcție de utilitatea lor și față de care reacționăm în funcție de modelele de comportament stimulate de interesele noastre vitale. În fața situațiilor-limită reacționăm fie ascunzându-le în măsura posibilităților, fie cu disperare, atunci când le percepem cu adevărat.

Søren Kierkegaard exprimă la persoana întâi vârtejul situațiilor-limită. „Viața mea — spune el — a fost dusă până la extreme; mă scârbește existența, este insipidă, nesărată și lipsită de sens. Chiar dacă m-aș simți mai înfometat decât Pierrot, nu aș fi dispus să înghit explicația pe care oamenii o oferă. Omul înfinge degetul în pământ ca să-și dea seama în ce țară se află, dar cufundă degetul în existență — și nu miroase a nimic. Unde mă aflu? Ce se

¹ K. JASPERS, *Introducción a la filosofía*, Círculo de Lectores, Barcelona, 1989, p. 25.

înțelege prin *lume*? Ce înseamnă acest cuvânt? Cine m-a vârat și m-a abandonat acum aici? Cine sunt eu? Cum am venit pe lume? De ce nu am fost întrebat, de ce nu mi s-au adus la cunoștință obiceiurile și convenționalismul, ci am fost poziționat să stau la rând ca și cum aș fi fost cumpărat de către un negustor de suflete? În ce fel m-am văzut interesat de această mare întreprindere care se numește realitate? De ce ar trebui să fiu interesat de ea?”¹

Și filozoful francez Blaise Pascal dezvăluie aceeași experiență de uimire față de realitate: „Când analizez scurta durată a vieții mele, absorbită în eternitatea precedentă și viitoare [...] spațiul mic pe care îl ocupă existența mea și pe care îl văd chiar adâncit în imensa infinitate a spațiilor pe care nu le cunosc și care, la rândul lor, nici ele nu mă cunosc pe mine, mă sperii și mă mir de a mă vedea mai degrabă aici decât acolo, ca să fie acum mai bine decât atunci. Cine m-a pus în lume? Din ordinul cui acest loc și acest timp mi-au fost hărăzite?”²

Prețul edulcorării realității este pierderea definitivă a contactului cu viața, cu tragica realitate a omului, este incapacitatea de a oferi un răspuns problemelor pe care le pune în discuție existența și de a pune la dispoziția celor ce le trăiesc consolarea, oricât de modestă ar fi ea, cu ajutorul unei simpatii comprehensive.

„Limitarea ca semn al condiției de creatură, este — după spusele lui Karl Jaspers — trăsătura pe care omul o are în comun cu toate existențele pe care le vede în jurul său. Dar

¹ S. KIERKEGAARD, *La repetición*, Guadarrama, Madrid, 1986, p. 134.

² B. PASCAL, *Pensamientos*, pp. 68-205.

limitarea lui umană *nu este susceptibilă de a se închide așa cum se închide, mai devreme sau mai târziu, orice existență animalică.*¹

Vulnerabilitatea persoanei este deschisă, încearcă să se înțeleagă, să se justifice, să se explice pe sine însăși și să găsească un motiv de a exista și o metodă de a se salva. În schimb, vulnerabilitatea animalului este închisă. Caută mecanisme pentru a-și ascunde caracterul precar într-un mod firesc, din instinctul de a supraviețui, dar la el această vulnerabilitate nu dobândește conștiință de ordin metafizic, nu se deschide spre un răspuns de ordin global care să permită a da sens acesteia și a o justifica, chiar dacă ar fi doar în mod provizoriu.

Există ființe umane care, din cauza fragilității lor constitutive la nivel mental, nu sunt niciodată conștiente de vulnerabilitatea lor și nici de faptul că au nevoie în mod constant de ceilalți pentru a putea supraviețui. Când nu se identifică dificultăți de ordin patologic care să împiedice conștientizarea vulnerabilității, descoperirea acesteia se produce în mod firesc. Această conștientizare este apogeul maturității umane. A fi matur constă în a fi conștient de propria fragilitate, în a fi lucid cu privire la ceea ce ești ca persoană.

Vulnerabilitatea este un dat universal în lume, dar nu și conștiința acesteia. Pornind de la experiența de a trăi, ne dăm seama, ca și cum ar fi vorba de o educație firească, că nu putem face orice, că putem să cădem, că putem fi

¹ K. JASPERS, *Introducción a la filosofía*, Círculo de Lectores, Barcelona, 1989, p. 59.

răniți, că trăim pe socoteala neprevăzutului, a nenorocirii care poate da buzna în orice moment.

Trăim experiențe care ne situează, din plin, în conștiința vulnerabilității. Conștientizarea acesteia nu este un fapt imediat și brusc. Se produce pornind de la un lanț de experiențe personale care comunică treptat informații despre cum suntem noi cu adevărat. Asta înseamnă că aceasta, conștiința vulnerabilității, nu este de tip intelectual, ci are caracter patetic. Nu este vorba nici de o deducție de tip logic, ci de o descoperire care se produce de-a lungul vieții și care trece prin momente diferite ca intensitate.

Este imposibil să ne amintim ziua în care am descoperit că suntem ființe vulnerabile, deoarece neliniștea acestui adevăr se datorează, în general, unei succesiuni de experiențe de viață.

Vulnerabilitatea nu este un mister; este un fapt al vieții umane, dar în anumite ocazii se evidențiază într-un mod clar și diferit. Prima evidență nu este *ego cogito*, ci experiența fragilității personale și cea a limitelor.

Trezirea din experiența vulnerabilității este un fel de revelație. Blaise Pascal exprimă, la persoana întâi, trezirea din această experiență în conștiința lui: „Simt că aș fi putut să nu fi existat, pentru că eul constă în gândul meu; prin urmare, eul care gândește niciodată nu ar fi existat dacă mama mea ar fi fost omorâtă înainte ca eu să fi fost însuflit; prin urmare, nu sunt o ființă necesară.”¹

¹ B. PASCAL, *Pensamientos*, pp. 135-469.

Este un fel de licărire interioară care rupe obișnuita instalare în lucrurile lumii și în convingerile lumești. Începem să zărim aceste licăriri când începem să suferim de vreun fel de durere, dar vine un moment în care punem aceste experiențe în legătură cu ceva subteran și le interpretăm ca fenomene ale unui același adevăr. Această experiență trezește întrebarea referitoare la sensul vieții, activează inteligența spirituală.

10. Delectarea muzicală

În ansamblul artelor și al științelor create de ingeniozitatea umană, muzica posedă o capacitate specială de a activa inteligența spirituală.

Ascultarea atentă a muzicii atinge cele mai profunde niveluri ale ființei umane. Trezește fondul emoțional, stimulează inteligența intrapersonală și interogarea asupra propriei persoane; catalizează viața spirituală. Marile tradiții spirituale și religioase au cultivat cu grijă muzica, deoarece ele văd în această frumoasă artă un mod de a avea acces la părțile cele mai ascunse ale realității, în adâncimea lucrurilor, la originea ființei.

Cultivarea inteligenței muzicale, specifică artiștilor, stimulează, atât la nivelul lor, cât și al auditoriului, viața spirituală, sensul misterului și al apartenenței la Întreg, într-un mod atât de elevat încât cu greu pot reuși să facă același lucru artele figurative și reprezentative. În aceiași termeni se exprimă însuși Kandinsky când afirmă: „Artistul, al cărui obiectiv nu este imitarea naturii, chiar dacă este vorba de o imitare artistică, ci ceea ce el pretinde este a exprima

lumea lui interioară, privește cu invidie cum în ziua de azi acest obiectiv se atinge în mod firesc și fără greutate, în muzică, arta cea mai abstractă.¹

Puterea specifică muzicii constă în exprimarea senzațiilor, a situațiilor de veselie, de durere. Muzica ne transpune, dar nu știm spre ce ne îndreaptă. Aceasta catalizează mișcarea de transcendență, dar și sensul de comuniune cu Întregul.

Muzica are puterea de a transporta, de a îndepărta ființa umană de realitatea ei cotidiană, de lumea ei înconjurătoare, pentru a o duce pe un teritoriu enigmatic, necunoscut, fără limite, fără frontiere. Acolo se pierde pe sine, se transcende, se distanțează de tot ceea ce există, experimentează depășirea dualității și simte că aparține Întregului. Audiția muzicală poate fi considerată, pe baza acestor lucruri, un exercițiu spiritual.

Arthur Schopenhauer, mare iubitor de muzică, exprimă această idee într-un mod laconic: „Ceea ce este intim și neexprimat în orice fel de muzică, ceea ce ne oferă viziunea rapidă și trecătoare a unui paradis în același timp familiar și inaccesibil, pe care îl înțelegem și totuși nu l-am putea explica, este faptul că dăm ascultare profundelor și surdelor agitații ale ființei noastre, în afara oricărei realități și, prin urmare, fără suferință.”²

¹ W. KANDISNKY, *De lo espiritual en el arte*, Premia, México, 1989, p. 65.

² A. SCHOPENHAUER, *El amor, las mujeres y la muerte*, Edaf, Madrid, 1972, p. 125.

11. Practicarea meditației

Clasicii greci și apoi, latinii și-au dat seama de importanța pe care o are meditația pentru dezvoltarea spirituală a persoanei. Din perspective orientale, arta meditației a fost amplu dezvoltată și integrată în practica obișnuită a multor persoane din lumea occidentală.

Termenul *meditație* poate da naștere la diverse interpretări. Conform dicționarului Academiei Spaniole, *a medita* înseamnă a aplica, cu profundă atenție, gândirea pe analiza unui lucru sau a reflecta asupra mijloacelor de a-l cunoaște sau de a-l obține. În acest sens, evocă un proces mental de reflectare care permite, pe baza observației și a analizei, cunoașterea esenței lucrurilor concrete sau a speculațiilor abstracte. Din punct de vedere etimologic, *meditare* înseamnă a-și bate capul cu ceva, a repeta același exercițiu mental, până ce, în final, ceea ce reprezintă obiectivul meditației se transformă într-un element nuclear al propriei identități personale.

Meditația nu este patrimoniul exclusiv al unei tradiții, ci o practică spirituală care, atât în contexte religioase, cât și laice, este revendicată și folosită în viața cotidiană. Necesită nu numai o serie de operațiuni de tip mental, ci și fizic, cum ar fi poziția trupului și respirația. După părerea filozofilor greci ai tradiției stoice, reprezintă, în mod esențial, un exercițiu spiritual, al cărui scop este atingerea liniștii sufletești, pacea simțurilor și a trupului, liniștea interioară și deplina integrare în natură.

Când cineva meditează cu atenție asupra unui text, nu se limitează la a-l citi. Îl recitește de mai multe ori pentru ca ideea care se exprimă în el să pătrundă în adâncurile

ființei sale. A medita asupra textelor, a cuvintelor și a sentințelor date de marii maeștri spirituali ai umanității este unul dintre cele mai eficace moduri de a dezvolta inteligența spirituală. Scopul final nu este a înțelege, ci a integra și a asuma în propria ființă obiectul meditației.

Dincolo de aceste sensuri, meditația constă în a exercita sistematic atenția și în a cultiva în mod armonios mintea pentru a o potența. Constă în a renunța la gândire, în a purifica interiorul pentru ca, în acest fel, să se îmbunătățească atât viața emoțională, cât și cea mentală și pentru a avea acces la liniște.

A medita nu se identifică cu activitatea de a gândi, de a reflecta sau de a aprecia. Când cineva meditează, scopul lui nu este de a rezolva o problemă sau de a aplană o situație conflictuală. Scopul este acela de a exercita domeniul gândirii, de a dobândi un mod de a gândi perfect transparent și concentrarea, evitând asocierea mentală involuntară și bogatul râu de emoții și gânduri.

În loc să trecem de la un gând la altul, meditația are drept scop controlarea acestui flux și orientarea lui spre bunăstare. La așa ceva folosește repetarea mecanică a unui gând, a unei rugăciuni, a unei fraze, a unei sentințe. Presupune dominarea voinței și capacitatea de a o controla și a o orienta în funcție de propriile scopuri și necesită stăpânirea propriilor emoții și sentimente.

O asemenea practică are nevoie de cultivarea inteligenței spirituale, pentru că doar dacă ne distanțăm de modul nostru de a gândi și de emoțiile noastre, de dorințele și de așteptările noastre, ne putem elibera de ele, putem să fim stăpâni pe ele. Această practică ne permite să transcendem

prejudecăți, atitudini negative și gânduri distructive care ne trec încontinuu prin minte.

Cu ajutorul acestui exercițiu, ne putem da seama cât de puțină atenție acordăm în general celor mai subtile trăsături care există în orice ființă; prin acest exercițiu se arată puterea anihilatoare pe care o au emoțiile negative.

12. Exercițiul solidarității

Cultivarea solidarității contribuie, cu eficacitate, la construirea unei societăți mai bune, mai demne și mai pașnice. Reprezintă, mai presus de toate, o modalitate de a cultiva inteligența spirituală. Când cineva practică solidaritatea, face acest lucru pentru că se simte strâns legat de celălalt, de durerile și de suferințele celuiilalt. Nu îl concepe ca pe o ființă separată, îndepărtată de propria sa sferă, ci ca pe o ființă care face parte din propria sa lume. Această conexiune profundă este baza autenticei solidarități.

De aceea, solidaritatea este o expresie a vieții spirituale, pentru că aceasta, departe de a închide individul în propria sa lume, într-un fel de solipsism autist sau de narcisism binevoitor, îl proiectează spre ceilalți, îl face receptiv și permeabil cu privire la tot ceea ce există.

Dezvoltarea inteligenței spirituale permite depășirea barierelor etnice și culturale, ne face apti de a transcende tendința spre încăpățănare și endogamie, de a strânge legături, dincolo de sfera propriului trib.

Marile personalități spirituale ale istoriei, de la Confucius până la Sfântul Francisc din Assisi, au exercitat, în mod responsabil, solidaritatea sau bunăvoința universală, depășind

orice fel de endogamie și de limbaj discriminator. Această deschidere necondiționată și universală care, în multe cazuri, creează neînțelegere, fobii și ranchiune este o consecință a vieții spirituale.

Dincolo de viziunile reduționiste ale solidarității, aceasta este asociată cu o profundă experiență de unitate și de interdependență, experiență ce are legătură cu inteligența spirituală. A fi solidar nu înseamnă pur și simplu a face o faptă de caritate, nu constă, la origine, în a da un bun material cuiva. Constă în trăirea unității, a apartenenței la Întreg și necesită, ca atare, depozedarea de *ego* și depășirea dualității.

Trăită în felul acesta, solidaritatea nu este o acțiune pură, nici un pragmatism pur; este, în primul rând și înainte de toate, o experiență spirituală, o uniune profundă cu ființa celuilalt.

Cuvântul *solidaritate* evocă sentimente, atitudini și comportamente de bunăvoință, de compasiune, de ajutor reciproc, de fraternitate, de generozitate și de angajament. A spune despre cineva că este solidar înseamnă a-l defini ca fiind o persoană înțelegătoare, deschisă, dispusă a stabili și a menține relații de colaborare și de cooperare, înseamnă a-l considera o ființă sensibilă față de lumea durerii, a nedreptăților și a discriminărilor de orice fel: într-un cuvânt, a fi generos. Persoana solidară, potrivit spuselor lui Richard Rorty, lărgeste *eul* la sfera *celorlalți*.

Este o practică ce se află mai aproape, dar și dincolo de justiție. Fidelitatea față de un prieten, înțelegerea față de cel maltratat, sprijinul acordat celui persecutat, miza pentru cauze nepopulare sau pierdute, toate acestea pot să

nu constituie întocmai o datorie de justiție, dar de solidaritate, da.

Nu este, deci, un simplu sentiment de compasiune, ceva asemănător cu o instanță emoțională, nici un simplu proces de asistență, nici proclamarea abstractă a unor ilustre, dar ineficiente principii. Nu înlocuiește nici datoria justiției, nici nu se confundă cu obligațiile anexe sau derivate din rolurile noastre profesionale. Este, după părerea teologului mișcării de eliberare, Jon Sobrino, „un mod de a fi și de a ne înțelege ca ființe umane, ce constă în a exista unii pentru alții cu scopul de a ajunge să fim unii cu alții, deschiși să dăruim și să primim unii de la alții și să ne acceptăm unii pe alții“.

Mulți cred că solidaritatea nu este altceva decât versiunea laicizată a fraternității universale propovăduită de creștinism, apărător al egalității de origine și al egalității de natură rațională a oamenilor, deoarece cu toții au același creator. Mistica fraternității proclamată de revoluționarii francezi pretindea apărarea individului față de stat. Socialismul utopic și marii anarhiști credeau că doar prin cooperare se poate obține fericirea.

„În întreaga societate umană — scrie Kropotkin — solidaritatea este o lege a naturii cu mult mai importantă decât lupta pentru existență, a cărei virtute ne este cântată de burghezi în versurile lor cu scopul de a ne îndobitoci în cât mai mare măsură posibil.“¹ Pentru Émile Durkheim, este moral tot ceea ce generează coeziune și armonie între persoane. Solidaritatea transcende reduta a ceea ce este privat,

¹ P. KROPOTKIN, *La moral anarquista*, Los Libros de la Catarata, Madrid, 1978, p. 125.

sfera individualismului și ne face să conștientizăm că eul este o realitate de legătură. Pentru persoana solidară, viața celuilalt nu este ceva care să îl lase indiferent. Ba chiar dimpotrivă, se simte responsabil de situația sa.

Datoria solidarității implică nu numai recunoașterea celuilalt care, în ceea ce privește persoana lui, este subiect al drepturilor și obligațiilor, ci și denunțarea structurilor nedrepte, a mecanismelor care produc excluderea și discriminarea socială și exigența morală de a lupta pentru o nouă cultură și pentru o nouă ordine socială.

Nimeni, niciun decret-lege, niciun stat, nu poate să impună obligația solidarității. Aceasta se naște dintr-o convingere profundă și reflexivă a persoanei care, conștientă de apărarea demnității tuturor oamenilor, a coeziunii profunde ce există între toate ființele universului, reacționează în fața inegalităților nedrepte, încercând să le smulgă cauzele din rădăcini.

Dacă într-adevăr s-ar întâmpla să nu existe o simplă trăsătură de solidaritate între ființele umane, oricare ar fi societatea, cultura sau clasa căreia i-ar aparține, decăderea globală ar fi foarte aproape. Doar din perspectiva încrederii într-o lume din ce în ce mai solidară, din perspectiva siguranței conform căreia cooperarea nu va dispărea de pe pământ, este posibil să construim viitorul.

VI

Beneficii ale inteligenței spirituale

JEAN-LUC HÉTU ÎN *L'HUMAIN EN DEVENIR* prezintă șapte criterii pentru a identifica maturitatea spirituală a unei persoane: deschiderea spre experiență, asumarea responsabilităților, îngrijirea relațiilor interpersonale, auto-depășirea, flexibilitatea, căutarea sensului vieții și cultivarea interiorității.

O persoană cultivată din punct de vedere spiritual este capabilă de a-și trăi propria viață și de a trăi relațiile cu ceilalți și cu lumea într-un mod semnificativ diferit. Dezvoltarea completă și deplină a unei persoane este posibilă doar dacă îi sunt stimulate toate facultățile și inteligența. Pentru acest lucru este nevoie de munca inteligenței spirituale. Beneficiile care provin din aceasta sunt multe și justifică efortul în mod exhaustiv.

Când cineva posedă o inteligență spirituală cultivată, examinează cu eleganță lucrurile insignifiante, sentimentele de antipatie, ca niște obiecte spirituale de proastă calitate, deoarece acestea irosesc energiile și epuizează sursele vieții.

Cultivarea inteligenței spirituale este benefică în multe domenii și niveluri. Ar fi o greșeală să considerăm că această formă de inteligență este folositoare doar în domeniul religios. Este condiția de posibilitate a experienței religioase, dar și în alte sfere ale vieții umane, precum cea profesională, cea familială și cea socială, este absolut benefică dezvoltarea acestui tip de inteligență.

O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual posedă mai multe abilități și capacități de a cultiva relațiile interpersonale, are mai multă capacitate de a cultiva arta și exercițiul fizic. În adâncurile ființei oricărui artist există o dezvoltare a inteligenței spirituale. La atletul profesionist nu numai că se produce o optimă dezvoltare a inteligenței chinestezice și corporale, dar în el palpită și o forță spirituală care îi permite să depășească bariere, să se orienteze spre noi ținte, să se transeandă în mod nedefinit.

1. Bogăția interioară: creativitatea

Primul beneficiu al cultivării inteligenței spirituale este bogăția interioară. Când spunem despre cineva că posedă o bogăție interioară nu ne referim la trăsăturile sale fizice, nici la proprietățile sale materiale. Spunem despre el că posedă o lume proprie.

Nimic nu ne apără mai bine de plictiseală decât bogăția interioară. O persoană bogată din punct de vedere spiritual are o nesfârșită activitate de gânduri, distracția ei se reînnoiește permanent prin diversele fenomene ale lumii interioare și exterioare, puterea și impulsul de a realiza combinații mereu diferite de cele obișnuite poziționează

mintea în afara domeniului plictiselii, excepție făcând momentele de relaxare.

Persoana care dezvoltă inteligența spirituală are drept beneficiu imediat o sensibilitate crescută și o mai mare vehemență a voinței, o înflăcărare. Din coeziunea ei cu acestea apare o intensitate mult mai mare și o sensibilitate mărită față de durerile spirituale și chiar și față de cele trupești.

2. Profunzime în privire

Inteligența spirituală nu este străină de dezvoltarea simțurilor. O persoană cultivată din punct de vedere spiritual învață să privească în profunzime.

A învăța să vezi constă în a obișnui privirea cu calmul, cu răbdarea, cu liniștita așteptare, a întârzia judecata, a focaliza din toate părțile posibile și a cuprinde cazul particular. Cultivarea vieții spirituale ne permite să nu reacționăm instantaneu la stimulii externi, ne oferă puterea necesară pentru a ajunge să ne dominăm instinctele.

Søren Kierkegaard, care a locuit toată viața în Copenhaga, excepție făcând cele trei călătorii la Berlin, afirmă în *Conceptul de anxietate*: „Viața este destul de bogată, trebuie doar să vedem acest lucru; nu este nevoie să mergem până la Paris sau Londra, căci asta nu folosește la nimic atunci când nu știm să privim.”¹

¹ S. KIERKEGAARD, *El concepto de la angustia*, Espasa-Calpe, Madrid, p. 125.

Edith Stein exprimă, cu luciditate, profunzimea privirii umane și o distinge de cea a animalului: „Când privesc un animal în ochi, există în ei ceva ce parcă se uită la mine. Privesc în interiorul lor, în interiorul unui suflet care observă privirea și prezența mea. Dar este vorba de un suflet mut și prizonier: prizonier în sine însuși, incapabil de a se deplasa în spatele lui și de a se capta pe sine însuși, incapabil de a ieși din el însuși și de a se apropia de mine.”¹

„Când privesc în ochi un om — conchide Edith Stein — privirea lui îmi răspunde. Mă lasă să pătrund în interiorul său sau mă respinge. Este stăpân pe sufletul său și, ca atare, poate deschide sau închide porțile acestuia. Poate ieși din el însuși și pătrunde în lucruri. Când doi oameni se privesc, se află față în față un eu cu un alt eu. Poate fi vorba de o întâlnire în afară sau de o întâlnire în interior. Dacă este vorba de o întâlnire în interior, celălalt eu este un tu.”²

Privirea ființei umane vorbește. Un eu stăpân pe sine și treaz privește din această perspectivă. Obişnuim să mai spunem și: o persoană liberă și spirituală. A fi persoană înseamnă a fi liber și spiritual.

3. Conștiință critică și autocritică

Unul dintre principalele beneficii ale cultivării inteligenței spirituale este conștiința critică. Atitudinea critică față de noi înșine și față de lume nu se dobândește cu ajutorul celorlalte forme de inteligență. Doar o ființă capabilă de a se distanța și de a se despărți mental de ea însăși, de propria

¹ E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 648.

² *Ibidem*.

ei circumstanță, de idealurile, valorile și credințele sale poate emite o critică adecvată asupra tuturor acestor lucruri. Critica, la fel ca și sensul umorului, este rodul procesului de distanțare.

Marii oameni de referință care s-au evidențiat prin activitatea lor spirituală au fost în special critici. Spiritualitatea, contrar a ceea ce se crede de obicei, este motorul criticii sociale, al sistemelor și al instituțiilor. Când cineva este introdus adânc în ele, nu le înțelege deficiențele, nu-și imaginează lumi alternative și se limitează la a reproduce modelul. În marii revoluționari zvâcnește o viață spirituală, o conștiință critică, iar aceasta, uneori, se traduce prin reforme, dacă nu chiar prin transformări violente.

Cei mai puternici oameni, spiritual vorbind, au fost foarte critici în ceea ce privește propria lor persoană. Cine năzuiește să trăiască cu credință niște idealuri și observă că este cu mult prea departe de ele experimentează o puternică nedumerire. Inteligența dezvoltată în mod adecvat oferă capacitatea de a ne da seama de distanța care există între ceea ce suntem și ceea ce ne dorim să fim.

4. Calitatea relațiilor

În relațiile interpersonale nu putem înlocui o persoană cu alta. Această înlocuire este posibilă în ceea ce privește un post la locul de muncă sau îndeplinirea unei sarcini, în ceea ce privește o poziție socială, căci în aceste cazuri o persoană o poate înlocui pe alta și îi poate ocupa locul cu mai mult sau mai puțin succes și competență, dar orice persoană este o lume de neînlocuit. Această persoană, din punct de vedere a ceea ce înseamnă ea pentru mine, nu

poate fi schimbată cu nicio alta, oricât de mult o nouă relație ar putea să mă consoleze de pierderea celei dintâi.

Cultivarea inteligenței spirituale oferă capacitatea de a stabili relații interpersonale de profunzime, care transcend lista de nume, imaginea, planul superficialului, și de a capta indisolubila individualitate a fiecărei ființe umane. Datorită acesteia, putem transcende materialitatea, descoperim bogăția interioară a celuilalt. Acest lucru deschide niște posibilități extraordinare pe care este incapabil să le vadă cel care se mișcă în planul superficialității.

Distanțarea ne permite să-l vedem pe celălalt în profunzime și să-l respectăm în individualitatea sa, dar, în același timp, oferă și capacitatea de a zări acele elemente comune care leagă toate ființele între ele, dincolo de trăsăturile lor externe. Inteligența spirituală ne permite să dărâmăm frontiere și ziduri, să înlăturăm orice expresie de rasism sau elitism, dar fără să eliminăm singularitatea pe care o are fiecare dintre noi într-un întreg fără formă. Oferă capacitatea de a iubi dincolo de diferențe, de a transcende planul afecțiunilor, al simpatiilor, al antipatiilor, al fobiilor.

Adevărata iubire pe care o predică și o practică marii maeștri spirituali ai umanității nu face diferența între compatrioți și străini, între persoana răufăcătoare și cea bună la suflet, între sfinți și păcătoși, între culți și inculți. Se deschide la fel spre toți și îi respectă la fel pe toți, deoarece toți fac parte din marele Întreg, sunt interdependenți și efemerii; sunt expuși în mod egal la boală, la durere, la îmbătrânire și la moarte; toți sunt supuși schimbării. Iubirea spirituală cuprinde *toate* ființele, pentru că toate sunt manifestări ale uneia și aceleiași Ființe.

5. Autodeterminarea

Autodeterminarea este un beneficiu direct al cultivării inteligenței spirituale. Pentru a fi autonom, trebuie să-ți reglementezi viața din tine însuși, dar poți face acest lucru numai dacă conștientizezi cine ești. Această distanțare în ceea ce privește lumea, în ceea ce privește restul oamenilor, această capacitate de a transcende societatea, legile care provin din ea și de a fi conștient de tine însuși pentru a putea trăi în conformitate cu tine însuși este o putere a inteligenței spirituale.

Adevărata viață autonomă este întotdeauna o cucerire, niciodată o întâmplare. Este rezultatul unei lupte, al unei munci de distanțare și de discernământ personal. Scopul definitiv este viața autonomă, nu suficiența. Suficiența este nerealizabilă, deoarece suntem ființe interdependente și avem nevoie de ceilalți pentru a ne putea dezvolta existența individuală. O ființă independentă s-ar descurca singură, nu ar avea nevoie de nimeni.

Condiția noastră este umilă, dar putem să atingem un anumit grad de autodeterminare dacă suntem capabili de a ne distanța și de a transcende mediul natural și cultural în care suntem amplasați. Libertatea umană este întotdeauna limitată, pentru că este o calitate a unei ființe care, prin definiție, este limitată.

Nicio persoană nu este liberă de circumstanțe; este liberă doar să adopte o poziție față de ele, dar nu le determină fără vreun motiv. Depinde de ea, în ultimă instanță, să decidă dacă poate trece sau nu peste circumstanțe. Nu există scuze. Există un prilej de a acționa prin care ființa umană se poate ridica deasupra circumstanțelor pentru

a se situa în dimensiunea umană. Această libertate include libertatea de a adopta o poziție în ceea ce privește propria persoană pentru a se confrunta cu sine însuși.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a conștientiza prezența eului ca ceva străin de lume. Adevărata autodeterminare constă în a trăi în conformitate cu eul. Un eu reflexiv nu răspunde în mod mecanic la stimulii externi; este capabil să-și prezinte propriile acțiuni, să decidă în mod liber, să facă din viața sa personală un proiect unic.

Prin cultivarea inteligenței spirituale, privirea pătrunde într-o lume de lucruri, dar această lume nu se impune. Lucrurile îndeamnă a porni în căutarea lor, a le contempla din diferite puncte de vedere și a pătrunde în ele. Când cineva dă curs acestei invitații, se deschide din ce în ce mai mult. Dacă nu o urmează — și poate, de fapt, să refuze să o facă — imaginea lumii rămâne săracă și incompletă. Există ceva în lucruri ce atrage și incită, ce trezește dorința de a pune stăpânire pe ele.

Ființa umană, ca urmare a puterii sale spirituale, nu se consacră competiției stimulilor și a răspunsurilor; îi poate înfrunța. Ca persoană autodeterminată, are puterea libertății. Eul poate să decidă a face sau a neglija ceva, a face un lucru sau altul. Dat fiind faptul că poate să perceapă exigențe și să le dea curs, este în stare să-și traseze obiective și să le transforme în realitate prin faptele sale. A putea și a trebui, a dori și a acționa sunt strâns legate între ele. Inteligența spirituală, cu viața ei premeditată, ordonează lumea sensibilă și, făcând asta, pătrunde cu privirea ei, în interiorul lucrurilor. Perceperea sensibilă a lucrurilor este o acțiune esențială, dar, pe baza capacității spirituale, poate

face mult mai mult, își poate întoarce privirea înapoi, poate reflecta și, în acest fel, poate capta faptele propriiei sale vieți.

Ființa umană este umană în toate circumstanțele vieții și continuă să fie și în cele mai nefavorabile și mai puțin demne. Sub nicio formă nu reneagă umanitatea sa, ci, mai degrabă, „se decide în favoarea ei“, într-un mod necondiționat.

Max Scheler scrie în *Poziția omului în cosmos* (1928): „Omul își poate reprima și stăpâni propriile impulsuri, poate *refuza* hrana imaginilor obligatorii și a reprezentărilor. Comparat cu animalul care spune mereu da realității, chiar și atunci când îi este frică de ea și o evită, omul *este ființa care știe să spună nu, ascetul vieții, eternul protestant* împotriva realității. Tot în comparație cu animalul [...], *este eternul Faust...*, bestia niciodată mulțumită de realitatea înconjurătoare, întotdeauna avidă să înlăture limitele ființei sale acum, aici și în acest fel, limitele «mediului» său și ale propriiei sale realități actuale.”¹

Inteligența spirituală oferă proprietatea fundamentală a unei ființe umane pe deplin realizate: independența, libertatea sau autonomia existențială față de lanțurile și constrângerea mediului înconjurător, a vieții, a tot ceea ce aparține caracterului instinctual. Prin inteligența spirituală, ființa umană nu este legată de instinctele sale, nici de lumea înconjurătoare; este liberă față de lumea care o înconjoară, este deschisă spre orice.

¹ M. SCHELER, *El puesto del hombre en el cosmos*, Alba, Barcelona, 2000, p. 45.

Viktor Frankl spune: „Libertatea felului meu de a fi o cunosc prin psihanaliză; libertatea mea pentru schimbare o cunosc prin autodeterminare. Autodeterminarea se produce în conformitate cu îndemnul delfic: «Cunoaște-te pe tine însuși»; autodeterminarea înseamnă potrivit spuselor lui Pindar: «Să ajungi să fii ceea ce ești».”¹

6. Simțul limitelor

Ființa umană este îndboldită să-și depășească nevoile, să le transceandă, să transforme în realitate posibilitățile sale. Este, în esență, o ființă care transcende necesitățile. Rareori ceva „transcende posibilitățile unei ființei umane“, dar omul depășește întotdeauna necesitățile. Este raportat la necesități, dar printr-o raportare liberă.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a identifica limitele și rezistențele care însoțesc în mod permanent viața umană. Oferă ființei umane capacitatea de a-și cunoaște limitele, de a-și simți slăbiciunile, de a ajunge să fie conștientă de fragilitatea sa și de caracterul său efemer. Știe că este limitată, că ar fi putut să nu existe, că va înceta să mai existe, că viața ei este trecătoare. Este ființa limitei, care nu se mulțumește cu constatarea că există o limită, deoarece voința sa o îndeamnă să transceandă această limită, să meargă dincolo de ea.

Și animalul este vulnerabil și fragil; în anumite aspecte, mai puțin instabil decât ființa umană, dar în altele, cu mult mai mult; totuși, nu este conștient de acest lucru și, deși luptă pentru a supraviețui, se apără și atacă numai ca să

¹ V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 2003, p. 190.

continue să trăiască, nu-și pune problema de a-și transcende limitele, de a înceta să fie ceea ce este pentru a reuși să devină ceva superior.

Experimentăm în mod constant faptul că lucrurile cu care avem de-a face sunt limitate: o bucată de lemn, o floare, o încăpere. Toate sunt limitate în funcție de stabilitatea, de efectul și de durata lor. Același lucru este valabil și pentru legăturile dintre lucruri: un oraș ca ansamblu arhitectonic și sociologic, vegetația unei țări, istoria unui popor, pământul ca un corp cosmic.

Experiența limitării însoțește orice existență, de orice tip ar fi ea, într-un mod atât de constant și fără vreo excepție, încât, de regulă, nu este înțeleasă separat, ci este asumată în caracterul general al vieții. Această experiență devine stringentă doar în momente de necesitate, de neputință în fața unei îndatoriri, pe care nu o dominăm, sau în fața unei pierderi pe care nu o putem evita.

Experiența limitării asumă un caracter special în ceea ce privește experiența morții, dat fiind faptul că aceasta reprezintă sfârșitul existenței noastre imediate. „Viața” reprezintă forma de existență; dar forma fundamentală a vieții ni se prezintă în conștiință sub forma morții. Aceasta începe încă din primul moment al vieții și însoțește ființa umană în mod constant, pentru a ajunge, în cele din urmă, la deplinătatea ei în procesul conclusiv al morții.

Experiența limitării vieții ajunge la deplinătatea sa în experiența morții. La naștere există un factor de biruință, tocmai în faptul că omul este născut fără inițiativa lui proprie și fără consimțământul lui. Iar acest lucru se întâmplă

într-o anumită individualitate și dispoziție, precum și într-o situație caracterizată prin ereditate. De aceea, nașterea este atât un dar, cât și o impunere.

7. Cunoașterea posibilităților

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a cerceta posibilitățile vieții. Nu permite numai cunoașterea limitelor inerente ființei noastre, a frontierelor fizice, psihice și sociale, ci și, în plus, ne informează care sunt posibilitățile noastre. Inteligența spirituală deschide orizonturile de realizare a persoanei, dar niște orizonturi reale, pornind de la o cunoaștere necesară a frontierelor propriiei ființe.

Pe baza acestei puteri spirituale, ființa umană poate iubi, își concepe provocări, orizonturi de viitor, face din viața sa un proiect personal. Prin voința sa determină faptele sale și orientează folosirea puterilor sale. Actul de voință în sine este o activitate de o specială intensitate, astfel că, prin însăși natura sa, dispune pentru realizarea acesteia de o cantitate de energie mai mult sau mai puțin mare.

Actul voinței nu este legat de acea cantitate de energie de care dispune ființa umană prin însăși natura sa, ci o poate obține din întreg organismul. Cu cât este mai mare frecvența cu care face acest lucru, cu atât va fi mai mare și dezvoltarea pe care o va resimți puterea de voință, adică, va dispune în mod obișnuit de mai multă energie pentru activitățile de voință și fiecare faptă îi va fi mai ușor de realizat. Voința nu este legată nici măcar de limitele naturii. Dacă cineva își dirijează voința din perspectiva inteligenței spirituale și o cultivă în profunzime, își dezvoltă energia pe baza unui plan.

De asemenea, este posibilă și utilizarea în activități trupești a puterii obținute din lumea spirituală. Când constituția trupească este fragilă, această utilizare are nevoie de un consum special de energie, dat fiind faptul că omul nu este orientat în mod firesc spre aceste activități și că un trup fragil nu posedă în aceeași măsură ca unul robust posibilitatea de a se reface recurgând la lumea materială.

Ființa umană nu poate trăi într-o permanentă stare de nehotărâre, deoarece personalitatea sa ar rămâne descen-trată, fără o axă fundamentală și consistentă, în jurul căreia să-și întregească toate acțiunile. Fără acel dinamism intern și profund, ar fi o jucărie a circumstanțelor înconjurătoare și imediate și nu ar atinge un nivel de maturitate pe deplin format. I s-ar întâmpla ca aceora care, din cauză că nu renunță la niciuna dintre posibilități, lasă deschis, pe termen nedefinit, procesul de luare a unei decizii și mențin un comportament ce are o nuanță parțială și tulburătoare.

8. Transparență și receptivitate

Dezvoltarea inteligenței spirituale ne face mai receptivi la stimuli, mai capabili de a ne impregna cu ceea ce se întâmplă în afara eului nostru. Reprezintă beneficiul transparenței, o mai mare capacitate de a ne bucura de prezent, de momentul de față. Un rod prețios al acestei cultivări constă în dirijarea atenției noastre spre prezent și spre viitor într-o proporție corectă, cu scopul de a evita ca unul să-l ducă de răpă pe celălalt.

Există mulți oameni care trăiesc prea mult în prezent: cei nechibzuiți; alții, care trăiesc prea mult în viitor: cei fricoși și îngrijorați. Rareori se produce justa măsură. Cei care

prin aspirațiile și speranțele lor trăiesc doar în viitor privesc întotdeauna înainte și aleargă cu nerăbdare la întâlnirea cu lucrurile viitoare, căci pentru ei numai acestea le pot aduce adevărata fericire; dar între timp lasă ca prezentul să treacă neobservat, fără a se bucura de el.

În loc să fim în mod constant și exclusiv ocupați cu planurile și preocupările pentru viitor, sau să ne consacram nostalgiei trecutului, nu ar trebui să uităm niciodată că prezentul este singura noastră certitudine și realitate; în schimb, viitorul aproape întotdeauna se dovedește a fi diferit de ceea ce ne imaginăm noi și chiar și trecutul a fost, de asemenea, diferit: și trecutul și viitorul, în ansamblul lor, au mai puțină importanță decât ni se pare nouă. Distanțarea, care este un exercițiu specific inteligenței spirituale, face ca cele mai mici obiecte pe care le vede ochiul să fie mai mari în mintea noastră. Doar prezentul este adevărat și real: este timpul cu adevărat deplin și doar în el se localizează existența noastră.

Persoana care cultivă inteligența spirituală se bucură în mod conștient de fiecare oră suportabilă și lipsită de vicisitudini sau dureri. Nu se tulbură, supărându-se din cauza speranțelor eșuate din trecut sau din cauza neliniștilor viitoare. Nu refuză clipa prezentă, nici nu o strică intenționat din cauza supărării trecutului sau a neliniștii pentru ceea ce o să urmeze.

Ziua de azi vine o singură dată și nu se mai repetă niciodată. Ni se pare că ziua de azi se va întoarce mâine; totuși, mâine este o altă zi, care vine tot o singură dată. Fiecare zi este o parte componentă și de neînlocuit a vieții, dar

considerăm mai degrabă că este cuprinsă în viață, așa cum indivizii sunt cuprinși în conceptul comun.

9. Echilibru interior

Printre beneficiile unei corecte și asidue cultivări a inteligenței spirituale se află echilibrul interior. Munca spirituală produce o transformare interioară, atât în ceea ce privește capacitățile și nivelul de conștiință, cât și comportamentele și atitudinile.

După cum se exprimă Dyson, inteligența spirituală dezvoltă resursele interne ale unei persoane, bogăția eului. Oferă conștiință internă, justifică, oferă capacitate, energie și generează încredere și speranță și, împreună cu toate acestea, o mai mare capacitate de a înfrunta greutățile vieții. Are drept beneficiu întărirea interioară, ceea ce conduce la o mai accentuată bunăstare psihologică și o bună sănătate mentală.

Echilibrul interior sau, potrivit stoicilor, liniștea sufletului (*tranquillitas animae*) nu este niciodată un fapt întâmplător, un efect neașteptat. Necesită o muncă imensă, căci specificul vieții este mișcarea și schimbarea, iar a atinge echilibrul sufletească și pacea spiritului nu este o sarcină ușoară.

Inteligența spirituală ne face apti pentru a ne distanța de ceea ce se întâmplă, de ceea ce este frumos și urât, rău și bun, de tot ceea ce se întâmplă în mediul nostru înconjurător. Unii stoici care au exercitat în special indiferența față de lume (*indifferentia mundi*) au atins, după îndelungate

exerciții spirituale, stăpânirea de sine pe care au înțeles-o ca pe fundamentul fericirii.

Echilibrul personal nu depinde numai de cultivarea inteligenței emoționale. Aceasta ne face apți pentru a identifica fondul emoțional care există în ființa noastră și pentru a ne exprima emoțiile și pentru a le orienta în mod adecvat, chiar și pentru a ni le stăpâni atunci când este nevoie, dar inteligența spirituală ne permite să ne distanțăm de ele și să le transcendem.

10. Viața ca proiect

Ființa umană experimentează capacitatea de a se autodirija (autoconduce), în ciuda limitărilor și a determinismelor sale parțiale, deoarece este conștientă de faptul că, mai presus de toate, își poate orienta existența înzestrând-o cu un stil propriu și caracteristic.

Inteligența spirituală oferă puterea de a transforma viața într-un proiect, de a orienta celelalte forme de inteligență spre scopul ales în mod liber.

Realizarea personală a unui proiect de viață nu este o retragere narcisistă în propriul eu, ci posibilitatea de a se dăruia unei sarcini care transcende eul. Sensul vieții nu se centrează asupra propriei persoane, ci ne deschide spre ceilalți. „A trăi omeneste — scrie Pedro Laín Entralgo — este a plănuși și a întreba; cine plănuiește, întreabă și cine întreabă, plănuiește. Întrebarea este expresia rațională a proiectului; proiectul este temelia vitală sau existențială a întrebării.“

În împrejurări normale, nicio ființă umană nu este dirijată, nu este legată de un impuls care să o oblige să se comporte într-un anumit fel, pe deplin în afara sorții pe care dorește să o dea voinței sale libere. Este o experiență care se ivește în momentul în care orice persoană se confruntă cu problema vieții sale.

Orice persoană este, la naștere, aruncată într-o lume neprimitoare, înconjurată de circumstanțe și de realități pe care nu le-a putut alege. Misterul îi apare din toate părțile și are nevoie să găsească, pentru învingerea acestei nedumeriri, un orizont care să-i lumineze existența. Este liberă și trebuie să dea acelei existențe o orientare de care să se simtă responsabilă, dar are nevoie să știe care este scopul spre care să-și orienteze efortul.

Libertatea nu este o spontaneitate oarbă, nici un comportament anarhic pentru a acționa în fiecare moment după placul fiecăruia sau în funcție de nevoile cele mai urgente. A fi liber necesită un proiect de viitor, care determină comportamentul în conformitate cu ținta pe care fiecare și-a trasat-o. Este o sarcină care ne îndeamnă a trăi pe baza unui anumit itinerar pentru a obține ceea ce pare demn și convenabil.

Așa cum muncitorul care ajută la construirea unei clădiri fie nu cunoaște planul de ansamblu, fie nu îl are întotdeauna în vedere, același lucru i se întâmplă și omului atunci când deșiră zilele și orele vieții sale, ținând cont de totalitatea desfășurării existenței sale și de caracterul acesteia.

Cu cât este mai demnă, mai relevantă, mai planificată și mai individuală viața, cu atât este mai necesar și benefic faptul ca omul să aibă la vedere conturarea restrânsă

a acesteia. Acest lucru este posibil doar dacă omul își cultivă inteligența spirituală, dacă se inițiază în propria cunoaștere, în cunoașterea a ceea ce își dorește cu adevărat înainte de toate, ceea ce este, deci, esențial pentru fericirea sa; apoi, în cunoașterea a ceea ce ocupă locurile al doilea și al treilea; de asemenea, se include și faptul de a ști care este în ansamblu vocația sa, ce rol are și care este relația lui cu lumea. Dacă toate acestea au un caracter relevant și măreț, viziunea planului său de viață pe scară mai mică îl va întări, îl va însufleți și îl va înălța mai mult decât orice alt lucru, îl va stimula în activitate și îl va împiedica să o apuce pe căi greșite.

La fel cum nici drumețul nu zărește și nu cunoaște în ansamblu drumul parcurs cu toate întorsăturile sale până ce nu ajunge la un anumit punct, la fel nici ființa umană nu cunoaște adevărata conexiune a faptelor, creațiilor și realizărilor, exacta consecință și înlănțuire a vieții și chiar și valoarea acesteia până ce nu ajunge la sfârșitul unei perioade a vieții sau chiar la sfârșitul întregii sale vieți.

În timp ce suntem adânciți în faptele și realizările noastre, acționăm întotdeauna în conformitate cu calitățile stabile ale caracterului nostru, sub influența motivelor și în măsura capacităților noastre; adică, întotdeauna cu necesitate, făcând în fiecare moment exact ceea ce ni se pare potrivit și corect în acel moment. Doar rezultatul arată ceea ce a apărut de aici și privirea retrospectivă a întregului ansamblu scoate în evidență modul în care și mijlocul prin care s-a ajuns la acel rezultat. Tocmai de aceea, în timp ce realizăm fapte mărețe nu suntem conștienți de ele. Doar pornind de la ansamblu în conexiunea lui se disting apoi și vedem dacă am luat-o pe drumul cel bun.

11. Spirit de sacrificiu

Atribuim forță spirituală celui care este capabil de a se sacrifica, de a suporta o suferință enormă sau de a experimenta o mare bucurie fără să fie zguduit nici măcar în cel mai adânc strat al personalității sale.

A se sacrifica înseamnă a dăruia ceva foarte drag. Foarte drag înseamnă nu doar că este considerat ceva valoros în sine, ci ceva ce dă valoare propriei ființe. Este vorba de ceva ce a fost primit în propriul interior și cu care suntem în intimă armonie.

Marile suferințe și bucurii experimentate în adâncurile ființei emoționează și fac să ne vibreze interiorul. Când o ființă umană își cultivă inteligența spirituală, ființa sa rămâne liniștită, fermă, nepăsătoare, dar nu pentru că ar fi insensibilă, ci pentru că trăiește acele stări în deplinătatea lor, ca de la distanță, căci intimitatea sa posedă ceva care îi permite să facă față la tot ceea ce îi rezervă viitorul. În asta constă ceea ce se numește forță spirituală.

Dacă cineva *găsește* un sens vieții, se simte fericit și este dispus să suporte orice fel de privațiuni și chiar să-și pună în pericol propria viață pentru a atinge acest țel. Și invers, dacă cineva nu atribuie *niciun* sens vieții, o blestemă pe aceasta, deși, în exterior, lucrurile îi merg bine. În ciuda bunăstării și a luxului care îi pot însoți existența, golul îl roade pe dinăuntru.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a transforma viața personală într-un proiect, dar dezvoltarea oricărui proiect cere, în mod obligatoriu, renunțări și sacrificii. O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual știe să

facă diferența, la fiecare răspântie, între ceea ce contribuie la dezvoltarea proiectului său personal și ceea ce împiedică realizarea acestuia. Știe să se distanțeze de ceea ce este seducător, dar irelevant, și captează ceea ce este necesar pentru a-și emite în mod creativ miza existențială.

Personalitățile de referință din istoria umanității și-au dus la capăt proiectele individuale cu tenacitate și perseverență, cu o mare capacitate de sacrificiu și cu un devotament autentic. Această capacitate este unul dintre marile beneficii ale cultivării inteligenței spirituale pe care trebuie să-l recuperăm urgent, în epoca noastră, caracterizată prin căutarea imediată și nedureroasă a beneficiului.

12. Trăirea din plin a clipei

Memoria o face pe ființa umană aptă de a-și aminti trăiri, fapte care s-au întâmplat în trecut, în timp ce imaginația o face aptă de a proiecta viitorul și de a identifica orizonturi posibile care pot sau nu să devină reale. Tocmai pentru că dispune de aceste capacități extraordinare ajunge să aibă conștiință istorică, să simtă trecerea timpului.

În procesul de construire a sensului vieții memoria joacă un rol determinant; permite identificarea greșelilor și a realizărilor și acționează ca ghid atunci când trebuie să se ia decizii în prezent. Și imaginația este esențială, deoarece permite să proiectăm idealuri, să ne fixăm orizonturi, să trasăm noi rute în viitor.

În afară de a-și aminti și de a anticipa, ființa umană are capacitatea de a trăi momentul prezent, de a se bucura de acesta cu intensitate maximă, de a savura tot ceea ce i se

oferă în fiecare moment. Totuși, tendința de a proiecta și de a-și aduce aminte limitează capacitatea de a trăi *din plin* momentul actual. În mod frecvent, grija pentru ziua de mâine ascunde frumusețea prezentului, dar și amintirea unui trecut ce reapare periodic îngreunează această trăire.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a ne distanța de lume, de ceilalți, de mediul cultural, social și politic în care suntem situați, dar, de asemenea, ne face apti pentru a transcende memoria și viitorul. Este posibil să trăim prezentul în fiecare clipă doar dacă ne stăpânim memoria și imaginația.

Persoanele inteligente din punct de vedere spiritual trăiesc cu maximă intensitate clipa actuală, fiecare moment ce se oferă în viață, nefăcându-și griji pentru trecut sau pentru viitor. Aceste persoane știu că totul este trecător, dar că fiecare clipă din această trecere este o poartă de acces spre eternitate. Savurează intens bucuria de a trăi, frumusețea și bunătatea care se manifestă în fiecare moment. Nu suferă din cauza trecerii timpului, din cauza îmbătrânirii sau a morții. Se bucură intens de clipa prezentă și acest lucru reprezintă sursa bucuriei lor. Bucuria lor nu este o stare de spirit provocată de un obiect de consum, de un succes precis sau de o recunoaștere publică. Aceasta provine din adâncuri, din faptul că există acum, că se bucură de frumusețea care există în lucruri.

Persoanele profunde din punct de vedere spiritual, atât din mediul oriental, cât și occidental, se caracterizează prin această bucurie și prin acest echilibru sufletească, prin această capacitate de a-și domina obsesia pentru ziua de mâine și amintirea vagă a trecutului. Trăiesc cu calm ziua actuală,

o concep ca pe un întreg, ca pe un dar plin de posibilități. Nu permit ca demonii trecutului, sau justificatele griji pentru ceea ce se presupune că se va întâmpla să otrăvească momentul actual.

„Bucuria — spune Søren Kierkegaard — înseamnă a fi cu adevărat prezent cu tine însuți; dar a te vedea cu adevărat actual față de tine însuți este echivalent cu acest *azi*, cu acest *a fi* la zi, *a fi* cu adevărat *la zi*. Și în aceeași măsură în care este adevărat că tu ești la zi, în aceeași măsură în care tu te simți din ce în ce mai pe deplin actual față de tine însuți în a fi la zi, în aceeași măsură va înceta să mai existe pentru tine ziua de mâine, ziua nenorocirii. Bucuria este timpul prezent, punând tot accentul pe structura *timpul prezent*. Din acest motiv Dumnezeu este fericit. Cel care întotdeauna spune: azi; cel care întotdeauna și la infinit este actual față de el însuși în acest a fi la zi.”¹

Această trăire deplină a clipei nu intră în contradicție cu a face din viață un proiect personal. A da sens vieții înseamnă a face din ea o îndatorire care să aibă ca obiectiv un scop nobil, ceva care să merite dăruirea și sacrificiul; dar acest lucru nu înseamnă a transforma prezentul în simplu instrument sau pretext al viitorului.

Cine trăiește cu entuziasm proiectul său de viață, cine-și iubește meseria, misiunea, cine se dedică cu pasiune muncii pe care o desfășoară în lume, simte bucuria de a trăi, fără a ține seamă dacă proiectul său pe termen lung ajunge la apogeu. Când cineva este ocupat în prezent, absorbit de ceva care îl satisface cu adevărat, care îi umple orele până

¹ S. KIERKEGAARD, *Los lirios del campo y las aves del cielo*, Trotta, Madrid, 2007, p. 192.

într-acolo încât nu-și dă seama de trecerea timpului, trăiește prezentul la maximă intensitate, nu-și face griji pentru rezultate sau pentru beneficii, pentru că viața lui are sens deplin, chiar dacă nu ar exista ziua de mâine, chiar dacă totul ar fi șters de timp.

Când o persoană trăiește deplina prezență a clipei actuale, nu suferă din cauza scurgerii timpului, nici din cauza morții sigure; este conștientă de faptul că, atunci când va veni tragica zi, va putea să mărturisească faptul că a trăit, că s-a bucurat de viață, că și-a simțit ființa aici, pe pământ. Cine trece în mod automat de la o clipă la alta, așteptând un viitor care se presupune că ar fi fericit, trăiește neliniștit și temător. Nu are nicio garanție că va ajunge la un asemenea viitor și acest mod de a urmări cu încordare ziua de mâine îl transformă într-un sclav.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a simți bucuria de a trăi și transcende mania de a specula și obsesia de a-ți aduce aminte. Această bucurie este cea pe care Søren Kierkegaard o vede reflectată în crinii câmpului și în păsările cerului. Acestea nu trebuie să se exercite pentru a atinge o asemenea stare de desprindere, deoarece le lipsește conștiința istorică; nu resimt trecerea timpului, apropierea morții, nu cunosc trecutul, nici ziua de mâine. Ființa umană, pentru a atinge o asemenea stare de integrare deplină în clipa de față, trebuie să-și exercite din greu inteligența spirituală și să învingă tentațiile nostalgiei și grijile referitoare la viitor. Atunci este capabilă de a-și da seama că fiecare zi este o posibilitate; fiecare zi de azi este un dar unic și irepetabil.

Kierkegaard se întreabă: „Oare nu ar fi un motiv de bucurie faptul că te-ai născut, că ești, că obții «azi» strictul necesar pentru a supraviețui; că te-ai născut om; că vezi — gândește-te la asta! — că poți să vezi, să auzi, să miroși, să guști, să atingi? Că soarele strălucește pentru tine, și că pentru tine, când soarele obosește, apare luna și strălucesc stelele? Că vine iarna și toată natura se ascunde și se înstrăinează în mod jucăuș, amuzându-te? Că vine primăvara și odată cu ea vin și păsările în stoluri nenumărate, pentru a te înveseli; și că iarba încolțește și pădurea crește și se oficiază nunți în interiorul ei, și toate acestea pentru a te bucura pe tine? Că toamna și păsările migrează, nu pentru a fi elogiate, în niciun caz, ci pentru ca tu să nu te plictisești de ele; și că pădurea își ascunde toate podoabele pentru data viitoare, pentru a te putea bucura de ele data viitoare? Oare nu sunt toate acestea motive de bucurie?”¹

¹ *Ibidem*, pp. 192-193.

VII

Atrofia inteligenței spirituale

TOATE FACULTĂȚILE FIINȚEI UMANE se pot afla într-o stare potențială sau actuală. Doar prin exercițiu este posibil ca facultățile potențiale să dobândească strălucire și să se dezvolte.

Ființa umană, prin simplul fapt că există, are capacitatea de a se exprima verbal, de a scrie și de a citi, dar nu poate realiza cu adevărat aceste funcții decât dacă se antrenează pentru ele. Același lucru se întâmplă și cu inteligența spirituală. Dacă nu este antrenată, se produce o atrofiere din care derivă consecințe grave.

Nu este posibil să dezvoltăm toate capacitățile în mod simultan și în aceeași măsură și nici nu se pot actualiza toate odată. Când capacitatea de înțelegere muncește în mod intens, ființa umană abia aude sau vede ceea ce se întâmplă în jurul ei. Când cineva este afectat din punct de vedere emoțional, nu se poate folosi de capacitatea sa de a înțelege. Dispunem de o cantitate concretă de forță care poate fi folosită în diferite direcții, dar întrebuintarea uneia dintre direcții le privează de forță pe cele rămase.

Ființa umană este o entitate dinamică, un organism complex, un întreg unitar plin de viață, aflat în continuu proces de creare și de transformare. În fiecare moment concret se actualizează doar foarte puțin din ceea ce este ea. Nu toate capacitățile ajung să se transforme în obiecturi, căci multe dintre capacități rămân nerealizate de-a lungul întregii vieți.

Nu suntem niciodată desăvârșiți; întotdeauna putem să stimulăm și să dezvoltăm mai intens una dintre capacități. Același lucru se întâmplă cu mănunchiul de inteligențe care configurează ființa noastră. O educație completă articulează potențialul fără a aduce prejudicii vreuneia dintre inteligențe.

Această stimulare depinde, în mare măsură, de circumstanțe externe, de mediul înconjurător, de atmosferă. Același lucru îl observăm și la ființele vii. În dezvoltarea lor organică, condițiile materiale sunt determinante, în mod logic, împreună cu factorul genetic.

În cazul vieții animalelor, se dovedește decisivă relația stimul-răspuns. Câinii blânzi și pisicile, de exemplu, care trăiesc închiși într-o casă și primesc mâncare fără a fi nevoiți să o caute, nu-și pot pune în practică instinctele de animale de pradă. În același fel, capacitățile unei persoane, care nu găsesc ocazia de a se actualiza, rămân atrofiate, dar asta nu înseamnă că nu există.

Acest lucru se întâmplă cu toate formele de inteligență, dar în special cu cea muzicală, cea emoțională și cea spirituală. Dacă cineva are norocul de a crește într-un mediu inteligent, alcătuit din persoane deștepte, îndrăznețe și creative, acest mediu îi stimulează capacitățile înnăscute.

Într-un mediu bogat din punct de vedere spiritual, în care viața spirituală se desfășoară în mod creativ, se stimulează inteligența spirituală, în timp ce într-un mediu materialist și pragmatic, utilitarist și de consum, această inteligență rămâne pur și simplu atrofiată.

Orice individ, și, prin extensie, orice cultură, decade atunci când tensiunea sa spirituală se relaxează. Când se întâmplă acest lucru, nu există nicio motivație interioară, se încearcă să se facă un lucru sau altul, fără a se implica în profunzime. Indivizii se debilitază și, în consecință, societățile fac același lucru. Este nevoie de multă tensiune spirituală pentru a realiza o operă frumoasă, bună, unitară, unică și excepțională. De asemenea, este nevoie de multă tensiune spirituală și pentru a aborda un proiect politic, social sau cultural. Este necesară o permanentă luptă împotriva limitelor, o luptă consecventă împotriva mediocrității, o voință fermă de a se autotranscende.

Filozoful José Antonio Marina face deosebirea dintre inteligențele lezate și cele eșuate.¹ Inteligența nu reușește întotdeauna să-și desfășoare în mod corect funcția. Uneori, problema se află la început, ca în cazul bolilor mentale severe sau a deficiențelor profunde. Acestea sunt inteligențele lezate. Alteori, se află la sfârșit. Acesta este cazul celor eșuate. Au luat-o pe un drum greșit, au pierdut direcția ori s-au lăsat în voia sorții.

În această parte a cărții ne referim la atrofia inteligenței spirituale. Atrofia nu reprezintă eșecul. Este consecința proastei educații, a necultivării inteligenței spirituale,

¹ Cf. J.A. MARINA, *La inteligencia fracasada. Teoría y práctica de la estupidez*, Anagrama, Barcelona, 2004.

a delăsării. Când cineva eșuează, se datorează faptului că a încercat să realizeze un proiect, să aplice o ipoteză de lucru. Când cineva se atrofiază este datorită faptului că nu a dezvoltat un mecanism care exista în el. Ceea ce se întâmplă în prezent cu inteligența spirituală este faptul că aceasta este foarte rar cultivată în mediul educativ oficial; că rămâne într-o stare de probabilitate.

În continuare, vom identifica un ansamblu de deficiențe care provin din asemenea atrofie. Nu pretindem să oferim un tablou definitiv, dar ne dorim să prezentăm nenorocirile fundamentale care ne pândesc, ca o consecință a atrofiei.

Unii autori au identificat câteva dintre aceste nenorociri. Müller-Fahrenholz, de exemplu, distinge trei tipuri de nenorociri, ca o consecință directă a anemiei spirituale. Prima este cinismul, care constă în a te amăgi, căzând pradă distracției și gratificării imediate. Reprezintă disperarea celor puternici. A doua este fundamentalismul, disperarea celor neputincioși în fața excesului de nevoi și de complexități, care se traduce prin ura față de această lume. Iar a treia este violența, fascinația răului și a morții.¹

Sărăcia spirituală este strâns legată de lipsa de sens și de încredere care domnește în societățile noastre. Ca o consecință a acesteia, proliferază insensibilitatea, incapacitatea de a simți și de a-și asuma suferința altuia într-un mod creativ.

După părerea lui Viktor Frankl, dușmanii sensului vieții sunt: atitudinea provizorie referitoare la viață, ceea ce se

¹ Cf. G. MÜLLER-FAHRENHOLZ, *El Espíritu de Dios. Transformar un mundo en crisis*, Sal Terrae, Santander, 1996, pp. 87-112.

poate numi un prezentism care nu este același lucru cu a trăi prezentul, ci a-l trăi fără un proiect personal și social; fatalismul, care abandonează propria persoană în fața unor energii interne și externe străine de libertate; gândirea gregară sau răspândirea depersonalizatoare în masă, și fanatismul, introducere de modele culturale fără judecată proprie și critică sănătoasă, care împiedică ascultarea propriei conștiințe.¹

Împotriva acestor lucruri, este esențial să cultivăm inteligența spirituală, căci aceasta oferă capacitatea de a răspunde în mod creativ și liber la întrebările pe care le concepe existența, precum și să ne asumăm consecințele alegerilor noastre.

1. Sectarismul

Cultivarea inteligenței spirituale este un antidot perfect împotriva sectarismului, viziunea ermetică și închisă a realității.

Sectarismul este o formă de cancer al vieții spirituale care constă în a ne închide în sânul unei comunități și a ne izola de restul ființelor umane și de lume, considerând că în acea comunitate sălășluiește adevărul și că în afara ei există doar nenorocirea. Nu trebuie să facem confuzie între sectarism și deplina identificare cu o credință religioasă sau politică, deoarece în sectarism lipsește conștiința critică și autocritică.

¹ Cf. A. NOBLEJAS, *Palabras para una vida con sentido*, Desclée de Brouwer, Bilbao, 2000.

Sectantul, tocmai pentru că nu cultivă inteligența spirituală, este incapabil de a se distanța de propria comunitate, de a se vedea pe sine însuși cu relativitate, de a râde de propriile convingeri, de a se transcende și de a se simți ca făcând parte din Întreg. Această viziune atât de îngustă a locului pe care îl ocupă în lume îl conduce spre a se confrunta cu ceilalți din motive ideologice, politice sau religioase, în loc să înțeleagă perspectiva celui alt și adevărurile ascunse care există în aceasta.

Sectarismul este consecința atrofiei inteligenței spirituale, deoarece spiritualității îi sunt caracteristice deschiderea și căutarea, sentimentul de comuniune cu Întregul și experiența propriei relativități. Sectarismul, ca și fanatismul, este o expresie de teamă, de frică în fața lumii și a pluralității. Această închistare, în loc să însuflețească și să stimuleze viața spirituală, o distruge.

Inteligența spirituală trezește deschiderea, apartenența la Întreg.

2. Fanatismul

Fanatismul este o patologie a spiritului, o boală a sufletului, un fel de tumoare socială.¹ Este mai vechi decât islamismul, decât creștinismul și decât iudaismul. Mai vechi chiar și decât orice stat, guvern sau sistem politic. Mai vechi decât orice ideologie sau credință a lumii. După cum spune Amos Oz, „sămânța fanatismului răsare întotdeauna atunci când adoptăm o atitudine de superioritate morală care împiedică ajungerea la o înțelegere”.²

¹ Cf. A. OZ, *Contra el fanatismo*, Siruela, Madrid, 2003.

² *Ibidem*, p. 21.

Este o plagă foarte extinsă care se manifestă în diferite grade de intensitate și de virulență. Constituie o componentă ce poate fi prezentă în natura umană, ca un fel de genă a răului, dar fanatismul nu este o fatalitate, nici un destin imposibil de schimbat. Pe de o parte, poate fi prevenit printr-o educare adecvată a inteligenței, iar pe de altă parte, poate fi depășit prin adoptarea anumitor măsuri.

Esența fanatismului constă în dorința de a-i obliga pe ceilalți să se schimbe. Fanaticul nu suportă ideea că celălalt este altfel decât el și pretinde să îl salveze din ignoranța sa. Dăinuie un mesianism în modul său de viață, chiar și un altruism și un spirit de sacrificiu. Este acea tendință atât de comună de a-l face mai bun pe cel de lângă tine, de a îndrepta comportamentul soției, de a-ți face copilul inginer, de a-l transforma pe celălalt în ceva ce nu este, în obiectul dorințelor *tale*.

Fanaticul se zbate pentru cel de lângă el, îi este foarte clar spre ce cale dorește să îl ducă. Îi lipsește capacitatea de a se autocritica; nu se distanțează de el însuși, nici de lumea sa. Nu este capabil să se perceapă ca făcând parte din Întreg, și cu atât mai puțin, să depășească dualitatea care există între el și ceilalți. Se încăpățânează în a vedea diferențele, dar este incapabil de a capta fondul comun, substratul care unește toate ființele. Identifică adevărul *său* cu Adevărul, binele *său* cu Binele, ființa *sa* cu Întregul. Suferă de o gravă miopie spirituală.

Dezvoltarea inteligenței spirituale este esențială pentru a combate un asemenea fenomen. Într-o lume polarizată cu fanatisme de diverse feluri, întărită de forțe iraționale, atât de origine religioasă, cât și politică, educația referitoare la

sensul spiritual constituie o urgență, un mecanism de prevenire fundamental pentru umanitate.

În conștiința fanaticului iau naștere diverse trăsături nocive pentru propriul său echilibru și pentru binele societății. O corectă educație a inteligenței spirituale este determinantă pentru a combate această plagă care, atât în plan politic, cât și religios, îmbracă forme cumplite.

José Antonio Marina afirmă: „Principiul fundamental al fanatismului este o propoziție ce nu poate fi pusă la îndoială: *Adevărul merită un statut special în fața tuturor doctrinelor false*. Rău e că acest statut nu este însoțit de o justificare universală a acestui adevăr.”¹ Acest adevăr se identifică cu propria percepție a adevărului. Fanaticul confundă sensul său cu sensul *suprem*, nu înțelege că și ceilalți își pot înzestra cu sens existența într-un mod foarte diferit de al său.

Unele dintre beneficiile cultivării inteligenței spirituale sunt autotranscendența, distanțarea și simțul umorului. Sunt trei antidoturi împotriva fanatismului. Umorele este tocmai ceea ce este incapabil să cultive fanaticul, deoarece implică abilitatea de a râde de propria persoană. Umorele constă în a ști să relativizezi, în a avea iscusința de a te vedea pe tine însuși așa cum te văd ceilalți, de a-ți da seama că, oricâtă dreptate ai crede că ai și oricât de mult s-ar înșela ceilalți în ceea ce privește o persoană, există un anumit aspect al chestiunii care are întotdeauna o nuanță de glumă.

¹ Cf. J. A. MARINA, *La inteligencia fracasada. Teoría y práctica de la estupidez*, Anagrama, Barcelona, 2004.

De asemenea, ne ajută să depășim fanatismul faptul de a avea abilitatea de a ne afla în situații cu final deschis, chiar și de a învăța să ne bucurăm de acele situații, de a învăța să savurăm diversitatea.

Viața spirituală reprezintă deschidere, receptivitate și mișcare. Personalitățile de referință ale istoriei spirituale nu au căzut niciodată pradă fanatismului. Au fost îngăduitori, milostivi și receptivi. Au practicat dialogul cu toată lumea, fără vreun fel de discriminare. În schimb, au căzut pradă acestuia câțiva dintre adepții lor, atât din exces de zel, cât și din interese nereligioase sau, pur și simplu, din cauza atrofiei inteligenței spirituale.

Fanatismul are consecințe negative atât în plan intrapersonal, cât și în cel interpersonal. Perturbă substanțial fondul emoțional al persoanei și când aceasta este necum-pătată, se manifestă într-un mod distructiv.

3. Gregarismul

Capacitatea de distanțare este baza autodeterminării, iar aceasta este cel mai bun antidot împotriva oricărei forme de gregarism. A se autodetermina înseamnă a trăi în conformitate cu propria persoană, în conformitate cu acea voce care domnește în străfundurile propriei ființe și pe care suntem capabili să o ascultăm.

Există cu adevărat libertatea individuală doar atunci când ne distanțăm, când ne ascultăm pe noi înșine și trăim în conformitate cu ceea ce suntem. Atunci facem din viața noastră un proiect unic, o operă de artă fără egal. Proiectul nu ne desparte de ceilalți, nici nu ne confundă cu ei. Prin

intermediul proiectului, contribuim la binele comun, ne simțim utili în ansamblul societății și ne exprimăm natura unică.

O persoană cultivată din punct de vedere spiritual experimentează un sentiment profund de coeziune cu tot ceea ce există dar, în același timp, înțelege că viața ei este îndemnată să fie un proiect individual, o înțelege ca pe o misiune pe care trebuie să o exercite și, prin intermediul căreia, dă un sens existenței sale. Simte că trebuie să ofere tot ce are mai bun în ea pentru ceva ce o transcende. Simte că trebuie să depășească *ego*-ul, pentru a lăsa o urmă de frumusețe și de bunătate în lume, pentru a contribui, în acest fel, la edificarea lumii.

Contrar dorinței de a ieși în evidență, există instinctul gregar care reprezintă tendința de a imita, de a copia, de a pătrunde în interiorul grupului, fără niciun criteriu, de a urma pașii mulțimii, de a depăși în mod activ ceea ce fac ceilalți. Este un produs al leneviei, dar și o expresie a golului existențial. Este consecința lipsei unui proiect individual, a unui sens individual. Gregarismului trebuie să i se opună creativitatea individuală, contribuția eului la istorie.

A fi gregar înseamnă a imita ceea ce fac ceilalți, a rămâne în interiorul grupului din pură comoditate, a se limita la a copia sistemul de viață al acestuia, fără a năzui să trăiești o viață proprie, cu o misiune și un proiect propriu pe care să îl dezvolti de-a lungul timpului. Frica de a se despărți, de a se distanța de ceilalți și de a experimenta propria singularitate îl conduce pe om la apropierea de ceilalți și la evitarea tăcerii și a singurătății.

Viața gregară este o viață fără sens, lipsită de interes și de originalitate, o repetare mecanică de modele de comportament și de modele care ne sunt impuse de marile mijloace de comunicare în masă. Când cineva se oprește, se minunează de existența sa, își dă seama de valoarea pe care o are faptul că există și pătrunde în propria ființă pentru a descoperi lumea acesteia, nu mai poate să trăiască conform gregarismului, deoarece înțelege că acesta este un mod de a-și irosi unica viață, singura posibilitate de a exista.

Cultivarea inteligenței spirituale, chiar în stare incipientă, este un antidot împotriva existenței gregare.

4. Banalitatea

După cum scrie Arthur Schopenhauer, cu cât o ființă umană este mai rudimentară în sens spiritual, cu atât existența este mai puțin enigmatică pentru ea. Totul i se pare că este de la sine înțeles. Uimirea în fața realității naturii, arta, cerul înstelat sau prezența unei ființe dragi străpung banalitatea și activează întrebarea definitivă. Când cineva se minunează și se uimește de tot ceea ce există, ceea ce era evident și clar de la sine se transformă în ceva problematic.

Unul dintre simptomele evidente ale sărăciei spirituale îl constituie superficialitatea și dependența. O ființă cultivată din punct de vedere spiritual își are nucleul vieții în interior, în timp ce o persoană săracă din punct de vedere spiritual se îndreaptă, în ceea ce privește plăcerile vieții, spre lucruri externe ei: spre avuție, statut social, prieteni, distracții, șușoteli. De aceea se prăbușește atunci când

pierde toate aceste lucruri sau când acestea o decepționează. Centrul de gravitație al unei astfel de persoane se află în afara ei. Tocmai de aceea are mereu dorințe și capricii schimbătoare.

Dacă așezăm lângă această ființă umană o persoană cu capacități spirituale, nu neapărat excelente, dar care să depășească valoarea obișnuită, observăm că aceasta din urmă găsește imediat într-o activitate neînsemnată o mare plăcere, recreându-se cu această muncă atunci când încețază a mai irupe acele surse externe. Centrul ei de gravitație se află în ea însăși.

O persoană cu excelente capacități spirituale transformă în motivul ei motivul și existența lucrurilor în totalitatea lor și în mod absolut. Năzuiește să-și exprime profunda captare a acestora, în conformitate cu orientarea sa individuală cu ajutorul artei, al poeziei sau al filozofiei. O persoană cu aceste caracteristici simte o necesitate stringentă de a se ocupa de propria persoană, de gândurile și de faptele sale. Singurătatea îi este bine-venită. Doar despre o astfel de persoană se poate spune că centrul de gravitație se află în întregime în ea.

Cine trăiește predominant sau exclusiv la suprafață nu are acces la cele mai adânci niveluri. Acestea există, dar nu întotdeauna sunt vizitate. În cazul acesta, persoana nu-și are viața în propriile mâini și nu trăiește o viață completă. Nu primește în mod adecvat ceea ce pătrunde în ea din afară: căci există lucruri care pot fi primite doar dintr-o anumită profunzime și la care doar din această profunzime este posibil să le răspundă în mod corect. Atât timp cât nu coboară spre niveluri mai adânci, acea persoană

superficială nu se află în situația de a se confrunța cu ceea ce se dezvoltă în acele niveluri și nu se implică în acțiuni concrete.

Banalitatea face parte din lumea în care trăim. Mediul înconjurător ne stimulează să trăim în superficialitate. Alergăm în mod nebunesc de la noutate la noutate, de la emoție la emoție, luați de val, fără a avea timp să ne dăm seama cine suntem. Fixați la suprafață, ne sperie cultivarea inteligenței spirituale, deoarece nu putem controla ceea ce dezvăluie aceasta despre noi înșine. Ne temem să nu ne descoperim fragilitatea și vulnerabilitatea. De teama riscului, rămânem la suprafață, nesățioși și nesatisfăcuți, trăim cu gândul aiurea.

Cultivarea inteligenței spirituale presupune tenacitate și efort, iar pentru asta, trebuie să ne dezbărăm de lene. Din lene — sau trândăvie, în versiunile mai vechi — provin puturoșenia, somnolența, neliniștea și curiozitatea bolnavicioasă. Când o persoană se află într-o asemenea stare, se eschivează cu ajutorul vorbăriei exagerate, al agitației și al îngrijorării.

Alternativa pentru lene este un proiect care să dea sens existenței. În opoziție cu leneșul care se eschivează și se sustrage, există cel care face din viața sa un proiect, cel care se concentrează cu toate cele cinci simțuri ale sale în ceea ce face. Concentrat în prezent, se află în armonie cu el însuși, cu lucrurile pe care le observă, pe care le atinge, cu persoanele cu care vorbește. Într-un cuvânt: *trăiește*.

A trăi în mod spiritual înseamnă a trăi condiția umană dincolo de banalitatea existenței care se reduce la o succesiune de activități fără semnificație fundamentală și fără

determinare. Cultivarea inteligenței spirituale este efortul continuu de a întregi în mod conștient viața, de a depăși izolarea și mulțumirea de sine, de a se autodepăși tinzând spre valoarea fundamentală pe care omul este capabil să o perceapă înăuntrul său.

5. Consumismul

Lipsa vieții spirituale, golul interior și sărăcia ființei conduc în mod necesar la consumism, la setea de a avea, la obsesia de a umple acea lipsă. Totuși, procesul este destinat, în mod inevitabil, alienării și deziluziei, deoarece practicarea cultului avuției nu dezvoltă niciodată și nici nu satisface aspirațiile ființei umane.

Pasiunea pentru avuție molipsește atât de mult ființa umană încât produce, într-o fugă nebunească, o deteriorare importantă în felul ei de a exista. Pasiunea pentru avuție îl transformă pe proprietar în prizonierul averii sale, în sclavul a ceea ce posedă. Erich Fromm, discipol eterodox al lui Sigmund Freud, afirmă că, neavând nimic, este foarte greu să exiști; dar având mult, este aproape imposibil să exiști. Avuția se aseamănă cu consumul emoțional. Este o anxietate niciodată satisfăcută, un sac fără fund.

În practicarea cultului avuției întrebarea cea mai relevantă nu este *Cine ești tu*, ci *Cât ai*. În acest cult se confundă numele cu persoana, veșmintele cu trupul, fațada cu interiorul construcției personale. Copleșită de povara avuției, persoana duce lipsă de spațiu, de timp pentru a exista, pentru a-și cultiva viața spirituală și pentru a simți bucuria de a trăi, pentru a intra în contact cu lucrurile mărunte.

Consumismul se extinde, în mod implacabil, spre zona privată, până la a invada cele mai intime zone și relațiile personale. Atunci viața se reduce la consumul de obiecte și informații, iar realul se identifică cu ceea ce este obiectul unei posibile experiențe, cu utilul. Cultul avuției închide ființa umană în cercul îngust al lucrurilor pe care le are la îndemână, o face să-și piardă simțul pentru lucrurile pe termen lung, pentru ceea ce nu se poate obține, dar aceste lucruri sunt indispensabile pentru a se putea orienta și a da sens vieții. Acest cult, care îl face pe om să se mulțumească cu a trăi și a supraviețui fără prea mari aspirații, îl face incapabil de a se bucura de viață și de a simți sensul care există în ea.

O persoană cultivată din punct de vedere spiritual se distanțează de cultul avuției și de indolența consumistă. Știe că esențialul se află înăuntru și trăiește cu simplitate, cultivând cumpătarea, deoarece știe că numai așa se deschide drumul spre fericire. Toți oamenii de referință inteligenți din punct de vedere spiritual, care s-au evidențiat de-a lungul istoriei umanității, au trăit în mod cumpătat.

De la ei învățăm că înțelepciunea presupune libertatea de a te desprinde. Exact contrariul a ceea ce în mod frecvent se învață în toate părțile. Cultul austerității ne eliberează, ne face să ne simțim mai puțin vinovați și să stimulăm un limbaj de întâlnire între toți oamenii. Față de fataliști, care nu întrevăd nicio scăpare în fața consumismului, putem fi educați și putem trăi în austeritate. Nu din motive spartane de educare a caracterului, ci pentru libertatea față de lucruri, pentru ecologia eliberării. Austeritatea nu necesită numai o anumită abnegație, ci și o înțelepciune care să-l personalizeze pe cel care o practică și care să ofere mai

multă calitate relațiilor interpersonale. Eliberează omul de sclavie și oferă libertate celuilalt, care în cultul monopolizării și al avuției tinde să devină rahitic și meschin.

Nu este ușor să vindeci dorința de a avea, pentru că nu suntem conștienți că aceasta distruge și pentru că este nevoie să privim pe deasupra frontierelor înguste ale *ego*-ului și să observăm mediul nostru înconjurător. În ciuda acestui lucru, aceste puteri sunt inerente ființei umane, pentru că pe baza inteligenței sale spirituale, se distanțează și se transcende pe sine însăși.

6. Golul existențial

Una dintre neplăcutele consecințe ale atrofiei vieții spirituale este golul existențial. Această boală adevărată, care afectează mii de oameni în lumea noastră, creează depresii și nevroze.

Viktor Frankl a studiat simptomatologia și tratamentul adecvat pentru vindecarea acestei stări de viață. El descrie această stare ca pe o frustrare existențială, ca pe un sentiment de lipsă de sens a propriei existențe. După părerea lui, societatea opulenței, bazată pe avuție, implică o supra-abundență de timp liber care oferă ocazia pentru o configurație a vieții plină de sens, dar care, în realitate, nu face altceva decât să contribuie la golul existențial.¹

O persoană care-și cultivă în mod adecvat inteligența spirituală nu numai că își formulează întrebarea referitoare la sensul vieții, ci și, în plus, împinsă de această întrebare,

¹ Cf. V. FRANKL, *Ante el vacío existencial. Hacia una humanización de la psicoterapia*, Herder, Barcelona, 1997.

cercetează itinerare pentru a găsi o soluție rezonabilă și convingătoare pentru această întrebare. O ființă anemică din punct de vedere spiritual își umple existența cu lucruri și cu capacități, dar asta nu face decât să sporească senzația sa de gol existențial.

Viktor Frankl relaționează golul existențial nu numai cu frustrarea necesităților, ci și cu satisfacerea acestora. Nimic nu pare să satisfacă dorința de autodepășire a ființei umane, autotranscendența sa. Se poate realiza pe sine însăși doar în măsura în care uită de ea însăși. A experimenta sensul vieții înseamnă, înainte de toate, că ceea ce trăim se scurge, crește, se răspândește, își îndreaptă privirea într-o direcție care merită osteneala.

Arthur Schopenhauer descrie profilul unei ființe umane stăpânite de golul existențial: „Nicio dorință de cunoaștere și înțelegere din proprie voință nu însuflețește existența, nici dorința de plăceri cu adevărat estetice, care este pe deplin asemănătoare acelei dorințe de cunoaștere. Dacă cumva moda sau autoritatea îi impun ființei umane vreo plăcere de acest fel, aceasta va scăpa de ea cât mai repede cu putință, ca și cum ar fi vorba de o muncă impusă. Singurele plăceri adevărate pentru ființa umană sunt cele sensibile: acestea o satisfac. În consecință, stridiile și șampania sunt punctul culminant al existenței sale, iar scopul vieții sale este să obțină tot ceea ce contribuie la bunăstarea trupească. Ferice de ființa umană dacă acest scop îi dă mult de muncă! Căci dacă acele bunuri îi sunt impuse dinainte, pică, în mod inevitabil, într-o stare de plictiseală, împotriva căreia va încerca atunci să facă tot ceea ce se poate imagina: să danseze, să meargă la teatru, să aibă viață socială, să joace cărți sau jocuri de noroc, să caute

compania femeilor, băutură, călătorii... Și totuși, nimic din toate astea nu e suficient împotriva plictiselii atunci când lipsa de nevoi intelectuale face ca plăcerile spiritului să fie imposibile.”¹

O persoană care simte golul existențial suferă de o seriozitate sobră și seacă. Nimic nu o bucură, nimic nu o stimulează, nimic nu-i trezește interesul. Plăcerile sensibile o epuizează repede; anturajul devine imediat plictisitor, jocul sfârșește prin a o obosi. Cel mult, îi rămân plăcerile vanității, care constau în a-i depăși pe ceilalți în ceea ce privește bogăția, rangul sau influența și puterea, ceea ce înseamnă că va fi respectat datorită acestora; sau îi depășește pe ceilalți măcar având de-a face cu cei care se remarcă prin bogăție, rang sau influență și, în acest fel, ia și ea parte la reflectarea măreției lor.

De asemenea, Søren Kierkegaard descrie detaliat golul existențial: „Ce goală și fără sens este viața! În mormântăm un om; mergem după el până la groapă și groparul aruncă trei lopeți de pământ peste el. Oamenii au mers la cimitir și apoi se întorc la casele lor în mașini luxoase. Și cu toții se consolează cu ideea că încă mai au multă viață de trăit de acum înainte. Câți ani înseamnă de zece ori șapte? De ce nu se rezolvă o dată pentru totdeauna această ușoară problemă de matematică? De ce nu rămânem sub cerul liber, printre morminte, și nu tragem la sorti ca să vedem cine este nefericitul care va fi ultima ființă vie ce va trebui să arunce ultimele trei lopeți de pământ peste ultimul mort?”²

¹ A. SCHOPENHAUER, *Parerga y Paralipómena*, RBA, Barcelona, 2003, p. 342.

² S. KIERKEGAARD, *Estudios estéticos*, I, Guadarrama, Madrid, 1969, p. 78.

7. Plictiseala

Atrofia inteligenței spirituale conduce la plictiseală, la lipsa obiectivelor, la absența sensului vieții și a planurilor.

Antidotul perfect împotriva plictiselii existenței, a apatiei și a dezinteresului vieții este cultivarea inteligenței spirituale. O ființă inteligentă din punct de vedere spiritual scapă de plictiseală, deoarece, oricare ar fi situația pe care o trăiește, găsește frumusețea care există în ea și își desfășoară proiectul de viață în cele mai nefavorabile împrejurări. Istoria umanității este plină de creatori care și-au elaborat operele în locurile cele mai nefavorabile și ostile creației.

Persoanele a căror inteligență spirituală este atrofiată se gândesc doar la cum să-și petreacă timpul, dar cine o cultivă, fie că are sau nu talent, fie că este sau nu îndemânat, se gândește să profite de acest lucru. O ființă limitată din punct de vedere spiritual are nevoie de motive externe pentru a da un sens vieții sale, așteaptă ca ordinul să vină din afara ființei sale. Este o ființă eteronomă, subordonată.

În schimb, cel care simte în mod conștient puterea inteligenței sale spirituale găsește în aceasta o sursă de plăceri în fața cărora restul lucrurilor sunt ne semnificative. Din afară nu are nevoie decât de timp liber pentru a se bucura liniștit de propria persoană și pentru a-și șlefui diamanțele. În acest regat nu domnește nicio durere; totul este cunoaștere. Toate plăcerile intelectuale sunt accesibile cu ajutorul propriei sale inteligențe spirituale.

Blaise Pascal, în *Cugetări*, se referă la strânsa legătură dintre atrofia spirituală și practicarea divertismentului. Cu cât un

om este mai rudimentar din punct de vedere spiritual, cu atât are mai multă nevoie de companie, de atracții exterioare, de stimuli pentru a-și petrece timpul, pentru a scăpa de plictiseală, în timp ce o ființă cultivată din punct de vedere spiritual găsește în ea însăși suficiente resurse pentru a-și umple timpul cu o activitate care să aibă sens. Este conștientă de condiția sa muritoare și pentru această ființă timpul nu este ceva ce trebuie omorât, ci trăit cu intensitate, dedicându-se unui scop mai important decât propria persoană.

Singurul bine al ființelor lipsite de viață spirituală constă în faptul că refuză să se gândească la condiția lor, fie prin intermediul unei ocupații care să le îndepărteze de un asemenea gând, fie printr-un sentiment plăcut și nou care să le ocupe timpul, precum un joc sau un spectacol pasionant.

„De aici — scrie Blaise Pascal — provine faptul că oamenilor le place atât de mult hărmălaia și mișcarea. De aici provine faptul că închisoarea este un supliciu atât de oribil; de aici provine faptul că plăcerea singurătății este un lucru atât de neînțeles. Și, la urma urmelor, o cauză importantă a fericirii în condiția regilor este faptul că mereu se încearcă amuzarea și preocuparea lor cu tot felul de plăceri. Regele este înconjurat de oameni care nu se gândesc decât la cum să-l distreze pe rege și la cum să-l împiedice să se gândească la el însuși. Fiindcă, oricât de rege ar fi el, va fi foarte nefericit dacă se va gândi la condiția lui.”¹

Oamenii — susține Blaise Pascal — „au un instinct secret care îi determină să caute distracția și preocuparea în

¹ B. PASCAL, *Obras*, Alfaguara, Madrid, 1983.

exterior, un instinct ce provine din sesizarea nenorocirilor lor continue”.¹ Ființa umană, nefericită din punct de vedere spiritual, este un cerșetor al agitației.

„Omul — conchide autorul *Cugetărilor* — oricât ar fi de trist, dacă putem să reușim să-l facem să se dedice unei distracții, se otrăvește fericit pe durata aceasta de timp; iar omul, oricât de fericit ar fi, dacă nu are mintea ocupată cu ceva care să îl pasioneze sau cu o distracție oarecare, care să împiedice ca plictiseala să-l invadeze, nu va trece mult timp până se va simți trist și nefericit. Fără distracție nu există bucurie; cu distracție nu există tristețe. Și acest lucru creează fericirea persoanelor de condiție elevată, care au la dispoziția lor un număr mare de oameni care să îi amuze și care au puterea de a se păstra în această stare de amuzament.”²

8. Autoamăgirea

În lucrarea sa, *Eseu despre orbire*, José Saramago schițează o parabolă în care descrie ororile unei societăți orbite.³ În această povestire, cei care-și asumă orbirea descoperă valorile ascunse ale tandreței, dragostea și afecțiunea. Singura persoană care rămâne cu vederea intactă, o femeie, văzând ororile care se comit în jurul ei, suferă atât de mult încât preferă să fie și ea oarbă. Totuși, pentru că vede, acționează, se pune în slujba celor care suferă din cauza orbirii generale. Își dedică viața pentru a-i ajuta pe cei care văzând

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*.

³ Cf. J. SARAMAGO, *Ensayo sobre la ceguera*, Alfaguara, Madrid, 1996.

nu văd. Acesta este proiectul vieții sale, ceea ce dă sens existenței sale.

Orbire înseamnă autoamăgire. După cum remarcă Daniel Goleman¹, pentru a depăși orbirea este esențial să intrăm în pivnițele și podurile subconștientului, unde se adăpostesc rădăcinile multor umbre care ne mâhnesc și care pot să dispară încet-încet în lumina adevărului. Dar în asta constă una dintre marile dificultăți. Orbirea noastră obișnuită ne face să credem că realitatea se reduce la percepția noastră despre aceasta. Și din această perspectivă independentă, suntem capabili să justificăm orice.

În termeni generali, ființa umană nu are o imagine clară și acceptabilă despre ea însăși, deoarece o modifică în încercarea ei de a o face mai acceptabilă și, în acest fel, sfârșește prin a nega unele fațete specifice. Ființa umană își creează o imagine ireală, neadevărată în ceea ce privește propria persoană; sau, altfel spus, o mască, în așa fel încât toate aspectele inacceptabile ale ființei sale apar ca externe, străine față de ceea ce este ea cu adevărat. În acest fel, toate acele aspecte ale propriei ființe apar proiectate, eliminate din conștiință.

A recupera o proiectare înseamnă a dărâma o barieră, a pătrunde în noi lucruri pe care le credeam străine, a ne deschide spre înțelegerea și acceptarea diverselor noastre capacități, negative sau pozitive, capabile de dragoste sau de dispreț, și a ajunge, astfel, să avem o imagine aproape fidelă a tot ceea ce reprezintă organismul nostru psihofizic.

¹ Cf. D. GOLEMAN, *El punto ciego. Psicología del autoengaño*, Plaza & Janés, Barcelona, 1997.

A trăi în adevăr presupune a-ți da seama de propria orbire sau, cel puțin, a bănuî că aceasta poate să existe. Când ne distanțăm de noi înșine, dobândim capacitatea de a ne bănuî pe noi înșine și acest lucru ne menține cu mintea limpede, iar când ne aflăm în stare de alertă ne dăm seama de capcanele și de energiile creatoare ale răului care există în societatea noastră, de rădăcinile sale structurale.

Dezvoltarea inteligenței spirituale oferă capacitatea de a progresa în cunoașterea propriei persoane, sarcină ce nu-și atinge niciodată deplinătatea, dar prin care se depășesc, în mod progresiv, faze și secvențe. Ca o consecință a acestui fapt, o ființă deșteaptă din punct de vedere spiritual nu se amăgește pe sine însăși atât de ușor și nici nu este ușor să fie amăgită de alte persoane.

9. Plăcerea pentru lucrurile vulgare

Orice vulgaritate ține de incapacitatea de a opune rezistență la un stimul. O persoană care cultivă inteligența spirituală se distanțează de orice stimul. A avea toate posibilitățile deschise, epuizarea în fața oricărui fapt neînsemnat, a fi în orice moment gata să te năpustești asupra celorlalți este o expresie a atrofiei spirituale.

Plăcerea pentru lucrurile vulgare, banale, pentru ceea ce este grosolan și rudimentar reprezintă consecința directă a atrofiei inteligenței spirituale. O ființă cultivată din punct de vedere spiritual este sensibilă în ceea ce privește muzica, arta, poezia, filozofia, orice manifestare culturală care include frumusețe. O asemenea ființă își înțelege existența ca pe ceva valoros, se apără de prostie și caută experiențele

frumoase și locurile unde poate să-și dezvolte înțelepciunea.

Vulgaritatea, plăcerea pentru lucrurile meschine și grosolane sunt întotdeauna expresii ale atrofiei inteligenței spirituale. Succesul zdrobitor al anumitor producții audio-vizuale de proastă calitate este o dovadă evidentă a sărăciei spirituale, a insensibilității, a incapacității de a ne bucura de ceea ce este sublim și frumos în artă, muzică și natură. Pentru o persoană cultivată din punct de vedere spiritual, vizionarea unor astfel de producții este o pierdere indenzirabilă de timp.

Amploarea fără precedent pe care o cunoaște *kitsch*-ul la radio, în televiziune și în rețelele de socializare este un simptom cert al anemiei spirituale. Nu este o problemă etică, ci educativă. O persoană educată din punct de vedere spiritual își dorește frumusețea și bunătatea. Momentele de care dispune pentru relaxare le investește în a se bucura din tot sufletul de tot ceea ce este frumos în lumea naturală și culturală.

Pentru cel care face din viața sa un proiect și trăiește bucurându-se de ceea ce face și dedicându-se pe deplin acestui lucru, timpul liber are o valoare esențială, deoarece reprezintă momentul refacerii și al odihnei necesare. Atunci, caută muzica potrivită, peisajul frumos, conversația inteligentă, cartea care îi dă de gândit, liniștea, călătoria care îl instruieste. Manifestă o intoleranță pașnică față de tot ceea ce este vulgar, meschin, banal și de prost-gust. Știe că viața este mult prea valoroasă și efemeră pentru a o irosi cu astfel de lucruri.

Tendința bolnăvicioasă de a invada viața altuia, de a se amesteca în problemele celorlalți sau de a face speculații în ceea ce privește necazurile și nenorocirile acestora este o exprimare a anemiei spirituale. Principala preocupare a unei ființe dezvoltate din punct de vedere spiritual este proiectul său de viață. Această persoană profită cu intensitate de clipele pe care i le oferă viața, deoarece cunoaște caracterul efemer al existenței și știe că timpul este un dar foarte valoros. Știe că moartea este prezentă în treburile sale zilnice și acest lucru îi permite să dea sens fiecărei activități pe care o desfășoară, fiecărei situații care se ivește. Știe să facă diferența între ceea ce este esențial și ceea ce este întâmplător, între ceea ce merită și ceea ce nu merită atenție.

O ființă inteligentă din punct de vedere spiritual nu se bucură de neînsemnatele neplăceri și nenorociri ale celorlalți. Are o atitudine mărinimoasă în ceea ce privește existența, năzuiește să trăiască experiențe mărețe, tinde spre idealuri, își concepe chestiuni importante și nu se interesează, în niciun fel, de ceea ce este infim, josnic și meschin.

10. Intoleranța

Intoleranța este o expresie a atrofiei spirituale care are consecințe grave în viața socială și în dezvoltarea popoarelor. Aceasta reprezintă incapacitatea de a-l accepta pe celălalt din cauza ideilor, convingerilor sau credințelor sale. Este un viciu grav care face imposibilă coeziunea și corecta interacțiune dintre persoane și grupurile umane.

Când cineva se transcende pe sine însuși, se distanțează de propria lume și de propriile idei și-și recunoaște slăbiciunile.

Este capabil să tolereze persoane care au convingeri și ideologii diferite de ale sale. Pentru toate acestea este nevoie de cultivarea inteligenței spirituale. Nicio persoană cultivată din punct de vedere spiritual nu este intolerantă.

Toleranța nu este relativismul; este capacitatea de a face diferența între idee și persoană și de a intui ceea ce unește mai mult decât ceea ce desparte. O persoană tolerantă nu acceptă orice, nici nu adoptă o atitudine îngăduitoare în ceea ce privește violența, terorismul, machismul, rasismul sau orice altă formă de exploatare umană. Distinge frumosul de urât, ceea ce este bun de ceea ce este rău, simțind uneori nedumerire; apreciază lucrurile prin prisma conștiinței sale, dar este capabilă de a distinge opinia ființei și nu confundă valoarea pe care o are o persoană cu ideile politice, sociale sau religioase ale acesteia.

Nimeni nu-și poate schimba adevărata individualitate, caracterul și capacitățile de cunoaștere, temperamentul și fizionomia. Dacă nu-și admite esența, nu-i rămâne altceva de făcut decât să se confrunte cu un dușman de moarte. Pentru a putea trăi în comunitate, trebuie să acceptăm pe fiecare cu individualitatea sa, așa cum este ființa respectivă, dar nu putem să ne așteptăm ca ea să se schimbe. Acesta este adevăratul sens al celebrului aforism: trăiește și lasă-l și pe cel de lângă tine să trăiască. Totuși, această sarcină nu este deloc ușoară.

Deseori, zelul religios, moral sau politic degenerază în forme de intoleranță. Istoria este arhiplină de episoade de intoleranță, de persecuții și de violență în numele religiilor. Aceste evenimente tragice pun în evidență consecințele nefaste pe care le implică atrofia educației spirituale,

deoarece predispune omul spre forme de manipulare și de constrângere.

Împotriva acestora, este esențială corecta educare a inteligenței spirituale, ceva ce ar trebui să fie transversal, deschis spre toți oamenii, dincolo de credințele politice și religioase ale fiecăruia.

11. Narcisismul

Viața spirituală este deschidere, dinamică creativă, mișcare spre ceva ce omul nu este, permeabilitate și interacțiune. Este exact contrariul încăpățănării și al endogamiei. Reprezintă autotranscendență și, în acest sens, eul este cel care se pune în mișcare spre ceva ce nu există.

Narcisismul este adorarea propriei persoane, dragostea neglijentă pentru propria persoană, cultul propriei persoane. O ființă umană sensibilă din punct de vedere spiritual merge pe drumul cel bun, încearcă să-și transforme viața într-un proiect, iar pentru acest lucru este nevoie să iasă din ea însăși și să se dedice unei cauze superioare ei. Fericirea depinde de o astfel de dăruire. După cum afirmă John Stuart Mill în *Autobiografie*, „sunt fericiți doar cei care își orientează interesul spre ceva diferit de propria lor fericire: spre îmbunătățirea Umanității sau spre fericirea celorlalți“.

Narcisismul este consecința atrofiei inteligenței spirituale. Christopher Lasch analizează în profunzime această problemă în cartea sa *La cultura del narcisismo* (1979).¹

¹ Cf. Ch. LASCH, *La cultura del narcisismo*, Editorial Andrés Bello, Madrid, 1999.

Subtitlul — *El estilo de vida americano en una época de expectativas menguantes* — nu pare măgulitor pentru cititorul din ziua de azi. Deși au trecut deja treizeci de ani de la publicarea acestei cărți, narcisismul dăinuie în mediul nostru cultural.

Lasch nu vede în narcisism o formă de autoafirmare, ci o pierdere a identității erodată de golul spiritual. Este o nestăpânită dorință de a trăi într-o stare de euforie, liberă de dorințe. În această stare, problemele personale se hiperatrofiază și, totuși, nu se rezolvă, deoarece lipsește voința și se încearcă doar evitarea tensiunii, deși acest lucru presupune eliminarea dorinței și a acțiunii.

Narcisistul nu are putere de a exista, iar relațiile personale sfârșesc prin a fi un câmp de luptă. Îi lipsește entuziasmul, predomină în el compătimirea față de propria persoană și faptul că se simte victima împrejurărilor. Nu ia nimic în serios și ca o consecință a acestui lucru, idealurile rămân relativizate și îi lipsește puterea de a duce la bun sfârșit orice proiect. Pentru narcisist, viața nu-și desface nicio dată aripile. Narcisistul trăiește la căldura siguranței și a confortului. Înlocuiește idealul clasic al *vieții bune* cu aspirația spre simplul *traie bun*.

Narcisismul nu este doar o atrofie a inteligenței spirituale, ci și o boală spirituală. Transformă persoana într-o ființă fricoasă care refuză, cu orice preț, conflictul emoțional. Această temere și lipsă de angajament îi sting pasiunea și o fac să privească lumea în mod indiferent. Sfera privată și singurătatea care ar putea să-i intensifice viața spirituală îi urzesc o existență apatică, în care tensiunile specifice

condiției umane se ascund în fața televizorului, prin practicarea *zapping*-ului sau a turismului virtual.

Doar dacă se depășește narcisismul este posibilă stabilirea relațiilor interpersonale adevărate, profunde și de durată. Trecerea de la narcisism la acceptarea realității nu este automată, ci este rodul unui lung proces de dezvoltare care implică renunțarea la narcisismul individual, care face din ființa umană un termen de referință unic și de neînlocuit.

12. Paralizia vieții

Paralizia vieții este dezinteresul de a trăi, expresia nihilismului practic. Este un fenomen legat de atrofia sensului vieții, a proiectului, a autotrascendenței.

Are loc atunci când toate valorile și idealurile au fost îndepărtate sau vulgarizate.

După cum afirmă filozoful francez Gilles Lipovetsky, această tendință este vizibilă în prezent, deoarece acum „nicio ideologie politică nu mai este capabilă de a face ca mulțimea să se entuziasmeze; societatea postmodernă nu are idoli, nici subiecte tabu, nici măcar o imagine glorioasă în ceea ce o privește, nici un proiect istoric mobilizator; suntem deja conduși de deșertăciune, o deșertăciune care nu admite, totuși, nici tragedie nici apocalipsă”.¹

Paralizia vieții este un sentiment de repetiție și de stagnare. Când cineva suferă această atrofie, încrederea și credința în viitor dispar. Gilles Lipovetsky descoperă această

¹ G. LIPOVETSKY, *La era del vacío. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo*, Anagrama, Barcelona, 2000, pp. 9-10.

patologie în mediul nostru înconjurător atunci când afirmă: „Nimeni nu mai crede în viitorul luminos al revoluției și al progresului, lumea vrea să trăiască clipa, aici și acum, să se mențină tânără și nu mai năzuiește să creeze un om nou.”¹ Această lipsă de orizonturi dincolo de propriul spațiu se revarsă în apatia vieții, în așa fel încât prezentul se trăiește ca un mod de „a se salva cine poate” de rutină și de plictiseală.

Inteligența spirituală este energie, sursă de mișcare. Se traduce printr-o dorință constantă de depășire, printr-o voință clară de realizare. Dinamismul este consecința directă a unei ființe inteligente din punct de vedere spiritual. O persoană vie din punct de vedere spiritual își prețuiește timpul și pe cel al celorlalți, conferă semnificație existenței sale și existențelor celorlalți. Fiindcă a meditat asupra acestui lucru, știe că nu se află în mod veșnic pe lumea asta și, tocmai din acest motiv, este conștientă de faptul că viața sa este un dinamism al realizării, exact contrariul unui iaz liniștit.

Paralizia vieții, a nu ști ce să faci, a nu ști spre ce să te îndrepti, a nu ști cum să-ți umpli timpul este consecința atrofiei inteligenței spirituale. Este anemia sensului vieții.

¹ *Ibidem*, p. 9.

VIII

Inteligență spirituală, fericire și pace

1. Inteligență spirituală și transformare socială

Inteligența spirituală, departe de a fi o capacitate care să izoleze ființa umană de mediul ei natural și social, este o putere care, folosită corect, obține efectul contrar: o face mai receptivă, mai sensibilă, cât mai deplin integrată în mediul ei înconjurător.

O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual înțelege problemele în profunzime, se bucură în mod intens de frumusețea pe care o înfățișează încăpătarea lume, suferă intens din cauza nenorocirilor, a nedreptăților, a suferințelor și a tuturor formelor de cruzime care se manifestă în această lume. Persoanele care au influențat cel mai mult istoria umanității au fost ființe inteligente din punct de vedere spiritual, care au încercat să contribuie cu puterea lor la transformarea lumii, la îmbunătățirea ei în mod semnificativ.

Transformarea lumii și construirea societății încep odată cu exercitarea inteligenței spirituale. Orice transformare

începe în adâncime și se deplasează spre suprafață până ce cuprinde întreaga lume. Aceasta este legea care reglementează lumea naturii.

Stejarul înalt, cu o coroană bogată, care dă umbră în după-amiezile de vară, își începe viața fiind o mică ghindă depusă în pământ. După ce se pune sămânța în pământ, nimeni nu are deplina siguranță că o să trăiască. Dar transformarea secretă de sub suprafața terestră permite ghindei să-și facă loc în pământ ca un mugure gingaș.

2. Educația inteligenței spirituale

Modelul inteligențelor multiple al lui Howard Gardner a revoluționat educația. Permite transcenderea unei educații reductioniste care dezvoltă o parte a ființei umane, dar nu și ansamblul ființei umane. Practica educativă excelentă stimulează toate fațetele și dimensiunile ființei umane, precum și multiplele sale inteligențe. A educa o persoană înseamnă a-i dezvolta întreg potențialul, toate dimensiunile, dar inteligența nu este univocă, ci multiplă, ceea ce înseamnă că educația trebuie să stimuleze diversitatea formelor de inteligență.

Educația integrală necesită o atenție personalizată, deoarece fiecare ființă umană are capacitățile sale și în ea se distinge o formă sau alta de inteligență. Acest lucru presupune, mai întâi, dezvoltarea unui profil al fiecărui elev, observând comportamentul, pentru a vedea, în acest fel, care este forma sa predominantă de inteligență.

În ciuda acestui lucru, este verificat faptul că în sistemul nostru educativ continuă să predomine o stimulare a

inteligenței lingvistice și logico-matematice și că elevii pe care îi considerăm norocoși sunt aceia care au mai dezvoltate aceste tipuri de inteligență. Astfel, sunt lăsați deoparte aceia care s-ar remarca în alte domenii ale vieții, dacă le-am aprecia și le-am stimula inteligențele.

Dezvoltarea inteligenței spirituale este un element fundamental în procesul educativ al unei persoane și are consecințe directe în alte domenii ale învățaturii. Fără curiozitate, fără neliniște, fără exercițiul imaginației, al percepției și al intuiției, tinerii își pierd motivația de a învăța și completa lor dezvoltare este dezordonată. Lipsiți de înțelegerea propriei persoane și de capacitatea de a-i înțelege pe ceilalți, întâmpină dificultăți în a conviețui cu semenii lor, în detrimentul dezvoltării sociale a acestora. Nefiind în stare să acționeze impulsionați de un sentiment de uimire și de admirație față de frumusețea lumii, de geniul artiștilor, al muzicienilor și scriitorilor, trăiesc într-un deșert cultural și într-un gol spiritual.

Educația are un caracter evolutiv. Ființa umană nu se naște desăvârșită. Spre deosebire de animale, evoluția sa nu este dinainte hotărâtă. Are în fața sa multiple posibilități, precum și capacitatea de a decide în mod liber pe care să o aleagă. Astfel, devine posibilă și necesară autodeterminarea, dar și îndrumarea și supravegherea.

A descoperi care este posibilitatea maximă a fiecăruia și care sunt mijloacele optime de care dispune fiecare nu este o sarcină ușoară. De aceea, o educație adevărată ar trebui să întărească capacitatea de a gândi și de a judeca, dar, în același timp, ar trebui să protejeze ființa umană împotriva efectelor a ceea ce este exclusiv intelectual.

Educația inteligenței spirituale necesită efort și perseverență, la fel ca dezvoltarea oricărei capacități umane. Doar sânguința prinde rădăcini cu care se hrănește apoi viața spirituală care a rămas. Nu există o observație mai potrivită ca cea a lui Friedrich Nietzsche: „Fiecare efort serios pe care îl face inteligența pentru a pătrunde și a modela o materie, o întărește.” În timp ce o persoană se străduiește să pătrundă în ceva greu de înțeles și să mențină șirul gândurilor sale, crește capacitatea sa de a cerceta, de a-și aminti și chiar de a gândi.

Este o mare greșeală să lăsăm deoparte dimensiunea spirituală în procesele educative oficiale, doar dacă nu cumva dorim să facem din societate o comunitate pur materialistă, risipită în proza bunăstării imediate, dând la o parte nobilele idealuri de împlinire colectivă.

Rob Riemen exprimă această idee în *Noblețea spiritului*: „Nu poate exista civilizație fără conștiința faptului că ființa umană are o dublă natură. Posedă o dimensiune fizică și terestră, dar se distinge de animale prin faptul că acumulează, în același timp, o latură spirituală: cunoaște lumea ideilor. Este o ființă care cunoaște adevărul, bunătatea și frumusețea, care cunoaște esența libertății și a dreptății, a iubirii și a compasiunii.”

Dacă nu ne educăm în mod creativ inteligența spirituală, noile generații vor rămâne închise într-o lume pur materială, instrumentală, îngustă și limitată. Vom pierde în mod colectiv marea bogăție interioară care există în ele și, prin urmare, sursa de creativitate și de inovație.

Unul dintre obstacolele pe care trebuie să le învingem pentru a putea educa o asemenea inteligență este laicismul.

Apărarea atitudinii laiciste și a libertății în ceea ce privește credințele, gândurile și exprimările nu trebuie să se confunde cu laicismul, care este o atitudine ostilă spiritualului și, în special, oricărei forme de religiozitate și de aderare confesională.

Din perspectiva laicismului se ignoră faptul că orice educație care pretinde a fi completă impune, în mod necesar, să se ia în considerare educația spirituală. Educația holistică nu se obține prin simpla juxtapunere de capacități, ci prin intermediul unei autentice integrări și o relație reciprocă a acestora din perspectiva unității persoanei.

Prejudicata care provine din laicism conduce la faptul că unele propuneri de educare evită subiectul dificil al spiritualității, deși este esențial pentru dezvoltarea deplină a persoanei și, prin urmare, rămân doar la nivel de propunere de integrare a aspectelor intelectuale, sociale și emoționale.

Mulți gânditori neconfesionali au solicitat să se acorde mai multă atenție acestei dimensiuni. După părerea lui Kessler, în spatele problematicei ample a tinerilor din ziua de azi există o lipsă de atenție în ceea ce privește nevoile lor spirituale. Golul spiritual este un factor rareori evidențiat în comportamentul autodistructiv și violent al multor tineri și adolescenți.

După cum menționează Miller și Drake, educatorii tind să evite cuvântul *spiritual*. Îi face să se simtă stingheriți. Educația se orientează spre rezultate, dar nu se adâncește în experiență. Anumite întrebări de bază nu-și au rostul. Totuși, procesul educativ nu ar trebui să treacă niciodată

cu vederea chestiunea referitoare la sensul vieții, chiar dacă nu i se poate da un răspuns în mod științific.

În practica educativă, trebuie să se respecte răspunsul individual pe care fiecare persoană îl elaborează la o asemenea întrebare, dar ar fi nechipzuit ca niciodată să nu se ia în calcul o astfel de chestiune. Nu dispunem de răspunsuri concludente, dar putem să cercetăm căi, itinerare pornind de la marile tradiții spirituale și religioase ale umanității, pornind de la exemplul și mărturia persoanelor care dau sens existenței lor.

A educa inteligența spirituală înseamnă a depăși ceea ce este pur empiric și a miza pe valori precum starea de contemplație în comparație cu spiritul activ, ceea ce este important în comparație cu ceea ce este urgent, înțelepciunea în comparație cu tehnicismul, ierarhia în comparație cu nivelarea, etica responsabilității în comparație cu etica eliberatoare, tensiunea dintre ceea ce am chef să fac și ceea ce trebuie să fac, nivelul și calitatea vieții în comparație cu egocentrismul, sensibilitatea estetică în comparație cu grosolănia *kitsch*-ului. De timpuriu, apar în inteligența copilului întrebările despre misterele vieții. „De ce”-ul nu se sfârșește până ce copilul nu este condus spre sursa oricărei ființe și a întregului adevăr, unde orice întrebare își găsește pacea.

Suntem pe deplin de acord cu afirmația lui Viktor Frankl: „Educația ar trebui să stimuleze în tineri un proces de descoperire a sensului vieții. Educația nu poate să dea sens vieții. Sensul nu poate fi dat, deoarece sensul trebuie descoperit; noi nu putem să «prescriem» niciun sens. Dar nici

nu se pune problema de așa ceva; ar fi bine să renunțăm la a bloca procesul de descoperire a sensului vieții.“¹

„Educația — subliniază Frankl — trebuie să fie în ziua de azi mai mult ca niciodată o educație pentru responsabilitate. Iar a fi responsabil înseamnă a fi selectiv, a fi capabil de a alege. Trăim în *affluent society*, primim avalanșe de stimuli din partea mediilor de comunicare socială și trăim în era pilulei. Dacă nu vrem să ne înecăm în valurile succesive ale acestor stimuli, într-o totală promiscuitate, trebuie să învățăm să distingem ceea ce este esențial de ceea ce nu este, ceea ce are sens de ceea ce nu are sens, ceea ce ne cere cu insistență responsabilitatea noastră și ceea ce nu merită osteneala.“²

O persoană cu viață spirituală rezistă la atacul stimulilor și gândește singură ce trebuie să aleagă în fiecare situație. Acest lucru este posibil numai dacă practică distanțarea critică și dacă știe să se izoleze. În societatea hiperstimulării audiovizuale și informative este greu pentru un om să facă aceste lucruri, dar acesta este singurul mod de a-și putea păstra autonomia și de a fi consecvent cu propriul proiect existențial.

Libertatea este strâns legată de educația inteligenței spirituale. Fiind un dinamism fundamental, se actualizează în diferite moduri. A fi liber înseamnă, printre altele, a gândi singur, a lua deciziile cele mai bune în conformitate cu propria viziune asupra lumii și a valorilor, a lua frâiele propriei vieți și a-și asuma propria identitate. A fi liber înseamnă a putea crea ceva nou pornind de la ceea ce

¹ V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 2003, p. 20.

² *Ibidem*.

cunoști, a îndrăzni să realizezi comportamente noi. Trebuie să ai capacitatea de a face ca propriul mod de a acționa să se confrunte cu mediul social, juridic și cultural.

Educația pentru libertate nu se dezvoltă într-un mod liniar; necesită un proces îndelungat de încercări și greșeli, o reflectare asupra sensului vieții. Pentru asta, trebuie să se favorizeze un timp de reflectare, de liniște, pentru ca elevul să se poată interioriza. Aptitudinea pentru a se interioriza presupune dezvoltarea capacității de a discerne, pentru a se înțelege mai bine pe sine însuși și pentru a-și construi viziunea despre lume. Această capacitate permite recitirea subiectului istoriei personale și identificarea ițelor care leagă o persoană de celelalte.

Pentru a fi cu adevărat liber, trebuie să se potențeze curajul de a exista. Curajul de a exista este această aptitudine de a persevera în ciuda greutăților și îndoielilor. Asta înseamnă să nu cedezi când apar greutățile: acele „mărunte dispariții” care ne fac să conștientizăm caracterul vremelnic al condiției umane. Această învățătură mobilizează capacitatea de rezistență și permite elevului să creadă în capacitatea sa de a atinge anumite obiective.

Capacitatea omului de a se descentra și de a ajunge să îl simtă pe celălalt în el însuși este strâns legată de educația inteligenței spirituale. Acest proces necesită timp. La începutul vieții, elevul este încă intens marcat de dorința de a fi centrul universului. Pentru a deveni o ființă umană trebuie să învețe treptat să le facă un loc și celorlalți, să le înțeleagă punctul de vedere, să le ofere celorlalți propriul spațiu.

Această experiență fundamentală, această deschidere spre alteritate constituie, în sens nuclear, piatra de temelie a progresului spiritual, conduce la a ne implica în reîntâlnirea cu ceilalți prin intermediul dialogului și al dezbaterii și la a stabili încredere, cu luciditate și discernământ. Elevul învață, în acest fel, să se simtă treptat un membru al comunității și să interacționeze cu ceilalți pentru a-și construi proiecte de viață care să aibă un sens.

Datorită educației simțului spiritual, omul renunță la a mai trăi *cu* ceilalți și învață să trăiască *pentru* ceilalți. *A exista pentru ceilalți* înseamnă a fi disponibil să răspunzi la chemările și la nevoile lor; constă în a dezvolta conștiința socială. *A exista pentru ceilalți* înseamnă a fi capabil de indignare etică, a fi sensibil la suferința celorlalți. Conștiința socială devine mai puternică pe măsură ce se trezește într-o persoană simțul de a trăi *pentru* ceilalți, iar viața ei spirituală începe să se hrănească.

Fără a avea pretenția de a fi exhaustivi, merită osteneala să cităm câteva inițiative precursoare, bazate pe experiență, ale educației inteligenței spirituale în mediul educativ public și laic.

- Guvernul din Quebec a publicat, în anul 2004, documentele de la un congres al cărui motto a fost *Le développement spirituel en éducation*. Ulterior, același guvern a publicat, în anul 2007, *Le cheminement spirituel des élèves. Un défi pour l'école laïque*, în care se puneau bazele unei educații a dimensiunii spirituale în școala publică și laică. În acest material se cercetează căile viabile pentru a trezi și pentru a forma inteligența spirituală a elevilor.

- În anul 2008, profesorii M.D. Holder, B. Coleman și J. Wallace de la Universitatea din Columbia au publicat în *Journal of Happiness Studies* un studiu foarte exhaustiv despre relația dintre spiritualitate și fericire la copii. Au ajuns la concluzia conform căreia cultivarea dimensiunii spirituale a minorilor este un factor decisiv în ceea ce privește fericirea lor.

- Pe baza unui eșantion foarte extins (760 de copii) de școli religioase și publice, au demonstrat modul în care spiritualitatea înțeasă ca un sistem intern de credințe și de valori creează în copii un sentiment de trăire cu sens, le stimulează speranța, întărește normele sociale pozitive și oferă o rețea socială de sprijin.

Analiza datelor dovedește că acei copii care au afirmat că sunt mai spirituali, erau mai fericiți. În mod concret, își prețuiau viața și simțeau că aceasta are sens și, în plus, prețuiau foarte mult calitatea relațiilor interpersonale. Aceste rezultate coincid cu studiile similare realizate la adulți și la adolescenți.

Diferite investigații au demonstrat că există o legătură directă între cultivarea inteligenței spirituale și bunăstarea interioară. După cum explică unul dintre cercetători, Holder, factorul *bogăție* contribuie însă foarte puțin la fericire. De fapt, după cum menționează profesorul, banii justifică numai unu la sută dintre sentimentele de fericire ale copiilor, atât în cazul celor care învață în școli private, cât și al celor care învață în școli publice.

Din studiul menționat se deduce faptul că spiritualitatea generează sentimentul de a trăi o viață cu sens, face să crească speranța, permite captarea valorilor și intuirea frumuseții și a profunzimii relațiilor.

• În anul 2008 s-a publicat *Reflexiones en torno a la competencia espiritual. La dimensión espiritual y religiosa en el contexto de las Competencias básicas educativas*, lucrare publicată de școlile catolice din Madrid. În această lucrare se abordează, pentru prima dată, conceptul de *competență spirituală* și se sugerează stimularea și dezvoltarea acestei dimensiuni cu ajutorul educației oficiale.

O persoană educată din punct de vedere spiritual ar trebui să poată:

- a) Experimenta, să știe să identifice și să dezvolte experiențe de uimire, de mister și de îndoială. Împotriva celor care consideră că asemenea experiențe sunt irelevante și ineficiente în viață, trebuie să se sublinieze faptul că acestea, în special cea a uimirii, reprezintă punctul de plecare al științelor, artelor și al filozofiei.
- b) Formula întrebări despre semnificația și sensul vieții. Inteligența spirituală nu oferă doar capacitatea de a ne formula întrebări referitoare la sensul vieții, ci ne stimulează și să căutăm răspunsuri consistente pornind de la experiența personală și de la apropierea de marile tradiții spirituale, filozofice și religioase ale istoriei umanității.
- c) Dezvolta o autocunoaștere pozitivă și dinamică, precum și să poată învăța a manipula sentimentele ca un mijloc pentru dezvoltarea personală. O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual nu-și anulează viața emoțională, nici fondul pasional. Este capabilă să-l dirijeze și să-l orienteze, să-l îndrepte și să profite de acest fond pentru proiectul vieții sale.
- d) Promova dezvoltarea personală și pe cea a comunității.

- e) Practica și descoperi sentimente de admirație, răspundere comună și grijă în ceea ce privește natura și lumea, precum și sentimente de contemplare și liniște.
- f) Dezvolta și orienta legături empatice cu alte persoane, în situații de nedreptate, vulnerabilitate, învingere și cooperare.
- g) Exprima senzații, gânduri și reflecții prin intermediul creativității în artă.
- h) (Să poată) fi capabilă de a identifica, cerceta și alege valori proprii și să le poată înțelege pe cele ale celorlalte persoane.
- i) Să se cunoască și să prețuiască răspunsuri, interpretări și experiențe referitoare la chestiunile anterioare despre diferitele religii și filozofii din istoria umanității.
- j) Lua, în mod autonom și conștient, o decizie radicală de viață, învățând din greșeli și profitând de reușite, în armonie cu mediul înconjurător apropiat și îndepărtat.

Lăsând deoparte aceste și alte inițiative foarte interesante, merită osteneala să amintim că nu trebuie să se confunde educația inteligenței spirituale cu inițierea în credință. Inițierea în credință, în a face parte dintr-o comunitate religioasă și în practicarea riturilor și ceremoniilor acesteia, necesită o educație a inteligenței spirituale, deoarece, fără aceasta, ființa umană este indiferentă la orice gest, mesaj sau stimul religios. Viața spirituală este condiția de posibilitate a experienței religioase, estetice și etice, dar inițierea în credință nu trebuie să se confunde cu dezvoltarea inteligenței spirituale.

Cercetarea referitoare la educația inteligenței spirituale a pus stăpânire și pe câteva minți din țara vecină. În 2007, Philippe Filliot și-a susținut teza de doctorat la Universitatea din Paris VIII cu tema *L'éducation spirituelle ou l'autre de la pédagogie. Essai d'approche laïque de la relation maître-élève-savoir dans les spiritualités de l'Orient et de l'Occident*. În această teză, identifică metodologia necesară pentru a educa inteligența spirituală.

Pornind de la lucrările lui Pierre Hadot despre filozofie ca exercițiu spiritual, Philippe Filliot consideră că educația spiritualului nu trebuie să fie comparată cu transmiterea unei învățături, a unei tehnici sau a unei limbi, ci că trebuie concepută ca un ansamblu de activități care stârnesc și trezesc simțul spiritual.

Această educație ar trebui să cuprindă următoarele elemente:

1. Tăcerea joacă un rol foarte relevant în educația inteligenței spirituale. Departate de a o considera ca un eșec al practicii educative, tăcerea reprezintă un mijloc de a stimula întrebarea referitoare la sensul vieții, autotranscendența și cercetarea în ceea ce privește scopul propriei vieți. Tăcerea, foarte absentă în mediile educative oficiale, este o circumstanță de primă categorie pentru cultivarea atât a inteligenței intrapersonale (descoperirea propriei identități personale), cât și a inteligenței spirituale. Face posibilă relația cu propria persoană, duce la punerea între paranteze a conținuturilor vitale și a relațiilor, la o neștiință radicală, la o profundă legătură cu necunoscutul.

2. O educație corectă a inteligenței spirituale scoate în evidență valori precum simplitatea, austeritatea și naturalitatea. O persoană bogată din punct de vedere spiritual are nevoie de mult mai puține lucruri decât oricare alta pentru a cultiva odihna și pentru a-și umple timpul liber. Trăiește eliberată de consumism și de nevoia de a acumula bunuri materiale, iese în evidență valoarea ființei în detrimentul averii.

Educația inteligenței spirituale este o îndemnare spre descentralizarea *ego*-ului. Scopul nu este ca elevul să trăiască la fel ca profesorul, ci să-și asculte vocea interioară.

3. Pentru cultivarea inteligenței spirituale este nevoie de repetarea anumitor procedee. *Repetitio mater studiorum est*, spuneau clasicii latini. Doar maestrul care repetă de nenumărate ori mesajul reușește să-l transmită. Repetiția ne permite, până la urmă, să învățăm; mesajul pătrunde în ființa umană, se încadrează în structura persoanei. Foarte des a fost criticată repetiția și s-a scos în evidență valoarea inovației, a creativității, a originalității. Repetiția, folosită ca o metodă pedagogică, permite să ne concentrăm asupra unui anumit punct, în loc să ne răspândim atenția în mai multe direcții.

Exercițiul fizic cum ar fi repetiția muzicală dă roade. Nimic frumos nu are loc din întâmplare. Recordul atletului este rezultatul unei repetiții mecanice și conștincioase de mișcare, așa cum măiestria pianistului este rodul unei serii de repetiții.

Același lucru se întâmplă cu exercițiul spiritual. Repetiția unei mantre, a unei rugăciuni, a unui aforism stoic sau a unei sentințe mistice permite adâncirea în acestea, în sensul lor. La urma urmelor, o asemenea cunoaștere

prinde rădăcini în ființa și în identitatea personală. Când repetăm, se întâmplă ceea ce spune filozoful Louis Lavelle: „Este mereu același lucru, dar mereu ceva nou.“ În toate tradițiile spirituale și religioase ale umanității se practică repetiția, iar acest lucru nu se realizează în mod întâmplător. Doar repetiția garantează excelența. Diversele tradiții se deosebesc între ele atât în privința conținutului material, cât și în privința formei rugăciunilor, a meditațiilor și a mantrelor, dar în toate tradițiile se produce repetiția.

4. Educația inteligenței spirituale necesită efort. Nu se obține nimic fără devotament, tenacitate și perseverență. După cum spune O. Reboul, filozof al educației, a educa constă în a-l face pe elev să vadă că, fără efort, fără risc și sacrificiu, nu se obține nimic.

Acest lucru poate fi evident pentru multe persoane, dar nu este prezent în imaginarul colectiv. Virtutea efortului nu este tocmai la modă. O acțiune perfectă este o acțiune realizată cu deplină conștiință (cum poate fi a merge, a respira sau a citi). Efortul nu este o acțiune momentană de exces, ci se desfășoară în mod continuu pe durata unui interval de timp. Când ceva se realizează în mod obișnuit, nu se simte suferință în momentul realizării, deoarece se încadrează pe deplin în ritmul cotidian.

3. Inteligență spirituală și etică globală

În 1993 s-a semnat *Declarația pentru o etică globală* în al II-lea Parlament al Religiiilor Lumii cu sediul în Chicago. Aceasta reprezintă activitatea colectivă a sute de delegați religioși timp de o săptămână. Au ajuns la un acord cu

privire la felul în care trebuiau să fie abordate marile probleme care există în lume.

Declarația este o exprimare a vitalității și a creativității inteligenței spirituale. Fără a nega originalitatea fiecărei tradiții, cei întruniți au fost în stare să identifice o serie de condiții și de principii pentru a crea o etică globală, capabilă de a integra și de a aduna pe toată lumea.

Este o concretizare pentru a găsi soluții problemelor colective. Inspirându-se din respectivele lor tradiții, membrii celui de-al II-lea Parlament al Religiilor Lumii au ajuns la niște concluzii pe care le redăm în continuare, pe scurt:

Lumea este în agonie. Agonia este atât de pătrunzătoare și de urgentă încât suntem obligați să-i pomenim manifestările pentru ca profunzimea acestei dureri să poată fi văzută în mod clar.

Pacea ne ocolește... planeta este distrusă încet-încet... popoarele trăiesc cu frică unele de altele... femeile și bărbații sunt înstrăinați... copiii mor...

Asta este ceva detestabil!

Condamnăm abuzurile ecosistemelor Pământului. Condamnăm sărăcia care sufocă potențialul vieții; foamea care ia din forță corpului uman; diferențele economice care amenință atâtea familii cu ruina.

Condamnăm dezordinea socială a națiunilor; indiferența față de justiție care oprimă popoarele; anarhia care pune stăpânire pe comunitățile noastre; și nebunia care omoară în mod violent

copiii. În special condamnăm agresiunea și ura în numele religiei.

Dar această agonie nu are niciun motiv să existe.

Nu trebuie să fie așa, deoarece baza pentru o etică globală există deja. Această etică oferă posibilitatea unei mai bune ordini individuale și mondiale, care îi dirijează pe oameni să iasă din disperare și eliberează societățile de haos.

Suntem femei și bărbați care avem principiile și obiceiurile religiilor lumii.

Afirmăm că învățăturile religiilor lumii oferă un ansamblu comun de principii, care constituie baza unei etici globale.

Afirmăm că adevărul este deja cunoscut, dar că încă ne lipsește să îl trăim din toată inima și cu toată puterea noastră.

Afirmăm că există o normă irevocabilă și necondiționată pentru toate sferele vieții — pentru familii și comunități, pentru rasele umane, pentru națiunile și religiile existente. Există deja norme străvechi în ceea ce privește comportamentul uman: se găsesc în învățăturile religioase ale lumii și asigură condițiile necesare pentru o ordine mondială echilibrată.

Declarăm că:

Suntem interdependenți. Fiecare dintre noi depinde de bunăstarea întregului și, prin urmare, purtăm respect comunităților de ființe vii, ființelor umane, animalelor și plantelor și respectăm păstrarea planetei, a aerului, a apei și a Pământului.

Ne asumăm răspunderea personală pentru tot ceea ce facem. Toate deciziile și acțiunile noastre, precum și dezinteresul nostru de a acționa au consecințe.

Trebuie să ne purtăm cu ceilalți la fel cum dorim ca aceștia să se poarte cu noi. Promitem să respectăm viața și demnitatea, individualitatea și diversitatea, pentru ca fiecare persoană să fie tratată cu omenie, fără nicio excepție. Trebuie să avem răbdare și compasiune. Trebuie să iertăm, învățând din greșelile din trecut, fără a ne permite să fim subjugați de amintirile dominate de ură. Deschizându-ne inimile, trebuie să îngropăm diferențele și intoleranțele noastre în favoarea comunității mondiale, practicând un cult al solidarității și al cooperării.

Considerăm că întreaga umanitate este familia noastră. Trebuie să ne străduim să fim amabili și generoși. Nu trebuie să trăim numai pentru noi înșine, ci trebuie să fim de folos și celorlalți, nu trebuie să uităm niciodată de copii, de bătrâni, de oamenii săraci, de cei care suferă, de cei care sunt handicapați, sinistrați sau izolați. Nimeni nu trebuie să fie considerat sau tratat ca un cetățean de mână a doua sau să fie exploatat în vreun fel. Trebuie să existe egalitate între bărbați și femei. Nu trebuie să săvârșim niciun fel de imoralitate sexuală. Trebuie să eliminăm orice formă de stăpânire și de abuz.

Ne luăm angajamentul că vom crea o cultură fără violență, bazată pe respect, dreptate și pace. Nu vom asupri, nu vom răni, nu vom tortura sau omori alte ființe umane, vom renunța la violență ca mijloc de a ne rezolva divergențele.

Trebuie să luptăm pentru a obține o ordine socială și economică care să fie corectă, în care toți oamenii să aibă oportunități egale de a-și dezvolta deplinele puteri ca ființe umane. Trebuie să vorbim și să acționăm cu onestitate și compasiune, să ne purtăm cu toată lumea în mod just și să evităm prejudecata și ura. Nu trebuie să furăm. Trebuie să ne îndepărtăm de dominația lăcomiei în ceea ce privește puterea, prestigiul, banii și consumul, pentru a crea o lume justă și pașnică.

Pentru a făuri o lume mai bună, trebuie în primul rând să schimbăm conștiința ființelor umane. Promitem să ne dezvoltăm conștiința prin intermediul disciplinei mentale, meditației, rugăciunii sau a gândurilor pozitive. Nu pot exista schimbări fundamentale în viața noastră dacă nu ne asumăm riscul și nu avem de gând să facem sacrificiile necesare. Prin urmare, ne luăm angajamentul, în ceea ce privește această etică globală, de a ne înțelege unii cu alții și de a trăi într-un mod care să fie binefăcător pentru societate, care să promoveze pacea și care să fie favorabil naturii.

Îi îndemnăm pe toți oamenii, fie ei religioși sau nu, să facă același lucru.

4. Pacificarea lumii

Cultivarea inteligenței spirituale implică angajamentul față de comunitate. Există un echilibru foarte greu de atins între pacea interioară pe care numai înțelepciunea o poate oferi și acele pasiuni care nu fac altceva decât să ne ducă pe calea nedreptății, a suferinței și a sărăciei. Munca inteligenței spirituale face posibilă pacea interioară, indispensabilă în cazul în care se încearcă pacificarea lumii.

Pacea este, mai presus de orice alt argument, un principiu esențial pentru a construi viitorul. Nu poate fi definită pur și simplu ca absența războiului; este un principiu pozitiv care are nevoie de efort personal și colectiv. Este ordinea care provine din *corectitudine* și din recunoașterea fraternității existențiale a tuturor ființelor.

Există o ordine aparentă care poate fi distrusă cu ușurință. Este ordinea impusă pe baza forței și a constrângerii, dar există și o ordine durabilă, care se naște din conștiința faptului că existăm. Nedreptatea creează dezordine în mediul social, confruntare și, în cele din urmă, război. Folosirea corectă a distribuției este, contrar a ceea ce se poate crede, generatoare de ordine, ceea ce înseamnă că pacea nu este rodul hazardului, ci al efortului. Într-o atmosferă de nedreptate și de dezechilibru, cu greu poate exista pace, deoarece aceasta este intim legată de armonie și de recunoașterea fiecărei persoane.

Există diferite tipuri de pace cu o legătură reciprocă între ele, care avansează din mediul microcosmic spre cel macrocosmic. Există o pace intrapersonală care se referă la propria ființă. Pentru a o dobândi, este necesar ca omul să se

accepte așa cum este, cu propriile defecte, să-și recunoască propria fragilitate, să aibă virtutea umilinței.

Condiția de posibilitate a păcii este pacea intimă, acea pace care se produce în sfera strict personală. Când o persoană este împăcată cu ea însăși, transmite pace și celor din jur, în timp ce atunci când cineva se luptă cu sine însuși, se află în conflict și transmite resentimente.

Există pacea interpersonală care se referă la planul comunității și al relațiilor umane. Spunem că într-o comunitate există pace atunci când relația care se stabilește între persoanele membre este corectă, armonioasă și echilibrată. Pacea interpersonală necesită respect în ceea ce privește singularitatea fiecărei persoane. Astfel, a înfăptui pacea nu înseamnă a uniformiza persoanele, ci a le respecta așa cum sunt în intimitatea lor.

Pacea interpersonală necesită o minimă înțelegere în ceea ce privește unele reguli împărtășite, referința exactă la o ordine morală. Într-un context lipsit de legi (fără norme), lipsit de înțelegere, nu poate exista această referință. Totuși, acest pact al fricoșilor nu trebuie să nege singularitatea fiecărei identități; trebuie să o folosească drept garanție pentru ca fiecare singularitate să se poată exprima în mod liber.

De asemenea, există și pacea dintre om și natură. Observăm că există diferite moduri de a intra în legătură cu natura și că nu toate sunt justificate, deoarece unele dintre ele deteriorează în mod grav mediul natural. A trăi în armonie cu natura nu înseamnă a înceta de a mai interveni în ea sau a practica un fel de inactivitate ecologică. Înseamnă a evita excesele, a respecta fiecare singularitate,

a veghea asupra regenerării sale și a evita ca economismul să sfârșească prin a înghiți planeta.

Recunoașterea unității este un element-cheie în vederea instaurării principiului păcii. Este evident faptul că între ființele umane există mari diferențe, dar și mari asemănări. Pacea nu se clădește pe diferențe, ci pe recunoașterea a ceea ce unește.

Una dintre cele mai relevante personalități din câte a oferit umanitatea este Mahatma Gandhi. Pornind de la adâncă sa viață spirituală, Gandhi a exersat și a sistematizat teoria *nonviolentei*, transformând-o într-o puternică mișcare spirituală și socială, într-un instrument eficient pentru a atinge obiective, inclusiv obiective politice. El însuși spunea: „Nu am nimic nou să învăț lumea. Adevărul și non-violența datează din vremuri îndepărtate.” Fundamentul acestei doctrine este bunăvoința universală, dragostea pentru tot ceea ce există, idee ce apare deja în hinduism și, în mod special, în jainismul secolului al VI-lea î.H.

„Lumea nu este întemeiată pe forța armelor, ci pe forța adevărului și a dragostei. Așa cum există o forță de uniune cu materia, la fel există o forță și între ființele vii, iar această forță este dragostea. Armele adevărului și ale dragostei sunt de neînvins.” Cu această fermă certitudine, Gandhi a transformat realitatea.

Pentru adepții pacifismului promovat de Mahatma Gandhi, bunăvoința în ceea ce privește tot ce există și ferma aderență la adevăr trebuie să îmbibe până și cele mai nesemnificative și cotidiene fapte. După el, oameni cu o profundă viață spirituală i-au urmat calea: Lanza del Vasto, Rosa

Parks, Martin Luther King, Dorothy Day, Adolfo Pérez Esquivel, Desmond Tutu, Helder Câmara printre mulți alții.

În marile personalități ale pacifismului zvâcnește viață spirituală.

5. Inteligență spirituală și conștiință ecologică

Cultivarea inteligenței spirituale este determinantă pentru a instaura o adevărată cultură a păcii în lume. Respectul pentru orice mod de viață, oricât de simplu ar fi acesta, este o poruncă ce provine din sensibilitatea ecologică. În aparență, se poate dovedi artificial faptul de a lega inteligența spirituală de această sensibilitate ecologică și, totuși, cine dezvoltă puterile inteligenței spirituale are o viziune unitară în ceea ce privește natura și o atitudine de respect pentru orice formă de viață.

Sentimentul de apartenență la Întreg este una dintre puterile inteligenței spirituale pe care deja le-am prezentat. Acest sentiment trezește conștiința ecologică și atitudinea de respect activ pentru orice formă de viață; de la cele mai simple până la cele mai complexe. Această recunoaștere nu înseamnă a concepe viața umană ca o manifestare în plus a vieții biologice, deoarece în ea există o serie de proprietăți și de caractere care o fac să fie singulară în ansamblul cosmosului.

O persoană sensibilă din punct de vedere spiritual percepe valoarea fiecărei ființe naturale dincolo de posibila sa întrebuințare, frumusețea, bunătatea și unitatea lumii și simte apartenența la Întreg. Nu este ciudat faptul că cele

mai semnificative personalități, din punct de vedere spiritual, ale istoriei au avut o deosebită grijă și un deosebit respect pentru toate ființele vii, pretinzând respectul activ și dragostea universală.

Materialismul și antropocentrismul sunt concepțiile filozofice care au dus la o exploatare instrumentală a tuturor ființelor naturale până când acestea au atins situații-limită. Dezvoltarea inteligenței spirituale adaugă limite în relația cu natura, limite necesare pentru a putea păstra frumusețea și armonia Întregului.

Spiritualitatea de proveniență orientală este sensibilă îndeosebi în ceea ce privește natura. Conștiința ecologică se naște în ea ca ceva natural și spontan, ca o consecință logică a înțelegerii unitare a cosmosului, ca o manifestare a unui Spirit universal care transcende și însuflețește toate ființele. În mentalitatea occidentală, conștiința ecologică a izbucnit ca reacție la distrugerea Naturii, săvârșită de-a lungul ultimelor trei secole în timpul procesului de industrializare și de colonizare tehnologică a lumii. Cu toate acestea, și în mentalitatea occidentală găsim personalități ca, de exemplu, Sfântul Francisc din Assisi, deosebit de sensibile, care exprimă pe propria piele fraternitatea cosmică a tuturor ființelor.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a ne distanța de lume, iar acest lucru reprezintă o sursă de libertate și de înțelepciune. Acest lucru oferă persoanei o responsabilitate superioară oricărei alte ființe, deoarece numai ființa umană poate avea o viziune globală asupra lumii. Această capacitate o face aptă pentru a lua decizii adecvate în ceea

ce privește întreținerea biodiversității și a frumuseții cosmosului.

Lumea, din perspectiva conștiinței ecologice, este concepută ca o imensă structură a tuturor lucrurilor. Din această înțelegere rezultă holismul, care înseamnă captarea totalității în părți și a părților în totalitate. Din perspectiva conștiinței ecologice, Întregul nu este pur și simplu ceea ce rezultă din suma părților, transcende relațiile și orice fel de interdependențe.

6. Proiectul unei vieți fericite

Mult prea des se afirmă că cine știe *mai mult*, este *mai puțin* fericit. De asemenea, se spune că o ființă umană cu cât este mai inteligentă, cu atât are mai puține posibilități de a fi fericită. De aici se poate trage concluzia că numai prostul sau neștiutorul pot tinde spre o existență fericită.

În aparență se poate identifica o contradicție între fericire și inteligență, dar nu este așa, deoarece inteligența oferă capacitatea de a anticipa probleme, de a rezolva situații, de a crea alternative și de a planifica proiectul vieții.

Inteligența spirituală, în măsura în care ne deschide spre chestiunea sensului vieții și permite să ne distanțăm de propria ființă și de propria viață, oferă capacitatea de a descoperi ceea ce nu merge bine în viața noastră, neajunsurile și slăbiciunile care există în ea, precum și rezistențele și capacitățile sale ascunse. Acest lucru este esențial pentru a trasa în mod inteligent viitorul.

Doar ființa umană poate proiecta, clădi viitorul, își poate făuri viața pornind de la principiile și idealurile care

provin din ființa sa, dar pentru a proiecta, a organiza și a tinde spre o existență reușită, este absolut necesară cultivarea tuturor formelor de inteligență, dar în special a celei sociale, emoționale și spirituale.

În societatea noastră se confundă foarte des plăcerea cu fericirea. Plăcerea este percepția subiectivă a unui bun material, o impresie plăcută, o senzație care creează bunăstare. Plăcerea are legătură cu senzualitatea. Depinde de receptorii externi și interni.

Fericirea nu se identifică cu plăcerea, deși nici nu se opune ei. Nu se obține cu ajutorul stimulării unui organ, a unei glande sau a unui tendon. Nici nu depinde de simțurile interne. Nu se obține consumând mica porție de *pâine* de care personajele din romanul *Minunata lume nouă* al lui Aldous Huxley au nevoie pentru a se simți bine.

Confortul sau bunăstarea materială nu se poate compara cu acea stare bună de spirit, de plenitudine interioară care se numește *fericire*. Fericirea are legătură cu realizarea propriilor valori și idealuri, cu experiența de a îndeplini propria îndatorire, cu senzația interioară de a trăi o viață cu sens.

Cultivarea inteligenței ne face să avansăm atât în cucerirea propriei fericiri, cât și în cea străină nouă. Persoanele cele mai fericite nu sunt, în mod necesar, cele mai inteligente din punct de vedere clasic. Sunt cele care au mai multe abilități emoționale și sociale pentru a-și dirija viața. Cele care-și cultivă inteligența emoțională au mai multă bunăstare, dar fericirea are nevoie de dezvoltarea armonioasă și suplimentară a patru forme de inteligență: cea emoțională, cea interpersonală, cea intrapersonală și cea spirituală.

Secretul constă în a adapta necesitățile și posibilitățile, iar acest lucru este posibil numai dacă o persoană se cunoaște pe sine însăși, dacă cultivă inteligența intrapersonală și nu-și propune obiective exagerate sau proiecte de viață pe care nu le va putea realiza și care, prin urmare, îi vor provoca frustrare.

Grijile, necesitățile și superficialitatea vieții cotidiene ne împiedică accesul la existență, fiind conștienți de toate posibilitățile noastre. După cum spune Baruch Spinoza la sfârșitul lucrării sale, *Etica*: „Tot ceea ce este excepțional este dificil și ciudat“, dar datorită dezvoltării inteligenței spirituale în toate fațetele sale, i se arată ființei umane multiplele minuni ale cosmosului și ale pământului, văzându-se înzestrată cu o percepție mai fină, cu o inepuizabilă bogăție, ca urmare a relației sale cu celelalte ființe.

Unele dintre simptomele pe care le găsim la persoanele inteligente din punct de vedere spiritual, indiferent de apartenența lor politică sau religioasă, reprezintă o formă specială de a fi, de a exista și de a percepe realitatea cu uimire și compasiune; o capacitate a ființei umane de a se emoționa în sinea ei în fața a tot ceea ce există, în fața unei mici viețuitoare sau în fața unor valori precum bunătatea sau frumusețea; o intuiție care nu provine din capacitatea de cugetare; o convingere conform căreia forța inteligenței spirituale are puteri miraculoase; o grijă mai mare pentru devotamentul față de vocea interioară decât pentru o eficacitate măsurabilă și imediată; o capacitate de acceptare generoasă a situațiilor-limită, cum ar fi eșecul și moartea; o speranță și un curaj susținute de-a lungul timpului și o bunăvoință universală.

În final, după cum menționează filozoful francez Marcel Légaut, ființei umane i se va lua treptat totul, până și ultima suflare, până și ultima privire reținută cu ciudata aviditate pe care o manifestă fixitatea cadavrului¹, dar dacă a fost devotată chemării interioare, chiar dacă a fost privată de posesia oricărui lucru pe care l-ar fi simțit ca ceva sigur în trecut, îi va rămâne esențialul, fără vâl și fără umbră.

Încheiem această carte cu un frumos citat al lui Kandinsky: „Puținele suflete care nu se pierd în somn, ci rămân într-o întunecată dorință de viață spirituală, de știință și de progres, se lamentează în toiul imnului rudimentar al materialismului. Noaptea spirituală se așterne din ce în ce mai mult. Obscuritatea cenușie coboară asupra sufletelor speriate, iar cele superioare, prigonite și slăbite de îndoială și frică, aleg uneori întunecarea lentă în detrimentul căderii imediate și violente a beznei totale.”²

¹ Cf. G. MARCEL, *Trabajo de la fe*, Asociación Marcel Légaut, Valencia, 1996.

² W. KANDINSKY, *De lo espiritual en el arte*, Premia, México, 1989.

IX

Bibliografie

1. Surse bibliografice

- BERGERON, R., *Renâître à la spiritualité*, Fides, Montréal, 2002.
- BEST, R. et alii, *Education, Spirituality, and the Whole Child*, Ron Best, Londra, 1996.
- BRETON, J.C., *La vie spirituelle en questions*, Bellarmin, Montréal, 2006.
- CADRIN-PELLETIER, C., *Le cheminement spirituel des élèves. Un défi pour l'école laïque*, Gouvernement du Québec, Ministère de L'Éducation, du Loisir et du Sport, 2007.
- COMTE-SPONVILLE, A., *El alma del ateísmo. Introducción a una espiritualidad sin Dios*, Paidós, Barcelona, 2006.
- COSTA-LASCOUX, J., I. LEVAĬ, P. LOMBARD, *Existe-t-il une spiritualité sans Dieu?*, Éditions de l'Atelier, Paris, 2006.
- ECCLES, J., *La psique humana*, Tecnos, Madrid, 1986.
- EINSTEIN, A., *Física i realitat i altres escrits filosòfics*, Edèndum, Santa Coloma de Queralt, 2005.
- FRANKL, V., *La presencia ignorada de Dios. Psicoterapia y religión*, Herder, Barcelona, 1985.
- *El hombre doliente. Fundamentos antropológicos de la psicoterapia*, Herder, Barcelona, 1989.

- *Logoterapia y análisis existencial*, Herder, Barcelona, 1994.
 - *La voluntad de sentido*, Herder, Barcelona, 1994.
 - *Ante el vacío existencial. Hacia una humanización de la psicoterapia*, Herder, Barcelona, 2001.
 - *El hombre en busca del sentido. El análisis existencial y la conciencia espiritual del ser humano*, Paidós, Barcelona, 2001 [Omul în căutarea sensului vieții, Meteor Press, București, 2009].
- GAZZANIGA, M., *Cuestiones de la mente: cómo interaccionan la mente y el cerebro para crear nuestra vida consciente*, Herder, Barcelona, 1998.
- HAY, D.; R. NYE, *The Spirit of the Child*, HarperCollins, Londra, 1998.
- HÉTU, J.L., *L'humain en devenir. Une approche profane de la spiritualité*, Fides, Québec, 2001.
- JASPERS, K., *El ambiente espiritual de nuestro tiempo*, Labor, Barcelona, 1953.
- KANDINSKY, W., *De lo espiritual en el arte*, Premia, México, 1989 [Spiritualul în artă, Meridiane, București, 1994].
- KOESTLER, M., *Gott ohne Religion oder Religion ohne Gott*, Moser, Lausanne, 1988.
- KRÄMER-BADORI, R., *Leben, lieben, sterben ohne Gott*, Fischer Tagenbuch, Frankfurt am Main, 1993.
- KÜHN, R., *Geburt in Gott. Religion, Metaphysik, Mystik und Phänomenologie*, Karl Alber, Freiburg, 2003.
- LENOIR, F., *Las metamorfosis de Dios. La nueva espiritualidad*, Alianza Editorial, Madrid, 2005.
- LEVINAS, E., *El tiempo y el Otro*, Paidós, Barcelona, 1993.
- LUKAS, E., *Viktor Frankl. El sentido de la vida*, Plataforma Editorial, Barcelona, 2008.

- MONTBOURQUETTE, J., *De l'estime de soi à l'estime du Soi. De la psychologie à la spiritualité*, Novalis et Bayard, Montréal, 2002.
- OZ, A., *Contra el fanatismo*, Siruela, Barcelona, 2005 [*Cum să lecuiești un fanatic*, Humanitas, București, 2012].
- PAUCHANT, T.C. et alii, *Pour un management éthique et spirituel. Défis, cas, outils et questions*, Fides, Montréal, 2000.
- PERNA, G., *Las emociones de la mente: biología del cerebro emotivo*, Tutor, Madrid, 2005.
- POPPER, K.; J. ECCLES, *El yo y su cerebro*, Labor, Madrid, 1977.
- RIEMEN, R., *Nobleza de espíritu. Tres ensayos sobre una idea olvidada*, Arcadia, Barcelona, 2006 [*Noblețea spiritului*, Curtea Veche Publishing, București, 2008].
- ROUVIÈRE, M. de la, *Spirituality without God*, Paperback, Londra, 2005.
- SCHELER, M., *El puesto del hombre en el cosmos*, Alba, Barcelona, 2000 [*Poziția omului în cosmos*, Paralela 45, Pitești, 2003].
— *Los ídolos del conocimiento*, Sígueme, Salamanca, 2003.
- SCHOPENHAUER, A., *Parerga y Paralipómena*, I, Trotta, Madrid, 2007.
- STEIN, E., *Obras completas*, IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003.
- VV. AA., *Le développement spirituel en éducation. Actes du colloque tenu à Québec*, Gouvernement du Québec, Québec, 2004.
— *Reflexiones en torno a la competencia espiritual. La dimensión espiritual y religiosa en el contexto de las competencias básicas educativas*, Paidós, Madrid, 2008.
- WILLIGIS, J., *En busca del sentido de la vida: el camino hacia la profundidad de nuestro ser*, Narcea Ediciones, Madrid, 2002.
- WITTGENSTEIN, L., *Lecciones y conversaciones sobre estética, psicología y creencia religiosa*, Paidós, Barcelona, 1992.
— *Diario filosófico*, Ariel, Barcelona, 1982.
- ZUBIRI, X., *Inteligencia sentiente*, Alianza Editorial, Madrid, 1982.

2. Bibliografie specializată

- BEAUREGARD, M.; D. O'LEARY, *L'intelligence spirituelle*, La Maisnie-Tredaniel, Paris, 2008.
- BENITO, E.; J. BARBERO, A. PAYÁS, *El acompañamiento espiritual en cuidados paliativos*, Arán, Madrid, 2008.
- BUZAN, T., *The Power of Spiritual Intelligence*, HarperCollins, New York, 2001.
- CARR, D., "Rival conceptions of spiritual education", în *Journal of Philosophy of Education*, 30 / 2 (1996), pp. 159-180.
- DORIA, J.M., *Inteligencia del alma: 144 avenidas neuronales hacia el yo profundo*, Gaia Ediciones, 2009.
- ERRICKER, J., *Reconstructing Religious, Spiritual, and Moral Education*, Routledge Falmer, Londra, 2000.
- GARDNER, H., *La teoría de las inteligencias múltiples*, Fondo de Cultura Económica, México, 1987.
- *Inteligencias múltiples: la teoría en la práctica*, Paidós, Barcelona, 1999.
- *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*, Basic Books, 1999.
- GOLEMAN, D., *La inteligencia emocional*, Kairós, Barcelona, 1996 [Inteligența emoțională, Curtea Veche Publishing, București, 2001].
- HADOT, P., *Ejercicios espirituales y filosofía antigua*, Siruela, Madrid, 2006.
- HARDY, A., *The Spiritual Nature of Man*, At the Clarendon Press, Oxford, 1979.
- HOLDER, M.D.; B. COLEMAN, J. WALLACE, "Spirituality, religiousness, and happiness in children aged 8-12 years", în *Journal of Happiness Studies* (2008).
- HOFFMAN, D.D., *Inteligencia visual. Cómo creamos lo que vemos*, Paidós, Barcelona, 2000.

- KHALFA, J. (ed.), *¿Qué es la inteligencia?*, Alianza Editorial, Madrid, 1995.
- KIERKEGAARD, S., *Los lirios del campo y las aves del cielo*, Trotta, Madrid, 2007.
- LÓPEZ QUINTÁS, A., *Inteligencia creativa. El descubrimiento personal de los valores*, Madrid, 2002.
- MACKINTOSH, N.J., *IQ and Human Intelligence*, Oxford University, Oxford, 2004.
- MARINA, J.A., *La inteligencia fracasada: teoría y práctica de la estupidez*, Anagrama, Barcelona, 2004 [*Inteligența eșuată. Teoria și practica prostiei*, Ed. Polirom, Iași, 2006].
- *Teoría de la inteligencia creadora*, Anagrama, Barcelona, 2006.
- MILLER, J.P.; S. DRAKE, "Toward a spiritual curriculum", în *Curriculum Inquiry*, 46 / 4 (1997), pp. 239-245.
- MILLMAN, D., *Inteligencia espiritual*, Swami, Barcelona, 2000.
- MUSIL, R., *Diarios*, Mondadori, Barcelona, 2004.
- PRIESTLEY, J., "Spirituality, curriculum, and education", în *International Journal of Children's Spirituality*, 2 (1997).
- ROSSITER, A., *Developing Spiritual Intelligence: The Power of You*, O Books, New York, 2006.
- SMITH, J., *La cara oculta de la inteligencia*, Alianza Editorial, Madrid, 2003.
- STERNBERG, R.J., *Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence*, Cambridge University, Cambridge, 1993.
- STERNBERG, R.J.; D. K. DETTERMAN, *¿Qué es la inteligencia?: enfoque actual de su naturaleza y definición*, Pirámide, Madrid, 1992.
- THATCHER, A., *Spirituality and the Curriculum*, Casell, Londra, 1999.

WRIGHT, A., *Spirituality and Education*, Routledge Falmer, Londra, 2000.

ZOHAR, D.; I. MARSHALL, *Spiritual Intelligence. The Ultimate Intelligence*, Bloomsbury, London, 2000.

CUPRINS

Prolog	7
I.	
Ce este inteligența?	15
II.	
Harta tipurilor de inteligență	19
III.	
Ce este inteligența spirituală?	33
IV.	
Puterile inteligenței spirituale	63
V.	
Cultivarea inteligenței spirituale	157
VI.	
Beneficii ale inteligenței spirituale	194
VII.	
Atrofia inteligenței spirituale	218

VIII.

Inteligență spirituală, fericire și pace 248

IX.

Bibliografie 277

„Când încercăm să înfruntăm cu sinceritate și curaj relația noastră cu aspectele materiale, vom reuși să înțelegem mai bine dimensiunea noastră umană.“

DINERO Y CONCIENCIA

¿A quién sirve mi dinero?

„O carte extrem de utilă, care ne învață să comunicăm eficient și empatic.“

EVA BACH și ANNA FORÉS, autoarele cărții
La asertividad. Para gente extraordinaria

B I B L I O T E R A P I A

CURTEA VECHÉ

Pentru a comanda online sau pentru lista completă a titlurilor publicate la Curtea Veche, vizitează www.curteaveche.ro

Începi să afli

ISBN 978-606-588-403-8

9 786065 884038